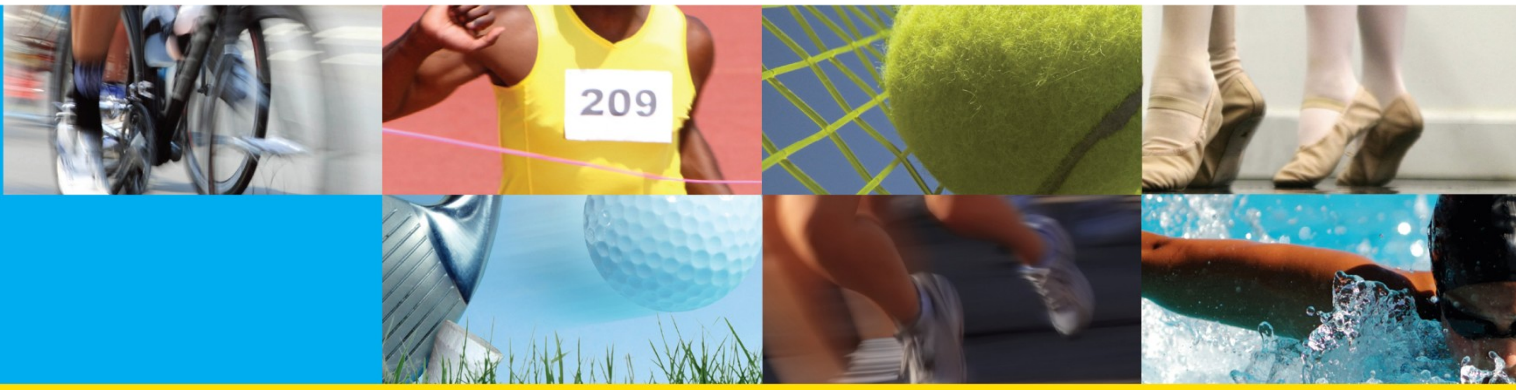

VSK-monitor 2013

Voortgangsrapportage Actieplan “Naar een veiliger sportklimaat”

David Romijn

Janine van Kalmthout

Koen Breedveld

Jo Lucassen

VSK-monitor 2013

Voortgangsrapportage Actieplan “Naar een veiliger sportklimaat”

in opdracht van Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Sport

David Romijn
Janine van Kalmthout
Koen Breedveld
Jo Lucassen

Utrecht, november 2013

Mulier Instituut
sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek

Postbus 85445
3508 AK Utrecht

t 030-7210220
e info@mulierinstituut.nl
i www.mulierinstituut.nl

Inhoudsopgave

1. Inleiding

'After many years during which I saw many things, what I know most surely about morality and the duty of man I owe to sport.' (Albert Camus[1]).

1.1 Inleiding: naar een veiliger sportklimaat

In vroeger dagen verrichtten grote groepen Nederlanders hetzelfde werk, doorliepen zij dezelfde straten, informeerden zich via dezelfde media, frequenteerden dezelfde gelegenheden, beleden hetzelfde geloof. Die overzichtelijke tijd is voorbij, stellen sociologen. Vliegtuig en automobiel hebben gemaakt dat we ons aanzienlijk eenvoudiger en vaker verplaatsen, de democratisering van het onderwijs opende deuren naar nieuwe beroepen en posities, pil en veranderende normen en waarden boden ruimte om te kiezen voor nieuwe c.q. wisselende levenspartners, en het internet schepte mogelijkheden om zelf te zoeken naar relevante informatie.

In die open samenleving vormen kerk, afkomst, arbeid en buurt niet meer de vanzelfsprekende basis voor mensen om zich met elkaar te verbinden. In de geïndividualiseerde samenleving verbinden mensen zich vooral op basis van persoonlijke interesses en gedeelde leefstijlen. Daartoe behoort zeer zeker ook de sport. In sport immers komen mensen elkaar wel nog tegen, of dat nu is als toeschouwer, vrijwilliger, medespeler of tegenstander. In sport delen mensen belevenissen, geven ze zich aan elkaar bloot en leren ze elkaar kennen en waarderen.

Dat mensen elkaar in de sport tegenkomen, wil niet zeggen dat die ontmoetingen altijd vlekkeloos verlopen. Sport is niet alleen machtig om te doen en prachtig om naar te kijken, maar frustreert ook en brengt teleurstelling met zich mee. Sport brengt mensen van verschillende pluimages dichterbij elkaar dan in welke andere situatie ooit. Sport is strijd en emotie. Verliezen is nooit leuk. Toch hoort ook de acceptatie van verlies bij sport. De kracht van sport is ook, dat het mensen leert omgaan met de frustratie van verlies, tegenslag te overwinnen en te accepteren dat een ander beter, sterker, sneller of hoger is of kan.

Het hoeft dan ook geen verbazing te wekken dat door de historie van de sport heen zich incidenten hebben voorgedaan waarbij spelers en toeschouwers zich door hun emoties lieten meeslepen. Emoties horen bij de sport zoals stilte hoort bij een bibliotheek en verdriet bij de dood.

Die emotie mag echter niet de overhand krijgen, en maken dat het sociale klimaat op en rond velden als onveilig wordt ervaren. Signalen dat die situatie werkelijkheid leek te worden, werden de afgelopen jaren in verschillende rapporten opgetekend (o.a. SCP 2007, 2008). Mede naar aanleiding hiervan heeft de overheid in programma's als 'Samen voor Sportiviteit en

[1] http://www.camus-society.com/camus-football.html.

Respect' (2009-2012, onder auspiciën van de KNHB) en het 'Masterplan Arbitrage' (2005-2011, NOC*NSF) gewerkt aan verbetering van het sociale klimaat op en rond de sportvelden.

Deze initiatieven hebben in het kabinet Rutte I een vervolg gekregen in het actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat' (VWS 2011a). Het programma loopt tot en met 2016, en is in het kabinet Rutte II dan ook gecontinueerd. Deze eerste VSK-monitor 2013 sinds de start van 'Naar een veiliger sportklimaat' schetst een beeld van de voortgang en het bereik van het actieplan.

1.2 Het VSK-actieplan

Het actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat' werd op 22 april 2011 door minister Schippers van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) naar de Tweede Kamer gestuurd. Het actieplan maakte onderdeel uit van het streven binnen Rutte I om te komen tot een 'veiliger Nederland'. Het actieplan liep vooruit op een later te verschijnen (maar nooit gepubliceerde) 'beleidsbrief sport'. Doel van het programma is om 'de sport veiliger te maken, zodat iedereen met plezier kan sporten en de sport een positieve invloed heeft. Dit draagt bij aan het vergroten van de sportparticipatie' (VWS 2011a:0).

Op 18 november 2011 ontving de Kamer van Minister Schippers (VWS) de uitwerking van het actieplan: 'Naar een veiliger sportklimaat' (VWS 2011b). Dit document beschreef de maatregelen die beogen een veiliger sportklimaat te creëren, zodat iedereen met plezier kan sporten zonder last te hebben van intimidatie of geweld.

Het actieplan wordt uitgevoerd door NOC*NSF in samenwerking met de KNVB, de KNHB en de overige sportbonden, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Maatschappelijke Ondernemers Groep (MOgroep) en de ministeries van VWS en Veiligheid en Justitie (V&J). Insteek van het programma is zowel preventief als curatief. Er wordt ingezet op het voorkomen van ongewenst gedrag en het stimuleren van gewenst gedrag. Tegelijkertijd is bij excessen *zero tolerance* het uitgangspunt. Het actieplan bestaat uit maatregelen gericht op excessen, lokaal veiligheidsbeleid, tuchtrecht, gedragsregels, spelregels en vrijwilligers (scheidsrechters, sportbestuurders, trainers en coaches). De diverse onderdelen van het volledige VSK-programma zijn geclusterd in zeven thema's:

Tabel 1.1 Maatregelen en ambities rijksoverheid VSK-programma

Maatregelen	Ambitie
1. Maatregelen gericht op spelregels.	*Sporters, ouders, trainers en coaches hebben kennis genomen van de spelregels die gelden in de sport. Bovendien worden spelregels gewijzigd ter bevordering van de veiligheid op het veld en het spelplezier.*
2. Maatregelen gericht op het tuchtrecht.	*Elke bij NOC*NSF aangesloten sportbond heeft een transparant en uniform systeem van reglementen met bezwaar- en beroepsprocedures, zowel voor competitie als voor algemeen tuchtrecht, doping en seksuele intimidatie, gebaseerd op een sportbrede blauwdruk tuchtrecht.*
3. Maatregelen gericht op gedragsregels.	*Gedragsregels nemen een prominente plaats in om ongewenst gedrag in de sport aan te pakken en te voorkómen.*
4. Maatregelen van de sport gericht op excessen.	*Sportverenigingen en tuchtcommissies kunnen aangifte doen van een geconstateerd strafbaar feit bij de politie en sancties voor excessieve overtredingen sluiten beter aan bij de verwachtingen uit de sport en de maatschappij. Daarnaast kan het OM een zwaardere strafeis stellen waardoor scheidsrechters/officials een extra beschermde positie genieten vergelijkbaar aan die van ambtsdragers.*
5. Maatregelen van politie en justitie gericht op excessen.	.
6. Aansluiting van sport bij (lokaal) integraal veiligheidsbeleid.	*Sport, politie, welzijnorganisaties en hulpverleners op lokaal niveau werken samen. Daar waar wenselijk zijn afspraken vastgelegd in een integraal veiligheidsbeleid gericht op het voorkomen en het aanpakken van ongewenst gedrag en excessen in de sport.*
7. Maatregelen gericht op vrijwilligers in de sport.	*Alle bij NOC*NSF aangesloten sportbonden zijn op de hoogte van het actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat' en bestuurders, trainers, coaches, scheidsrechters, ouders, (jeugd)sporters zijn zich bewust van het belang van gewenst gedrag in de sport*
7a Ondersteunen bestuurders	*Bestuurders van 30 bonden maken gebruik van de principes vanuit de modules "Sportief Besturen". Daarnaast maken bestuurders binnen deze bonden gebruik van de ontwikkelde handboeken en toolkits.*
7b Ondersteunen trainers en coaches	*Trainers, coaches en jeugdleiders van de relevante sportbonden/partijen hebben de benodigde vaardigheden om te functioneren in een veiliger sportklimaat en de bonden hebben dit verankerd in hun opleidingsaanbod. Bovendien zijn de huidige trainers, coaches en begeleiders van deze bonden bijgeschoold op deze vaardigheden.*
7c Ondersteunen scheidsrechters	*Nieuwe officials worden standaard geschoold in weerbaarheid en huidige officials van de bond (niveau 3 en hoger) zijn bijgeschoold. Daarnaast wordt gebruikgemaakt van een sportbreed format waarin scheidsrechters worden begeleid met het omgaan van ongewenst gedrag en escalaties op en rondom het veld.*

Bovenvermelde maatregelen en ambities zijn opgesteld door de rijksoverheid. Door de trekkers van het programma (NOC*NSF, KNVB en KNHB) zijn deze vertaald in de volgende tien ambities:

Tabel 1.2 Ambities VSK-programma zoals opgesteld door VSK programma leiding

1. 7.500 verenigingsbesturen maken zich hard voor het thema Sportiviteit & Respect in hun sport.
2. 25.000 trainers, coaches en jeugdleiders zijn opgeleid op het gebied van sociaal pedagogische vaardigheden, en kunnen beter omgaan met ongewenst gedrag.
3. 5.000 sportverenigingen hebben een traject doorlopen ter verbetering van hun sociaal pedagogisch klimaat.
4. 5.000 sportverenigingen communiceren expliciet met sporters en ouders over gewenst gedrag op en rond het veld.
5. Alle risicovolle sportverenigingen worden succesvol begeleid.
6. Topsporters, inclusief nationale teams, zetten zich in als ambassadeur.
7. Spelregels die een positieve invloed op het spel hebben, zullen breed worden uitgedragen.
8. Sportbrede aanpak van excessen in de sport, in samenwerking met politie/justitie.
9. Effectief tuchtrecht van goede kwaliteit voor elke sportbond.
10. Voor elke wedstrijd een competente scheidsrechter, speciaal getraind in weerbaarheid.

Bron: NOC*NSF (2012): Activiteitenoverzicht 2013 d.d. 20 september 2012

NOC*NSF ontvangt als uitvoerder van dit programma 39 miljoen euro en heeft voor de uitvoering een VSK-programma opgezet. Dit programma wordt uitgevoerd in een nauwe samenwerking tussen NOC*NSF, KNVB en KNHB. Deze bonden leveren ieder een vertegenwoordiger voor het kernteam VSK[2], dat eindverantwoordelijk is voor het programma. Het kernteam komt maandelijks bijeen voor een overleg op hoofdlijnen.

Ieder jaar stelt het kernteam een programmaplan vast. Alle bij NOC*NSF aangesloten bonden kunnen, voorafgaand daaraan, in de periode van 1 oktober tot 1 december, aangeven op welke manier zij een bijdrage willen leveren aan het realiseren van de programmadoelstellingen. Het programmaplan wordt vervolgens voor advies aan de stuurgroep VSK[3] en aan het extern expertpanel[4] voorgelegd. Tot slot vindt besluitvorming plaats door het bestuur van NOC*NSF.

[2] Het kernteam bestaat thans uit: Marijke Fleuren (thans voorzitter European Hockey Federation, daarvoor KNHB); Berend Rubing (interim-manager KNVB), Erik Lenselink (manager Sportontwikkeling bij NOC*NSF) en Ary Hordijk (programmamanager VSK).

[3] De stuurgroep bestaat uit de directeuren van de KNHS, KNKV, KNLTB, KNZB, NGF, Watersportverbond, KNVB, KNHB, en NOC*NSF.

[4] Het 'expertpanel sportparticipatie' is ingesteld d.m.v. de vaststelling van de notitie 'Governance Bestedingsplan Sportagenda' in de Algemene Vergadering van NOC*NSF van november 2012. De leden van het panel zijn: Maarten van Bottenburg (Universiteit Utrecht, voorzitter), Peter van Veen (Gemeente Rotterdam), Bert Filius (KNKV), Jan Kok (KNVB) en Guido Davio (KNHB).

Het kernteam VSK heeft tenminste tweemaal per jaar overleg met de stuurgroep VSK. Onderwerpen van gesprek zijn de algemene voortgang van het programma VSK en de advisering over het jaarlijkse programmaplan.

Het kernteam VSK heeft daarnaast meerdere malen per jaar een voortgangsoverleg met het ministerie van VWS. Afhankelijk van de agenda kan aan het voortgangsoverleg ook worden deelgenomen door de andere betrokken departementen, de VNG en de MOgroep.

Voor de uitvoering van de werkzaamheden zijn zes inhoudelijke deelprogramma's onderscheiden:

1. Bewustwording en communicatie
2. Verenigingen en bestuurders
3. Trainers, coaches en begeleiders
4. Scheidsrechters/officials
5. Effectief tuchtrecht
6. Aanpak excessen

Daarnaast is er een apart programma 'Evaluatie en monitoring'.

De dagelijkse uitvoering van het jaarprogramma vindt plaats onder leiding van een programmamanager en zeven (assistent-)projectleiders en coördinatoren. De medewerkers van het programmateam zijn vrijwel allen afkomstig van NOC*NSF, KNVB, KNHB en een enkele andere bond. De projectleiders werken iedere woensdag vanuit een gezamenlijk werkplek in het Huis van de Sport in Nieuwegein en hebben daar tweewekelijks een projectleidersoverleg. Bijna alle programmamedewerkers zijn contactpersoon voor een of meer bonden. Een vast aanspreekpunt voor advies en informatie blijkt namelijk een extra voordeel te bieden qua dienstverlening en ondersteuning in de samenwerking met de bonden. Een van de lessen van de afgelopen jaren, is dat bonden de netwerkfunctie en kennisdeling zeer waarderen. Om die reden zal in 2014 elk kwartaal een thematische bijeenkomst van een dagdeel worden georganiseerd waar ontmoeting en uitwisseling onderdeel van uitmaken.

Bereik

Bij bepaalde onderdelen van het programma zijn alle bonden betrokken, zoals bij kwesties als het adequaat krijgen van het tuchtrecht en de aanstelling van vertrouwenscontactpersonen bij iedere bond. Bonden echter die expliciet onderdelen van programma's willen uitvoeren kunnen dat bij de programmaleiding aangeven. Inmiddels werken 42 van de 76 sportbonden aan het programma mee. Samen vertegenwoordigen die bonden ruim 18.000 verenigingen (74% van alle bij NOC*NSF-bonden aangesloten verenigingen) en 4,4 miljoen leden (91%, zie tabel 1.3).

Tabel 1.3 Bij VSK betrokken bonden en potentieel aantal verenigingen en leden dat met programma kan worden bereikt

		2012	2013
Betrokken bonden*	Wel	30	42
	Niet	46	34
Verenigingen	Wel	16.184	18.377
	Niet	8.652	6.459
Leden	Wel	3.647.942	4.374.763
	Niet	1.148.469	421.648

* Betrokken wil zeggen: één of meerdere offertes ingediend voor uitvoering van programmaonderdelen. Gehandicaptensport Nederland en de Reddingsbrigade nemen ook deel aan het VSK-programma, maar zijn niet in bovenstaande cijfers meegenomen.

Vanuit het programma Effectief Actief[5] is Nederlands Instituut voor Sport & Bewegen (NISB) betrokken bij het doorontwikkelen van VSK-interventies. Dat gebeurde in 2013 al bij 'Er is meer te winnen', de cursus voor jeugdcoaches[6]. Verder is NISB betrokken bij de lokale pilots die Halt met de KNVB uitvoert, en bij de thema's ouderbetrokkenheid en vrijwilligersbeleid (bijvoorbeeld door over de twee laatstgenoemde onderwerpen themadossiers samen te stellen).

Ambassadeurs

Verschillende bekende sporters, sportbestuurders en scheidsrechters hebben zich achter het programma geschaard en dragen als 'ambassadeurs' bij aan het programma. Dit zijn:

- Michael van Praag: voorzitter KNVB
- Kevin Blom: voetbalscheidsrechter
- Adam Maher: profvoetballer
- Jan Siemerink: voormalig proftennisser, captain Davis Cup team
- Daphne Koster: aanvoerster Nederlands vrouwenelftal voetbal
- Mara Moberg: speelster Nederlands rugby sevens-team
- Ruben Houkes: oud-topjudoka
- Minke Booij: oud-hockeyinternational
- Floris Evers: oud-hockeyinternational.

[5] Zie: http://www.netwerkinbeweging.nl/index.php?p=1004627.

[6] Zie: http://www.netwerkinbeweging.nl/interventies/472?trefwoorden=winnen&leeftijdscategorie=&setting=&thema=&locatie=.

Zij zijn sinds het begin bij het actieplan betrokken en hebben zich tijdens diverse bijeenkomsten en evenementen geprofileerd als ambassadeur voor een veiliger sportklimaat. Dit gebeurde bijvoorbeeld via:

- Interviews van alle ambassadeurs (zie www.veiligsportklimaat.nl);
- Presentaties van Kevin Blom bij zes amateurvoetbalverenigingen;
- De aanwezigheid van Floris Evers en Daphne Koster bij de 'Sportieve opening van het parlementaire jaar' op 11 september 2013 in Den Haag;
- Verenigings- en schoolbezoeken door Mara Moberg en Daphne Koster.

1.3 Uitvoering

Het programma heeft zich in het begin sterk gericht op bewustwording bij bonden en verenigingen. Enerzijds bewustwording op de inhoud: wat is een veilig sportklimaat en hoe borgen we dat binnen het beleid van de bond? Anderzijds bewustwording op de procesrol van de bonden, aangezien zij het gesprek over een veiliger sportklimaat aan moeten gaan met hun verenigingen. Begin juli 2012 kregen de bonden bericht over de toekenning van hun offertes voor dat jaar. Effectief konden de meeste van de 30 deelnemende bonden er pas later mee aan de slag vanwege het zomerreces.

Het maakte het er niet eenvoudiger op voor de bonden dat ze al in het najaar van 2012 ook hun plannen moesten indienen voor 2013. Niettemin zijn de plannen van 42 bonden voor 2013 toegekend. Inmiddels kan worden geconstateerd dat de procedurele zaken rondom het programma helder zijn en dat de inhoud centraal staat. Die lijn is in 2013 qua uitvoering ook zichtbaar gebleken. Een veiliger sportklimaat is een onderwerp dat bij de meeste bonden een belangrijks aandachtspunt van het strategisch meerjarenbeleid is gaan vormen.

Het tragische incident met grensrechter Richard Nieuwenhuizen in december 2012 heeft daar in belangrijke mate aan bijgedragen en heeft geleid tot een intensivering van het programma. In een brief van 24 april 2013 (VWS 2013) laat de minister weten dat er in de maanden daarvoor twee 'topberaden' zijn geweest. Mede naar aanleiding hiervan zijn er verschillende maatregelen benoemd, waarvan de belangrijkste zijn:

1. Versnelling in het betrekken van verenigingen en bonden;
2. Tien specifieke regels binnen het voetbal;
3. Verhoogde betrokkenheid gemeenten via VNG;
4. Pilots programma 'Veilige Publieke Taak' door Halt;
5. Aanscherping van de overlastwet (beoogd in werking per 1 juli 2014);
6. Meer aandacht voor rol ouders;
7. Meer aandacht voor thema op scholen (met inzet KVLO en o.a. HvA);
8. Via Krajicek en Cruyff Foundation impulsen voor buurtsportcoaches.

Ten aanzien van het eerste punt, versnelling bij het betrekken van bonden en verenigingen, geldt dat dit in 2013 zijn vruchten heeft afgeworpen. Een deel van het budget van de jaren 2014-2016 is naar 2013 verschoven en is inmiddels programmatisch belegd. In 2013 doen 42 bonden mee, hetgeen er 12 meer zijn dan in 2012.

Ten aanzien van het tweede punt, de intensivering binnen het voetbal, geldt dat het KNVB-actieplan 'Tegen geweld, voor sportiviteit' (KNVB, 2013) dat op 20 maart 2013 was gepresenteerd, per 1 juli 2013 in werking is getreden. Later in dit document wordt uitgebreider bij de inhoud van dit programma stilgestaan.

Kijken we naar de punten drie en vier, dan geldt dat in samenwerking met de KNVB en Halt er momenteel een pilot loopt bij drie voetbalverenigingen om de sportspecifieke interventies van Halt te testen[7]. In 2014 zal in samenwerking met de KNVB en de gemeenten een keuze worden gemaakt om vijftig 'probleemverenigingen' gericht te gaan ondersteunen en versterken. Uitgangspunt daarbij is om aan te sluiten bij de eigen ketenaanpak per gemeente.

Wat betreft punt vijf (overlastwet) geldt dat dit voorstel ter consultatie aan de Raad van State is gestuurd.

Ten aanzien van punt zes (ouders) geldt dat de rol van de ouders sportbreed van grote betekenis wordt gevonden bij het realiseren van een veiliger sportklimaat op en rond het veld. Dit najaar zijn de eerste van 35 theatervoorstellingen van start gegaan, speciaal gericht op bewustwording en rolopvatting bij ouders en het verenigingskader. Medio volgend jaar zal dit punt een vervolg krijgen met een gerichte publiekscampagne.

1.4 Monitoring

VSK is een omvangrijk en ambitieus programma, dat meerdere jaren loopt en waar meerdere partijen actief in zijn. Veiligheid van het sportklimaat is bovendien een complex thema, met veel dimensies en raakvlakken met aanpalende thema's.

De monitoring van de ontwikkeling van zo'n programma, alsmede van de effecten daarvan, is daarmee geen sinecure. Zo bestonden er bij aanvang van het programma nog nauwelijks deugdelijke registraties van vormen van 'ongewenst gedrag' en zijn aan het begrip 'VSK' meerdere dimensies te ontlenen. Stuk voor stuk zijn dat uitdagingen bij een adequate monitoring van het programma. Daarnaast doet zich de vraag voor welke effecten waarneembaar zijn als gevolg van het programma.

Gegeven die complexiteit is bij de vormgeving van de monitoring van het VSK-programma veel nauwkeurigheid betracht. De monitoring van het programma is sinds de start van het programma onderwerp geweest van gesprekken tussen programmaleiding en het ministerie. In 2012 heeft dit geleid tot concrete voorstellen alsmede een verzoek van het ministerie van VWS aan het Mulier Instituut (MI) om, in nauwe afstemming met de VSK-programmaleiding, tot een

[7] Zie: http://www.halt.nl/index.cfm/site/Halt%20/pageid/0C488CE7-FD54-A4D3-8E6E3097A95E1857/index.cfm.

concreet voorstel te komen voor een VSK-monitor. Dit voorstel is in mei 2013 goedgekeurd[8]. Direct daarna zijn de werkzaamheden ten behoeve van deze eerste rapportage van start gegaan.

Doel van de VSK-monitor is om vast te stellen:

1. welke voortgang met het VSK-programma wordt geboekt (lopen de onderdelen op koers, waar moet evt. worden bijgestuurd?);
2. hoeveel en welke groepen en organisaties met het programma worden bereikt, met welke programma-onderdelen;
3. wat daarvan de betekenis is in termen van gewenst en ongewenst gedrag en de veiligheid binnen het Nederlandse sportklimaat.

De monitor is er niet voor bedoeld, noch erop ingericht om wetenschappelijk te bepalen in hoeverre eventuele veranderingen in het sportklimaat ook daadwerkelijk zijn toe te schrijven aan het programma of aan onderdelen daarvan[9].

Het ministerie van VWS is opdrachtgever en financier van het monitoring-programma en heeft aan het Mulier Instituut gevraagd om de monitoring te coördineren en er in nauw overleg met de VSK-programmaleiding handen en voeten aan te geven[10].

Voor de monitor is zoveel mogelijk aangesloten bij lopende onderzoeken en processen. Gestreefd is om optimaal gebruik te maken van de mogelijkheden van ICT teneinde de belasting voor partijen tot een minimum te beperken.

Ten tijde van de start van de monitoring was nog niet voorzien in een adequaat registratiesysteem. De afgelopen maanden is er door de VSK-programmaleiding hard aan gewerkt om een dergelijk systeem – REGIS – te implementeren. Inmiddels is dit systeem operationeel. De gegevens waarop voorliggende rapportage is gebaseerd zijn echter nog vooral afkomstig uit registraties die zijn bijgehouden door de diverse projectleiders, en van de KNVB.

[8] Op 14 december 2012 stuurde de minister een brief naar de Tweede Kamer over de voortgang van het VSK-programma (VWS, 2012). Als bijlage was een voortgangsrapportage opgenomen over 2012, opgesteld door NOC*NSF. Het Mulier Instituut had hier geen bemoeienis mee.

[9] Het toeschrijven van maatschappelijke veranderingen aan specifieke beleidsmatige interventies is geen gemakkelijke opgave, en vereist een zorgvuldige onderzoeksopzet (alsmede aanzienlijke budgetten en tijdsinvesteringen, en een ruime tijdshorizon).

[10] Het MI en VSK hebben hierin ieder hun eigen rol en expertise. De VSK-leiding realiseert de technische tools om te kunnen registreren, maakt dat de benodigde monitors worden uitgezet, en zorgt voor voldoende draagvlak binnen de betrokken eigen organisaties om hieraan mee te werken. Het MI adviseert de VSK-leiding over opzet en inhoud van de registraties en de monitors (timing, doelgroepen, vraagstelling, methode, analyse). Waar gewenst voert het MI zelf onderzoek uit, analyseert gegevens of adviseert het bij het vinden en briefen van geschikte uitvoerders. Het MI brengt de diverse monitor-onderdelen tot slot bijeen en rapporteert daarover.

In aanvulling daarop kon voor deze rapportage gebruik gemaakt worden van:

* Cijfers en tekst aangeleverd door de VSK-programmaleiding;
* Cijfers uit lopende onderzoeken (van o.a. het SCP en Veiligheid NL);
* Cijfers uit lopende onderzoeken van NOC*NSF, KNVB en het Mulier Instituut waar vragen betreffende het VSK-programma aan zijn toegevoegd (o.a. Achmea Sportparticipatie Index, Tevredenheidsmeting scheidsrechters/officials, Bondenmonitor en Verenigingsmonitor);
* Cijfers uit enquêtes die zijn afgenomen bij voetbalverenigingen die aan VSK gingen deelnemen;
* Interviews met dertien deskundigen.

In bijlage 2 is een overzicht te vinden van de databestanden die voor deze rapportage zijn ingezet.

1.5 Leeswijzer

De opbouw van dit rapport is als volgt. In de hoofdstukken 2 tot en met 8 wordt de stand van zaken van het programma geschetst, aan de hand van de zeven door VWS onderscheiden maatregelen en ambities. Dit gebeurt iedere keer volgens hetzelfde stramien, dat wil zeggen dat eerst wordt geformuleerd wat de ambities waren, vervolgens welke indicatoren daarvan zijn afgeleid en welke activiteiten er hebben plaatsgevonden en tot slot – waar dat mogelijk en zinvol is – tot welke tastbare resultaten een en ander heeft geleid. De beschrijvingen van de activiteiten zijn gebaseerd op teksten afkomstig van de VSK-programmaleiding. Datzelfde geldt voor enkele *best practices* die in diverse hoofdstukken terug te vinden zijn (in kaders met een dubbele rand).

In hoofdstuk 9 en 10 wordt ingegaan op de mate waarin zich veranderingen hebben voorgedaan in de (ervaren) veiligheid van het sportklimaat, in de mate waarin sporters, niet-sporters en verenigingsbestuurders bekend zijn met het programma, en in het belang dat zij aan dit thema hechten. Deze informatie overstijgt de diverse genomen maatregelen.

In hoofdstuk 11 wordt verslag gedaan van de interviews met deskundigen en stakeholders, waarin zij hun reflectie geven op het programma en de ontwikkeling daarvan.

Hoofdstuk 12 vat de belangrijkste bevindingen samen en beantwoordt de vraag hoe het is gesteld met de voortgang in de geformuleerde ambities ten aanzien van het programma.

In bijlage 2 is nadere informatie opgenomen over de onderzoeken die voor deze rapportage zijn benut.

2. Maatregelen gericht op spelregels

Het VSK-programma richt zich op spelregels vanuit de gedachte dat deze een belangrijke rol spelen bij de bevordering van veiligheid en spelplezier op het veld. Om de effectiviteit van spelregels te vergroten, is het van belang dat deze zowel bekend zijn als functioneel. Aan de hand van de indicatoren wordt vastgesteld in hoeverre dat het geval is. Na het presenteren van de diverse ondernomen activiteiten op dit vlak (3.1), gaan we nader in op ergernissen van sporters met betrekking tot spelregels (3.2). Vervolgd wordt met het 'pre-match briefen' als mogelijkheid om irritaties weg te nemen of te voorkomen (3.3), het invoeren van spelregelbewijzen (3.4) en de kennis van en het aanleren van spelregels (3.5). We beëindigen het hoofdstuk met een korte samenvatting van de belangrijkste bevindingen.

Ambitie

Sporters, ouders, trainers en coaches hebben kennisgenomen van de spelregels die gelden in de sport. Bovendien worden spelregels gewijzigd ter bevordering van de veiligheid op het veld en het spelplezier.

Indicatoren

- Bonden doen onderzoek naar de top 10 van ergernissen.
- Bonden nemen bij de belangrijkste probleemgebieden maatregelen op het gebied van de toepassing van de spelregels en/of de verhoging van de spelregelkennis.
- Bonden/verenigingen voeren een (evt. verplicht) spelregelbewijs in (incl. cursussen en voorlichting)
- Bonden/verenigingen voeren pre-match briefing in.
- Minimumaantal/-percentage sporters en publiek dat de 'echte' nieuwe spelregels kent.
- (Nieuwe) leden, ouders en trainers/coaches wordt de spelregels geleerd (eventueel afname spelregelmodule).
- Minimumaantal/-percentage sporters vanaf 15 jaar dat een spelregelbewijs heeft en/of met goed gevolg spelregeltoets heeft afgenomen.

2.1 Acties VSK-programma

In het kader van het programma Samen voor Sportiviteit en Respect (SSR, 2009-2012) is een analyse gemaakt van spel- en gedragsregels (Steenbergen et al. 2010). De onderzoekers concluderen dat sportiviteit en respect een logisch onderdeel zijn van sportbeoefening en dat spelregels van grote invloed zijn op sportief en respectvol gedrag op de Nederlandse sportvelden.

(Spel)regels worden wel nog vaak als iets negatiefs opgevat, terwijl ze het spel ook mogelijk maken. Spelregels hebben bovendien een dynamisch en flexibel karakter. Er kan mee worden 'geëxperimenteerd'. Juist de brede visie op sportiviteit en respect die de meeste sportbonden voorstaan, biedt daarbij kansen. Nederlandse sportbonden kunnen daarom nog nadrukkelijker gebruikmaken van spelregels om sportief en respectvol gedrag op de Nederlandse sportvelden te stimuleren. In het VSK-programma zijn de ervaringen en activiteiten uit het SSR-programma voortgezet en nader uitgewerkt.

Meting top 10 van ergernissen

Bij zestien bonden[11] heeft in 2012 en 2013 onderzoek plaatsgevonden naar de top 10 van ergernissen. Van de meeste bonden is inmiddels bekend welke maatregelen (top 3) genomen worden om die ergernissen aan te pakken.

Spelregelcommunicatie

Onderdeel van de ambitie op het gebied van spelregels is het toegankelijk maken van de spelregels en spelregelkennis. Inmiddels hebben twintig bonden belangstelling getoond voor de inzet van een gezamenlijk te ontwikkelen spelregelmodule. Deze bestaat uit:

> Het formuleren van de spelregels in begrijpelijke taal
>
> In twee tranches hebben zeventien bonden hun spelregels in begrijpelijke taal vertaald. Als de spelregels begrijpelijker omschreven zijn, is het makkelijker voor de deelnemers om kennis van de belangrijkste spelregels op te doen.
>
> Formuleren van de twintig belangrijkste spelsituaties met betrekking tot spelregels.
>
> Vijf bonden (van voetbal, volleybal, tafeltennis, tennis en hockey) hebben de meest voorkomende spelsituaties omschreven. Dit zijn situaties die vaak voorkomen en tot de meeste discussie leiden. Door deze situaties in kaart te brengen, kunnen zij centraal worden gesteld in voorlichting over de spelregels. Het komende half jaar zullen de andere bonden die de spelregels al herschreven hebben aan de slag gaan met dit thema.
>
> Het ontwikkelen van communicatiemiddelen, gericht op de jongeren van 12 tot 16 jaar.
>
> Een eerste tranche van bonden (basketbal, gymnastiek, handbal, hockey, judo, tafeltennis, tennis, voetbal, volleybal en watersport) is aan de slag gegaan met verkenning op het gebied van spelregelcommunicatie. Eerste aanzet is een concept en communicatielijn. Deze wordt in de loop van 2013-2014 in een digitale spelregelomgeving omgezet.

De digitale omgeving (in wording) is er een waarin alle betrokkenen kennis van de spelregels kunnen opdoen. Door middel van ‘Spelregels in begrijpelijke taal’ en ‘De meest voorkomende wedstrijdsituaties’ krijgen de bezoekers een praktijkgerichte inkijk in de spelregels.

Spelregelbewijs

Deelnemers kunnen via online toetsen hun kennis testen en eventueel via een eindtoets een spelregelbewijs behalen. De KNVB heeft inmiddels besloten het spelregelbewijs voor B-junioren met ingang van het seizoen 2014-2015 in te voeren. Andere bonden hebben ook belangstelling getoond voor het spelregelbewijs. Er is ondertussen een pilot gestart onder dertig verenigingen. De uitkomsten hiervan worden gebruikt als invoer voor het centrale project.

[11] De bonden van: base- en softball, basketball. floorball, handbal, handboog, hippische sport, judo, klim- en bergsport, rugby, tennis, toerfietsen, volleybal, watersport, ijshockey en zwemsport.

Downloadcentrum voor trainers/coaches

Aangezien de trainer/coach primair verantwoordelijk voor het overbrengen van spelregelkennis, wordt een downloadcentrum ingericht waar hulpmiddelen aangeboden worden. Het downloadcentrum is een onderdeel van de spelregelmodule die op dit moment in ontwikkeling is en zal binnen hetzelfde tijdspad geïmplementeerd worden.

Doelgroep

In eerste instantie zijn jongeren van 12 tot 16 jaar de focusgroep, maar alle leeftijdsgroepen kunnen er gebruik van maken. Medio november 2013 is de eerste complete webomgeving uitgerold, bij de KNVB. Tot en met september 2013 zullen nog acht bonden volgen.

Ad hoc spelregelacties

Enkele bonden hebben ad hoc communicatiemiddelen op basis van spelregels ontwikkeld.

- De Handboog Bond combineerde de meting van de top 10 van ergernissen met de 'Spelregels in begrijpelijke taal' om te komen tot een bondige weergave van de spelregels voor indoor boogschieten. Deze tekst heeft de bond als boek uitgegeven.
- De Triathlon Bond heeft een poster ontworpen met daarop de belangrijkste wedstrijdregels. Deze poster wordt bij inschrijving voor een evenement (digitaal) verspreid en ook op de wedstrijdlocaties getoond.
- Het Watersportverbond heeft een poster gemaakt met de regels voor wedstrijdzeilen.
- De KNVB heeft een pilot gedraaid met het spelregelbewijs, om de behoefte daaraan te peilen bij de verenigingen en voetballers.

Aanpassen spelregels

Twee jaar geleden heeft de KNHB de self-pass ingevoerd (een pass naar jezelf bij een vrije bal), vooral om minder dode spelmomenten te hebben. Maar het gevolg van die maatregel is ook dat er geen tijd meer is om verhaal te halen bij de scheidsrechter.

Met ingang van volgend seizoen kan een team worden gestraft als een coach zich misdraagt. Dan moet er tijdelijk een speler naar de kant. Hoewel deze nieuwe regel zorgde voor discussie binnen het hockeywereldje is de bond vastbesloten en gaat deze ervan uit dat deze nieuwe regel wangedrag van de coach tegengaat. "De KNHB is niet bang om regels aan te passen als daar reden voor is," aldus directeur Johan Wakkie.

Spelregelcafés

De Week van de Scheidsrechter (4-13 oktober 2013) wordt sportbreed georganiseerd, zodat verenigingen hun scheidsrechters kunnen bedanken voor hun inzet. De KNVB heeft een begin gemaakt met spelregelcafés. In die week zijn er tien cafés gehouden voor in totaal zeventig verenigingen. Het hoofdthema van deze bijeenkomst was de invoering van het spelregelbewijs voor B-junioren. Tijdige informering over de invoering van het spelregelbewijs en de aanreiking van handvatten en tools, moet de verenigingen in staat stellen om hun B-junioren op de toets voor te bereiden.

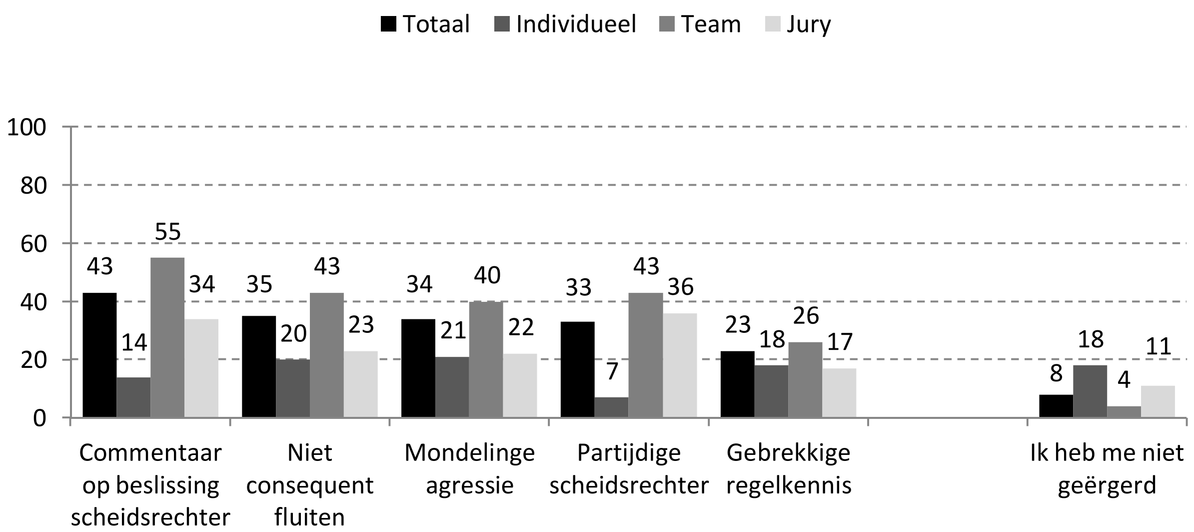
In december 2013/januari 2014 zullen de NBB en de Nevobo een spelregelcafé uitvoeren, beide met een spelregelbewijs als hoofdthema.

2.2 Onderzoek bonden top 10 ergernissen

Aan onregelmatigheden op en om velden gaan veelal ergernissen vooraf over de gang van zaken tijdens de wedstrijd. Uit eerdere projecten is bekend dat er winst te behalen valt, door te bezien of een deel van deze ergernissen kan worden weggenomen (Steenbergen et al., 2011). Om die reden is in 2012 en 2013 onderzoek gedaan naar de 'top 10' van ergernissen onder betrokkenen in de sport. De onderzoeken zijn uitgevoerd onder ledenpanels (arbitrage, trainer/coach, publiek, bestuur, andere rol) die zijn samengesteld door de bonden die aan het onderzoek meededen. Zie bijlage 1 voor de gehele top 10 (B.1) en een top 3 per tak van sport (B.2).

De grootste bron van ergernis vormt commentaar op beslissingen van scheidsrechters: 43 procent van de sporters ergert zich hieraan (figuur 2.1). Onder teamsporters is dat zelfs 55 procent (Totta, 2013). Bij individuele sporters is mondelinge agressie de belangrijkste ergernis (21%). Bij jurysporten is de belangrijkste ergernis een partijdige arbitrage (36%). Vrijwel alle sporters (92%) kunnen makkelijk kwesties opnoemen waar zij zich aan ergeren. Bij individuele sporten zijn de meeste mensen te vinden die zich helemaal niet ergeren (18%), bij teamsporten de minste (4%).

Figuur 2.1 Vijf veelgenoemde[12] ergernissen, naar type sport (in procenten)

Bron: Totta, Onderzoek naar positieve aspecten en ergernissen in de sport 2013 (bewerking: Mulier Instituut)

[12] Niet in figuur, wel genoemd: arbitrage beïnvloeden; verkeerde beslissingen arbitrage; vals spelen; arbitrage niet kordaat; zeuren tegen eigen teamgenoten; troep of lawaai maken; wachttijden te lang.

Volgend op dit onderzoek naar de ergernissen kunnen bonden voor 2014 een voorstel indienen voor top 3-maatregelen die betrekking hebben op spelregels. Onderzoek naar top 10-ergernissen wordt in de komende jaren uitgebreid onder bonden die nog niet meededen, en herhaald onder bonden die al eerder deelnamen.

2.3 Invoering verplicht spelregelbewijs

De invoering van het spelregelbewijs moet een instrument zijn om de spelregelkennis onder de betrokkenen te vergroten. Zoals eerder vermeld, is de KNVB vanuit het programma al actief aan de slag gegaan om de invoering breed uit te rollen.

Niet-VSK-bonden

In de Bondenmonitor zijn alle bonden uitgenodigd. Uiteindelijk hebben 58 bonden deelgenomen (34 VSK-bonden, 24 niet-VSK-bonden). Van de 24 niet-VSK-bonden[13] die zijn bevraagd in de Bondenmonitor geven er vier aan dat ze een verplicht spelregelbewijs hanteren (tabel 2.1). Zeven bonden bieden op dit moment een spelregelcursus of -quiz aan met als doel om de regels onder de aandacht te brengen bij verschillende doelgroepen.

Tabel 2.1 Verplicht spelregelbewijs of een spelregelcursus of -quiz beschikbaar voor betrokkenen of ingevoerd in de bond onder niet-VSK bonden, in absolute aantallen

	Ja, dit doen we	We zijn van plan om dit te gaan doen/aan te bieden	Nee, dit doen we niet
Een verplicht spelregelbewijs	4	0	20
Een spelregelcursus, spelregelquiz	7	1	16

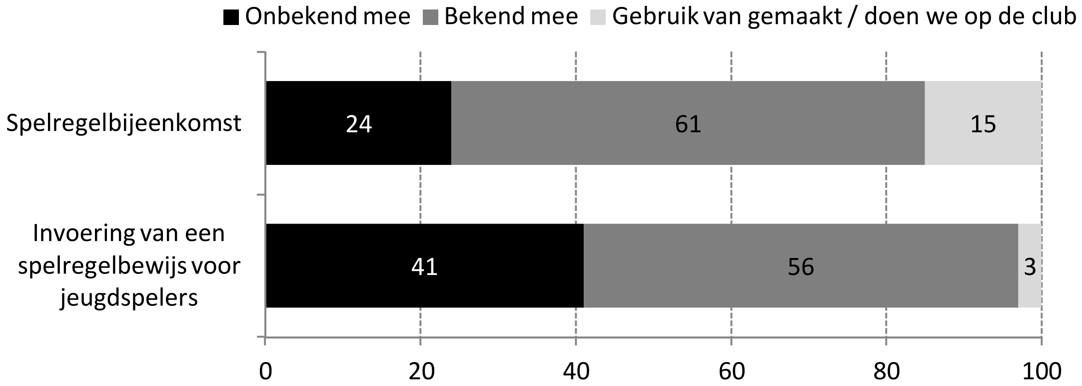
Bron: NOC*NSF/Buro7, Bonden peiling VSK, in Bondenmonitor 2012 (dataverzameling: okt. '13)

Verenigingen

Ruim de helft (59%, figuur 2.2, pag. 20) van de VSK-voetbalverenigingen geeft aan bekend te zijn met de maatregel ‘invoering spelregelbewijs voor jeugdspelers’. Slechts 3 procent geeft aan dat ook daadwerkelijk te doen op de eigen vereniging. Dit spelregelbewijs is ook (nog) niet verplicht. Ook spelregelbijeenkomsten zijn inmiddels meer gemeengoed. Voor veel mogelijke maatregelen geldt dat die wel al bekend zijn, maar nog niet altijd worden toegepast. Tegelijkertijd moet de communicatie over het spelregelbewijs nog starten.

[13] In de bondenmonitor is deze vraag niet voorgelegd aan VSK-bonden.

Figuur 2.2 In hoeverre is jouw voetbalclub bekend met onderstaande acties of heeft hier gebruik van gemaakt?

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

De KNVB is op dit moment bezig met de ontwikkeling van het spelregelbewijs. De pilot is geweest en middelen worden ontwikkeld. Het is dus om die reden niet verwonderlijk dat verenigingen nog niet allemaal op de hoogte zijn.

Sporters

Op dit moment zijn er nog geen cijfers bekend over het aandeel sporters dat in het bezit is van een formeel spelregelbewijs. Op termijn komen deze cijfers beschikbaar via REGIS, het registratiesysteem voor het VSK-programma.

2.4 Invoering pre-match briefing

Contact tussen tegenstanders en scheidsrechter voorafgaand aan de wedstrijd is een tweede ‘interventie’ waarvan eerder is vastgesteld dat deze kan bijdragen aan het beter beheersbaar maken van emoties (Steenbergen, 2010).

In de week van de scheidsrechter 2013 werd een begin gemaakt met het sportbreed invoeren van een pre-match briefing. Deze ontmoeting tussen de aanvoerders en/of begeleiders van beide teams en de arbitrage van dienst, voorafgaand aan de wedstrijd, moet bijdragen aan uniforme regelbeleving op en rond de wedstrijd.

Niet-VSK-bonden

Ruim een derde (9 van de 24) van de niet-VSK-bonden geeft aan pre-match briefing te hanteren (tabel 2.2). De overige vijftien bonden geven aan ook niet van plan te zijn om dit te gaan doen.

Tabel 2.2 Pre-match briefing ingevoerd in de bond, absolute aantallen

	Ja, dit doen we	We zijn van plan om dit te gaan doen/aan te bieden	Nee, dit doen we niet
Pre-match briefing of een vorm van overleg tussen arbitrage/jury/official en aanvoerders/begeleiders voorafgaand aan een wedstrijd	9	0	15

Bron: NOC*NSF/Buro7, Bonden peiling VSK, in Bondenmonitor 2012 (dataverzameling: okt. ‘13)

Verenigingen

Veel verenigingen zijn al aan de slag gegaan met vormen van pre-match briefing. In 2013 gaf 37 procent van de verenigingen aan dat bij hen arbitrage en aanvoerders of begeleiders voor aanvang van de wedstrijd overleg voeren over de wijze waarop zij wedstrijd ingaan, gericht op sportiviteit en respect (tabel 2.3).Wellicht lijkt dit aandeel aan de hoge kant, maar de tendens komt overeen met de bevinding dat 'zelfs' een aantal niet-VSK-bonden (9) deze maatregel ingevoerd heeft.

Tabel 2.3 Vormen van pre-match briefing ingevoerd in de vereniging (percentage verenigingen)

		Type sport		
	Verenigingen 2013	Voetbal	Andere teamsporten	Overige sporten
Voor aanvang wedstrijden is er overleg tussen arbitrage/officials en aanvoerders/begeleiders over de manier waarop we de wedstrijd ingaan gericht op sportiviteit en respect	37	36	34	38

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

In het amateurvoetbal geeft een op de drie VSK-voetbalverenigingen aan (tabel 2.4) dat bij (bijna) alle wedstrijden een pre-match briefing plaatsvindt. Dit cijfer is hiermee vergelijkbaar met dat van reguliere voetbalverenigingen (tabel 2.3). Bij 14 procent vindt dit gesprek nooit plaats.

Tabel 2.4 Is er voor aanvang van wedstrijden overleg (tussen de scheidsrechters en aanvoerders) over de manier waarop we de wedstrijd ingaan gericht op sportiviteit en respect?

	VSK-voetbalverenigingen
Bij alle wedstrijden	8
Bij bijna alle wedstrijden	26
Bij enkele wedstrijden	32
Nooit	14
Weet ik niet	19

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

2.5 Aanleren van en bekendheid met spelregels

Ontbijt voor sportiviteit

Bij de start van het nieuwe squashseizoen heeft Squashvereniging Amsterdam (SVA) een ontbijt georganiseerd dat in het teken stond van Veilig Sportklimaat. Niet alleen alle leden waren daarbij aanwezig, maar ook hun ouders. Daarbij werd stilgestaan bij de voorwaarden die nodig zijn om op een sportieve en veilige manier de sport te kunnen beleven. Daarnaast was er aandacht voor de spelregels, sportiviteit en wederzijdse kennismaking.

Doordat de kinderen elkaar beter leerden kennen ontstond er een echt teamgevoel en de ouders voelden zich bovendien betrokken, omdat ze de spelregels nu ook beter begrepen.

Eerder werd al verondersteld dat bekendheid met de regels een belangrijke voorwaarde is voor veiligheid en spelplezier. Daarnaast worden spelregels met regelmaat vernieuwd. In hoeverre zijn de eigen spelregels bekend bij de gebruikers zelf?

Bevolking

Bijna zestig procent (tabel 2.5) van alle Nederlanders die betrokken zijn bij de sport[14] geven aan dat er geen nieuwe spelregels zijn ingevoerd in het afgelopen seizoen. Dat is aanzienlijk meer dan onder de bevraagde arbitrage[15]. Bij twee derde van de bondsscheidsrechters zijn in de categorie waarin zij fluiten het afgelopen jaar nieuwe spelregels ingevoerd. Duidelijk is dat ook kennis van spelregels niet vanzelf tot stand komt, en dat er actief aan moet worden bijgedragen om die kennis te verspreiden.

Tabel 2.5 Zijn er het afgelopen seizoen voor de sporten waar u bij betrokken bent nieuwe spelregels ingevoerd? *Het gaat hierbij om de sport(en) waarbij u als sporter, ouder van sportend kind, vrijwilliger, publiek betrokken bent* (basis = betrokkenen in de sport)

	Ja	Nee	N.v.t./Weet ik niet
Nieuwe spelregels ingevoerd (bevolking/sporters)	11	59	30
Nieuwe spelregels ingevoerd (bondsscheidsrechters)	69	25	6

Bronnen: NOC*NSF/GFK, Sporterspeiling VSK, in Achmea Sportparticipatie Index September 2013 (dataverzameling: sept. '13)
NOC*NSF/Buro7, Scheidsrechters/officials peiling VSK, in Tevredenheidsmeting Scheidsrechters/officials 2013 (dataverzameling: okt./nov. '13)

Arbitrage

Scheidsrechters betonen zich in het algemeen optimistisch over de spelregelkennis van sporters. Bijna de helft van de bondsscheidsrechters (53%, tabel 2.6) is van mening dat het grootste gedeelte sporters bekend is met recent ingevoerde regels. Daarentegen is het volgens de scheidsrechters aanzienlijk slechter gesteld met de spelregelkennis van de toeschouwers. Slechts 16 procent van de bondsscheidsrechters denkt dat het grootste gedeelte of bijna alle supporters nieuwe regels kent. Het lijkt van belang om bij het verbeteren van de spelregelkennis juist ook aandacht te besteden aan deze groep.

[14] Gedefinieerd als: als sporter en/of als toeschouwer bij de sport betrokken zijn geweest in de afgelopen twaalf maanden.

[15] Dit betreft uitsluitend bondsscheidsrechters.

Tabel 2.6 Welk gedeelte van sporters/toeschouwers is bekend met de nieuwe regels? (scheidsrechters waarbij nieuwe spelregels zijn ingevoerd, percentage bondsscheidsrechters)

	Spelregelkennis sporters	Spelregelkennis toeschouwers
(Bijna) allemaal	21	3
Het grootste gedeelte	32	13
Ongeveer de helft	16	19
Het kleinste gedeelte	17	27
(Bijna) geen enkele	10	27
Weet ik niet	5	11

Bron: NOC*NSF/Buro7, Scheidsrechters/officials peiling VSK, in Tevredenheidsmeting Scheidsrechters/officials 2013 (dataverzameling: okt./nov. '13)

Verenigingen

Hoewel er (nog) geen verplicht spelregelbewijs is, moeten bij ruim de helft van de verenigingen de leden spel-/wedstrijdregels leren kennen (tabel 2.7). Dat percentage is afgenomen in vergelijking met 2008, toen nog bij 70 procent van de verenigingen de leden spel-/wedstrijdregels moesten leren. Een duidelijke verklaring hiervoor ontbreekt. Mogelijk is het accent van de aandacht binnen verenigingen wat verschoven, weg van spelregelkennis naar andere thema's (zoals meer algemene gedragsregels). Een uitvergroting naar sporttak[16] in 2013 laat zien dat het leren kennen van spel- en wedstrijdregels aan leden bij voetbalverenigingen minder aan de orde is (34%) dan bij andere sporten.

Tabel 2.7 Wijzen waarop de vereniging specifiek aandacht besteedt aan het bevorderen van correct gedrag, vergelijking meting (ja-antwoorden indien van toepassing; percentage verenigingen)

	Verenigingen			Voetbal
	2008	2011	2013	2013
Leden moeten de spel/wedstrijdregels leren kennen (bijvoorbeeld via een spelregelcursus, spelregelbewijs)	70	63	58	34

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

Verenigingen die aandacht besteden aan het aanleren van spelregels doen dit overwegend tijdens trainingen/lessen (52%) en door aan nieuwe leden bij de eerste trainingen/lessen de spelregels uit te leggen (47%, tabel 2.8, pag. 24). Een op de vijf verenigingen organiseert speciale bijeenkomsten of een spelregelquiz/-spel. 3 procent van de verenigingen heeft een spelregelbewijs voor de leden. Ongeveer een op de zeven verenigingen geeft aan dat het kennen van regels voor hun vereniging niet van toepassing is, hierbij valt te denken aan verenigingen voor sporten als toerfietsen, (hard)lopen, schaatsen en wandelen.

[16] De voetbalverenigingen 2013 zijn eveneens onderdeel van het totale aantal verenigingen 2013.

Tabel 2.8 Manieren waarop de vereniging aandacht besteedt aan het kennen van de spelregels (percentage verenigingen)

	Verenigingen 2013
Tijdens trainingen/lessen is er regelmatig aandacht voor de spelregels	52
Nieuwe leden wordt bij de eerste trainingen/lessen de spelregels aangeleerd	47
De spelregels zijn terug te vinden op de website	28
Bij overtreding wordt er aandacht aan besteedt	25
Er is regelmatig aandacht voor de spelregels in correspondentie naar leden (nieuwbrief, etc.)	22
Bijeenkomst(en) over spelregels (spelregels worden aangeleerd)	13
Spelregelquiz/spelregel spel	6
Spelregelbewijs voor leden	3
Anders	3
Niet	5
N.v.t.	17

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

De bijeenkomsten voor spelregels, de spelregelquiz en het spelregelbewijs zijn met name gericht op huidige leden (tabel 2.9). Bijeenkomsten zijn daarnaast ook met name gericht op nieuwe leden, scheidsrechters en trainer/coaches. Spelregelquizen en -spellen zijn behalve op huidige leden met name gericht op jeugdleden. Het spelregelbewijs is behalve voor huidige en nieuwe leden ook bedoeld voor scheidsrechters (31%) en trainers/coaches (24%). De genoemde spelregelactiviteiten richten zich niet op toeschouwers en in mindere mate op (overige) vrijwilligers en ouders van jeugdleden.

Tabel 2.9 Groepen waarop de spelregelbijeenkomsten, spelregelquiz, spelregelbewijs bij verenigingen gericht zijn (percentage verenigingen)

	Bijeenkomsten over spelregels	Spelregelquiz/ -spel	Spelregelbewijs voor leden
Nieuwe leden	66	33	70
Huidige leden	56	62	73
Specifiek met jeugdleden	31	56	15
Ouders van nieuwe jeugdleden	27	10	5
Ouders van huidige jeugdleden	25	25	5
Scheidsrechters	59	22	31
Trainers/coaches/(bege)leiders	49	28	24
(Overige) vrijwilligers	12	6	10
Juryleden	10	3	0
Toeschouwers	6	3	0
Anders	6	0	9

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

Van de VSK-voetbalverenigingen gaan twee op de drie verenigingen actief in gesprek met de leden over het kennen van de spelregels (tabel 2.10). Meestal gebeurt dat een paar keer per seizoen. Tegelijk geeft ook een derde aan hier helemaal niet actief over in gesprek te gaan.

Tabel 2.10 Hoe vaak gaat de voetbalvereniging actief in gesprek over het kennen van de spelregels? (percentage verenigingen)

	VSK-voetbalverenigingen
Rondom alle wedstrijden	1
Een paar keer per seizoen	29
Eens per seizoen	18
Alleen bij veelvuldig overtreden van de spelregels	14
Anders/wanneer het nodig is	3
Weet ik niet	2
We gaan hier niet actief over in gesprek	33

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

Sporters

Van degenen die zelf sporten of die op andere wijzen betrokken zijn bij de sport geeft een op de vijf aan dat zij nieuwe spelregels leren door een spelregelquiz of van de vereniging zelf (tabel 2.11). Bij de helft van de Nederlanders die betrokken zijn bij de sport gebeurt dit niet. Dat is opvallend, omdat bestuurders van sportverenigingen eerder (tabel 2.7) in meerderheid (58%) hadden aangegeven dat de leden onderwezen worden in de spel- en wedstrijdregels.

Tabel 2.11 Wordt u als betrokkene in de sport spelregels geleerd bijvoorbeeld door een vereniging of door een spelregelquiz of- bewijs? (percentage sportbetrokken Nederlanders)

	Sportbetrokken Nederlanders
Ja	20
Nee	50
N.v.t./Weet ik niet	30

Bron: NOC*NSF/GFK, Sporterspeiling VSK, in Achmea Sportparticipatie Index September 2013 (dataverzameling: sept. '13)

2.6 Conclusie

- De veronderstelling dat de aanwezigheid en kennis van duidelijke spelregels een bijdrage kan leveren aan veiligheid en plezier lijkt op basis van onderzoek naar de top 10 van ergernissen per sportbond gerechtvaardigd. Van de vijf meest genoemde ergernissen zijn er vier (in)direct aan regelkennis gerelateerd.
- De maatregelen van het VSK-programma met betrekking tot spelregels zijn vooral gericht op het 'updaten' van de spelregels naar de wensen van de gebruikers (arbitrage en sporters) en het aanleren van deze nieuwe regels.
- Tegelijkertijd lijkt de aandacht vanuit de verenigingen voor de spelregelkennis de afgelopen jaren te zijn afgenomen. Minder verenigingen leren leden spel- of wedstrijdregels aan dan in 2008 (70% vs. 58%).
- Voetbalverenigingen zijn met veel mogelijke maatregelen goed bekend, maar passen die niet allemaal toe. Dat geldt ook voor, de nog niet verplichte, spelregelbewijzen en spelregelbijeenkomsten (resp. 3% en 15% onder verenigingen die meedoen aan het VSK-programma).

- In de week van de scheidsrechter is aandacht besteed aan het sportbreed uitrollen van pre-match briefing in 2014. Dit onderdeel, waarbij aandachtspunten voor sportiviteit en respect voorafgaand aan de wedstrijd onder de aandacht worden gebracht, wordt in het voetbal – zowel betaald als amateur – al veelvuldig toegepast. Ruim een op de drie verenigingen geeft aan dit bij (bijna) alle wedstrijden te doen.

3. Maatregelen gericht op het tuchtrecht

Het tuchtrecht is de belangrijkste strafmaatregel die in de sport bestaat. Deze is sterk repressief van aard. Daarom is het voor de sportbonden van groot belang dat alle reglementen, bezwaar- en beroepsprocedures transparant zijn en dat het tuchtrecht adequaat georganiseerd is (waar mogelijk gebaseerd op een blauwdruk van NOC*NSF).

Ambitie
*Elke bij NOC*NSF aangesloten sportbond heeft een transparant en uniform systeem van reglementen met bezwaar- en beroepsprocedures, zowel voor competitie als voor algemeen tuchtrecht, doping en seksuele intimidatie, gebaseerd op een sportbrede blauwdruk tuchtrecht.*

Indicatoren

- De KNVB heeft straffen voor geweld tegen officials verzwaard. (En sportbreed wordt bekeken of via tuchtrecht zwaarder gestraft moet worden bij geweld tegen officials.)
- Er is sportbrede kennisdeling op het gebied van de strafmaat (tuchtrecht) bij excessen. Concreet gaat dit leiden tot de volgende acties:
    - Uniformiteit van de strafmaat wordt geagendeerd bij sportbrede bijeenkomsten.
    - We komen tot een richtlijn, waarin we de kaders van de strafmaat bij excessen schetsen.
    - We maken — voor zover mogelijk binnen de grenzen van de privacywetgeving — jurisprudentie op het gebied van excessen sportbreed toegankelijk.
- Bonden hebben een transparant systeem van reglementen gerealiseerd (waar mogelijk gebaseerd op blauwdruk NOC*NSF).
- Tuchtrechtspraak wordt adequaat georganiseerd.

3.1 Acties VSK-programma

Voor het tuchtreglement Seksuele Intimidatie is een blauwdruk ontwikkeld. In de Algemene Vergadering (AV) van NOC*NSF van november 2011 is besloten dat alle bonden het tuchtrecht seksuele intimidatie (SI) verplicht moeten organiseren volgens de blauwdruk[17] en dat de bonden hierop geaudit worden door een onafhankelijke, door NOC*NSF ingestelde, auditcommissie[18].

[17] Voor meer info over de blauwdruk, zie: http://www.nocnsf.nl/cms/streambin.aspx?requestid=3986CD62-7483-4157-95D2-C82DF6308E35.

[18] Leden auditcommissie:
Prof. Mr. Marjan Olfers (hoogleraar sport en recht VU, advocaat partner bij VMW Taxand).
Drs. Marianne Dortants (programmacoördinator en docent van de Opleiding Organisatie, Cultuur en Management USBO).
Fedde Boersma (adjunctdirecteur/stafmedewerker Scouting Nederland).

Alle bonden zijn aan de slag gegaan om ofwel aansluiting te zoeken bij Instituut Sportrechtspraak (ISR) – die inmiddels een positieve audit heeft gehad – ofwel zelf het tuchtrecht SI op orde te brengen. Inmiddels is via de audit gebleken dat 48 sportbonden voldoen (soms op enkele details na) en 8 bonden (nog) niet. De overige bonden moeten nog een (definitieve) audit ontvangen.

Op dit moment (november 2013) zijn 41 bonden aangesloten bij het ISR. En 16 bonden zijn bezig met (het bekijken van de mogelijkheden tot) aansluiting. Door aansluiting bij het ISR – en alle procedures en aanpassingen bij de bond die daarvoor nodig zijn – hebben deze bonden op een adequate en uniforme wijze tuchtrecht geregeld. 4 andere bonden zijn financieel ondersteund om de tuchtrechtspraak up to date te brengen. Alle ondersteunde bonden voldoen hierdoor op het gebied van de reglementen seksuele intimidatie aan de vereisten van de blauwdruk van NOC*NSF.

De AV van NOC*NSF heeft in mei 2013 vastgesteld dat sportbrede kwalitatieve waarborgen op het gebied van tuchtrecht ontwikkeld gaan worden. Deze waarborgen zullen in mei 2014 worden vastgesteld.

Het VSK-programma zet in op een sportbrede beweging om nut en noodzaak van een goed tuchtrecht onder de aandacht te brengen. Voorbeelden hiervan zijn het seminar tuchtrecht dat in april 2013 ruim 120 deelnemers trok en bijeenkomsten met bondsvertegenwoordigers en inhoudelijke deskundigen[19] die inmiddels al vijf keer plaatsvonden.

Vanuit tuchtrecht is nog geen actie genomen op het sportbreed invoeren van tuchtrecht tegen geweld tegen officials. Het VSK-programma is wel bezig met een sportbrede afstemming met het Ministerie van Veiligheid en Justitie om grensoverschrijdend gedrag in zijn algemeenheid uniformer aan te pakken.

In 2012 is er een inventarisatie deelprogramma tuchtrecht gehouden. Deze inventarisatie brengt de huidige situatie (*foto 2012*) in beeld, alsmede de gewenste acties (*foto 2016*) voor de toekomst. De belangrijkste conclusie is dat er weinig discussie is over het belang van onafhankelijk en transparant tuchtrecht, maar dat er ook drempels zijn om dit goed te regelen. Zo zijn de hindernissen bij toetreding tot het ISR: hoge kosten, traject aansluiting, gebrek aan sportspecifieke kennis en onverenigbare reglementen

[19] Het gaat om advocaten en rechters met veel ervaring in en affiniteit met de sport. Het gaat om vertegenwoordigers van Dopingautoriteit en Instituut Sportrechtspraak.

De inventarisatie heeft een vervolg gekregen in een seminar en vervolgstappen. Concreet werkt VSK op basis van vijf speerpunten aan een beter tuchtrecht:

1. Creëren van een vergroot bewustzijn van nut en noodzaak van tuchtrecht
   Meer communicatie rond het onderwerp, blijven communiceren met stakeholders
2. Uniformiteit op het gebied van de aanpak van grensoverschrijdend gedrag
   We onderzoeken de relatie tussen tuchtrecht en strafrecht, wat moet resulteren in overleg met het Ministerie van Veiligheid en Justitie om afstemming sportbreed te bespreken.
3. Gezamenlijk formuleren en vaststellen van kwalitatieve waarborgen op het gebied van tuchtrecht
   Hierbij zijn de uitkomsten van de inventarisatie leidend. Er wordt momenteel al gewerkt aan een sportbrede richtlijn met betrekking tot publicatie en communicatie rond de uitkomst van tuchtzaken (in afstemming met CBP).
4. Faciliteren van bonden bij de implementatie van de kwalitatieve waarborgen
   We nemen drempels weg om toetreding tot het ISR mogelijk te maken en omschrijven de rol van de aanklager in de sport om de kwaliteit van rechtspraak te verhogen.
5. Inrichten van een sportbreed expertisepunt op het gebied van tuchtrecht
   Een centraal punt waar alle kennis en ervaring op het gebied van tuchtrecht samenkomt

Bron: Opgave VSK-programma (aanlevering: sept./okt. 2013)

3.2 Zwaarder bestraffen geweld tegen officials

De KNVB heeft met de aanpak van excessen in specifieke reglementen en richtlijnen opgenomen dat overtredingen tegenover scheidsrechters/officials zwaar worden bestraft en zelfs reglementair gekoppeld zijn aan vaste minimumstraffen.

Het bestraffen van geweld tegen officials blijkt na inventarisatie uitsluitend een voetbalprobleem. De straffen voor teams en spelers die officials molesteren zijn door de bond verzwaard. Sinds 1 juni 2011 werkt de KNVB, na goedkeuring van de Algemene ledenvergadering Amateurvoetbal, met deze zwaardere straffen. Hoe hoog de straffen voor die tijd waren is bij de bond niet bekend, dat verschilde sterk per overtreding. Maar dat de huidige straffen vele malen hoger zijn, is duidelijk. Er wordt onder meer gewerkt met individuele minimumstraffen van 36 maanden schorsing bij mishandeling (slaan, trappen) en collectieve minimumstraffen waarbij het team vijf winstpunten inlevert en een boete krijgt van 300 euro. Tegelijk zijn de maximumstraffen ook verhoogd naar ontzegging lidmaatschap en competitie-uitsluiting.

3.3 Sportbrede kennisdeling bij excessen

Het VSK-programma organiseert bijeenkomsten, seminars en rondetafelgesprekken. De KNVB neemt als meest actieve bond hierin de leiding. De inspanningen staan beschreven in 3.1.

3.4 Transparante reglementen en adequate tuchtrechtspraak

De VSK-acties op dit onderdeel illustreren de aandacht die er vanuit het programma is voor dit onderdeel. Deze staan beschreven in 3.1 en betreffen onder meer:

- Verplicht voldoen aan blauwdruk tuchtrecht seksuele intimidatie NOC*NSF
- Stimuleren aansluiting bonden bij instituut sportrechtspraak
- Instellen auditcommissie

De inventarisatie deelprogramma tuchtrecht heeft vijf speerpunten voor een beter tuchtrecht opgeleverd die vanuit de bonden geformuleerd werden. Deze staan beschreven in 3.1.

Vaststelling van vorderingen op het gebied van adequate tuchtrechtspraak komt in volgende rapportages aan bod.

3.5 Conclusie

- In de afgelopen jaargang heeft NOC*NSF de relatie tussen tuchtrecht en strafrecht onderzocht, wat als basis dient voor het overleg met Ministerie van Veiligheid en Justitie om afstemming sportbreed te bespreken.
- Inventarisatie heeft plaatsgevonden, daarbij hebben de bonden zelf vijf speerpunten benoemd die zij belangrijk achten bij het verbeteren van het tuchtrecht.
- Het thema heeft de aandacht van de sportbonden. Op het seminar tuchtrechtspraak in april 2013 waren ruim 120 deelnemers aanwezig.
- De AV van NOC*NSF heeft in mei 2013 vastgesteld dat sportbrede kwalitatieve waarborgen op het gebied van tuchtrecht ontwikkeld gaan worden. Deze waarborgen zullen in mei 2014 worden vastgesteld.
- De KNVB werkt sinds 1 juni 2011 met zwaardere straffen bij geweld tegen officials.

4. Maatregelen gericht op gedragsregels

In tegenstelling tot spelregels en tuchtrecht zijn gedragsregels meer verenigingsspecifiek. Maar ook voor deze regels geldt dat ze alleen van waarde kunnen zijn wanneer ze bekend zijn en ze dus geleerd worden. We beschrijven ook in hoeverre gedragsregels daadwerkelijk nageleefd worden binnen de vereniging. Aan de orde komen achtereenvolgens de acties van het VSK-programma (4.1), het invoeren en aanleren van gedragsregels door verenigingen (4.2) en de vaststelling van de mate waarin deze inspanningen effect sorteren (aanwezige kennis gedragsregels onder leden, 4.3). Paragraaf 4.4 beschrijft de conclusies.

Ambitie

Gedragsregels nemen een prominente plaats in om ongewenst gedrag in de sport aan te pakken en te voorkómen.

Indicatoren

- Bonden/verenigingen voeren gedragsregels in (gebaseerd op sportbreed format NOC*NSF).
- (Nieuwe) leden, ouders, en trainers/coaches worden gedragsregels geleerd.
- Minimumaantal/-percentage sporters en publiek dat de (nieuwe) gedragsregels kent

4.1 Acties VSK-programma

In het kader van het programma Samen voor Sportiviteit en Respect (SSR, 2009-2011) is een analyse gemaakt van spel- en gedragsregels (Steenbergen et al. 2010). Onderzoekers concluderen dat het creëren van bewustzijn en urgentiebesef bij sportverenigingen een belangrijke succesfactor is voor implementatie van gedragsregels. Sportverenigingen moeten zichzelf verantwoordelijk voelen voor het doorvoeren van gedragsregels. Bonden moeten samen met verenigingen zoeken naar beleid, acties, oplossingen en plannen. Genoemde bevindingen werken door in aanpak en uitvoering van dit onderdeel in het VSK-programma. Het VSK-programma richt zich met name op de verenigingen om gedragsregels bij de leden onder de aandacht te brengen.

Nieuwe leden, nieuw gedrag

Commentaar op de scheidsrechter – welke sport heeft er niet mee te maken? In het hockey komt dat commentaar meestal niet van de spelers maar met name van ouders, coaches en toeschouwers. Het aantal hockeyleden is in de afgelopen tien jaar bijna verdubbeld. Er staan dus steeds meer ouders langs de kant die zelf nooit hebben gehockeyd. Om die reden is de Hockeybond jaren geleden al begonnen om de leden bewust te maken van de spel- en gedragsregels.

De Hockeybond beseft dat ze bestuurders van verenigingen – ondanks de jarenlange inspanningen – moeten blijven voeden. Vooral ook omdat er om de paar jaar bestuurswisselingen plaatsvinden en de overdracht niet altijd goed plaatsvindt.

Op het gebied van gedragsregels wordt binnen het VSK-programma gewerkt aan een tool waarmee verenigingen hun eigen gedragsregels kunnen opstellen en zichtbaar kunnen maken op de vereniging.

In de kernmodule 'Sportief Besturen' leren verenigingsbestuurders onder andere hoe ze samen met hun leden gedragsregels kunnen opstellen en deze kunnen uitdragen binnen hun vereniging.

Onder gedragsregels valt ook de uitvoering van het tuchtrecht seksuele intimidatie, dat alle sportbonden verplicht moeten regelen via de blauwdruk van NOC*NSF (zie paragraaf 3.1). Deze regels gelden voor alle (aangesloten) verenigingen. Het zijn gedragsregels voor begeleiders, die bij overtreding via tuchtrecht strafbaar zijn.

4.2 Invoeren en aanleren gedragsregels

Sportbreed thema, bondspecifiek programma
Be a Basketball STAR is een succesvol basketbalproject van de Nederlandse Basketball Bond (NBB). Het project is speciaal ontwikkeld voor de kinderopvang en de buitenschoolse opvang. Winnen staat hierbij niet centraal, maar het gaat juist om plezier en samenspelen.

Tijdens de oefeningen leren de deelnemers hoe zich volgens de STARwaarden (Sportiviteit, Teamwork, Acceptatie en Respect) te gedragen. Degene/de groep die het beste de STARwaarden toepast, mag de volgende oefening met de speciale STARbal uitvoeren. Denk hierbij aan het team dat het beste samenwerkt, of elkaar het beste aanmoedigt. Op deze manier wordt niet het technische aspect beloond, maar het sociale.

Het aantal verenigingen met gedragsregels groeit van 74 procent in 2008 naar 85 procent in 2013 (tabel 4.1). Inmiddels heeft twee derde (64%) van de verenigingen huisregels. Het aantal verenigingen dat überhaupt regelingen heeft ten aanzien van onwenselijk gedrag, is gestegen de laatste jaren (van 74% in 2008 naar 85% in 2013). De helft heeft de gedragsregels ondergebracht in statuten of een huishoudelijk reglement en twee vijfde heeft een gedragscode of gedragsregels. Deze percentages liggen allemaal hoger dan in 2008.

Voetbalverenigingen hebben vaker dan verenigingen in andere teamsporten en overige sporten (niet-teamsporten) huisregels (83%) of een gedragscode/gedragsregels (77%). Andere afspraken die verenigingen hebben zijn vaak door een 'speciale commissie' vastgesteld of in een 'convenant' vastgelegd.

Tabel 4.1 Aanwezige regelingen ten aanzien van (onwenselijk) gedrag, vergelijking metingen (percentage verenigingen)

	Verenigingen			Voetbal
	2008	2011	2013	2013
Tenminste één van onderstaande regelingen aanwezig	74	82	85	95
Huisregels	52	59	64	83
Gedragsregels opgenomen in statuten en/of huishoudelijk reglement	40	42	52	58
Een gedragscode/gedragsregels	26	35	41	77
Een klachtenregeling	8	8	18	23
Een eigen tuchtreglement	6	8	10	23
Andere afspraken op papier over waarden en normen	10	8	10	19

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

Alle verenigingen met gedragsregels brengen deze ook onder de aandacht van hun leden. Toch kan de mate waarin en de wijze waarop dat gebeurt sterk verschillen per vereniging.

De verenigingen die gedragsregels hebben geformuleerd besteden hier met name aandacht aan door hun leden erop aan te spreken (58%, tabel 4.2) en nieuwe leden op de regels te wijzen (54%). Een op de tien verenigingen organiseert bijeenkomsten waar gedragsregels aan de orde komen. Voetbalverenigingen hebben vaker dan de andere sporten aandacht voor de regels in correspondentie naar leden en hangen de regels vaker op bij de club.

Tabel 4.2 Manieren waarop de vereniging aandacht besteedt aan gedragsregels (verenigingen die huisregels, gedragsregels, afspraken op papier hebben, percentage verenigingen)

	Verenigingen	Type sport		
	2013	Voetbal	Andere teamsporten	Overige sporten
We spreken onze leden er op aan	58	67	54	57
Nieuwe leden worden gewezen op de club-/gedragsregels	54	65	55	51
Regelmatig aandacht voor club-/gedragsregels in correspondentie naar de leden	35	65	33	29
De club-/gedragsregels hangen op de club	28	52	12	27
Alleen bij overtreding van de gedragsregels komt het ter sprake	26	15	40	24
We organiseren bijeenkomst(en) over gedragsregels	8	20	11	4
Anders	8	5	8	9

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

De bijeenkomsten die verenigingen organiseren zijn met name gericht op trainers/coaches/(bege)leiders, nieuwe en huidige leden en ouders van jeugdleden (tabel 4.3, pag. 34). Toeschouwers worden hierbij in mindere mate betrokken (19%).

Tabel 4.3 Groepen waarop bijeenkomsten over gedragsregels zijn gericht (verenigingen met bijeenkomsten, percentage verenigingen)

	Verenigingen 2013
Trainers/coaches/(bege)leiders	84
Huidige leden	78
Nieuwe leden	72
Ouders van huidige jeugdleden	64
Ouders van nieuwe jeugdleden	62
(Overige) vrijwilligers	42
Specifiek met jeugdleden	37
Scheidsrechters	32
Toeschouwers	21
Juryleden	7
Anders	7

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

In het voetbal heeft een grote meerderheid (87%, tabel 4.4) van alle VSK-voetbalverenigingen expliciete aandacht voor sportiviteit en respect in de club- en gedragsregels. Daarmee scoren de VSK-voetbalverenigingen bijna net zo hoog als de reguliere voetbalverenigingen (95%, tabel 4.1).

Tabel 4.4 Heeft jouw vereniging clubregels en/of gedragsregels waarin sportiviteit en respect expliciet is opgenomen? (percentage verenigingen)

	VSK-voetbalverenigingen
Ja	87
Nee	10
Weet ik niet	2

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

Bij nagenoeg alle VSK-voetbalverenigingen (96%, tabel 4.5) krijgen de club- en gedragsregels opvolging in het contact tussen de vereniging en haar leden. Een enkele vereniging (3%) doet dit rondom alle wedstrijden, maar de meerderheid (56%) besteedt er een paar keer per seizoen aandacht aan.

Tabel 4.5 Hoe vaak gaat de vereniging actief in gesprek over clubregels/gedragsregels? (percentage verenigingen)

	VSK-voetbalverenigingen
Rondom alle wedstrijden	3
Een paar keer per seizoen	56
Alleen bij overtreding van de clubregels/gedragsregels wijzen we elkaar er op	18
Eens per seizoen	7
De clubregels/gedragsregels hangen op de club en dat moet voldoende zijn	3
Op andere momenten/manieren	9
Nooit	2
Weet ik niet	2

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

4.3 Bekendheid met gedragsregels

Het aantal verenigingen met gedrag- of huisregels neemt toe en er wordt, indien aanwezig, ook vrijwel altijd aandacht aan besteed. Maar in hoeverre werpen deze inspanningen vruchten af? Zijn leden vertrouwd met de opgestelde gedragsregels?

Verenigingen

Steeds meer verenigingen besteden in hun huisreglementen en in het contact met hun leden aandacht aan gedragsregels. De groepen die deze invoeren (bestuurders) en die deze gebruiken (leden) zijn beide grotendeels overtuigd van het nut van deze gedragsregels.

Voor bijna vier op de vijf (78%, tabel 4.6) verenigingsbestuurders zijn de gedragsregels nuttig. Een kwart is van mening dat helaas niet iedereen zich eraan houdt. Een vergelijkbaar percentage van de Nederlanders die betrokken zijn bij de sport vindt de regels nuttig, maar is sceptisch over de mate waarin 'iedereen' zich aan die gedragsregels houdt (41%). Ook bestuurders van voetbalverenigingen zien het nut in van gedragsregels (91%). Dat is meer dan gemiddeld, maar tegelijk zijn zij sceptischer dan verenigingsbestuurders in andere takken van sport over de mate waarin zij denk dat betrokkenen zich aan de gedragsregels houden.

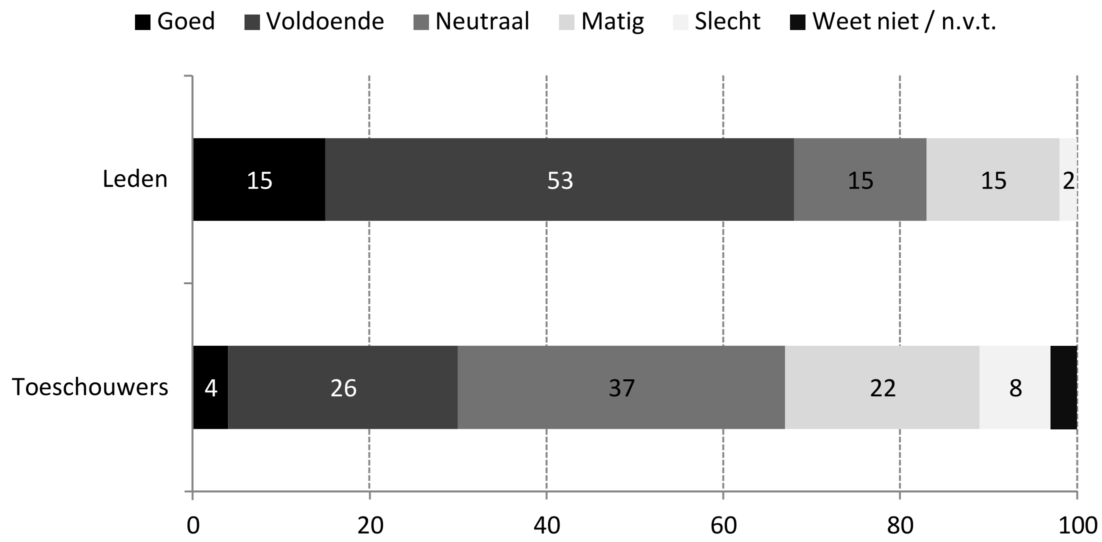
Tabel 4.6 Vindt u gedragsregels nuttig? (verenigingen die huisregels, gedragsregels, afspraken op papier hebben, percentage verenigingen en percentage sport betrokken Nederlanders)

	Verenigingen	Verenigingen Type sport			*Sport betrokken Nederlanders*
	2013	Voetbal	Andere teamsporten	Overige sporten	*2013*
Ja, de sfeer is beter wanneer er gedragsregels zijn	52	41	51	55	*40*
Ja, maar helaas houdt niet iedereen zich aan de gedragsregels	26	50	26	20	*44*
Nee, de meeste mensen kennen de gedragsregels niet	7	6	7	8	*4*
Nee, mensen houden zich toch niet aan deze gedragsregels	0	0	0	1	*2*
Weet ik niet/geen mening	15	3	16	17	*11*

Bronnen: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)
NOC*NSF/GFK, Sporterspeiling VSK, in Achmea Sportparticipatie Index September 2013 (dataverzameling: sept. '13)

Bestuurders van voetbalverenigingen denken dat een ruime meerderheid (68%, figuur 4.1, pag. 36) van hun leden de clubregels voldoende tot goed kent. Volgens hen is deze kennis onder toeschouwers aanzienlijk minder; slechts 30 procent van de bestuurders dat deze goed tot voldoende op de hoogte zijn van de clubregels. De opvatting dat toeschouwers minder op de hoogte zijn van regels dan leden, was ook zichtbaar in tabel 2.6 (spelregels).

Figuur 4.1 Beoordeling kennis van clubregels onder groepen door bestuurders VSK-voetbalverenigingen (in procenten)

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

Bevolking

De inschatting van VSK-voetbalbestuurders, dat leden de gedragsregels aanzienlijk beter kennen dan toeschouwers, komt overeen met de eigen inschatting van de (ouders van jeugd)leden. Een ruime meerderheid (60%, tabel 4.7) van de Nederlanders die zelf sporten of een ouder zijn van een sportend kind zegt bekend te zijn met de omgangs-, gedrags- en clubregels van zijn vereniging of de vereniging van zijn of haar kind.

Tabel 4.7 Bent u bekend met de omgangs-, gedrags- of clubregels van uw vereniging of van de vereniging van uw kind?

	Verenigingsleden
Ja, daar ben ik bekend mee	60
Ik weet dat er gedragsregels zijn, maar ik ken ze niet goed (genoeg)	15
Ik weet dat er gedragsregels zijn, maar ik ken ze niet	5
Er zijn geen gedragsregels	6
Weet ik niet	14

Bron: NOC*NSF/GFK, Sporterspeiling VSK, in Achmea Sportparticipatie Index September 2013 (dataverzameling: sept. '13)

4.4 Conclusie

- Omdat gedragsregels sterk verenigingsspecifiek zijn, richt het VSK-programma zich op het ontwikkelen van een *tool* waarmee verenigingen hun huisregels kunnen opstellen en onder de aandacht kunnen brengen.
- In de afgelopen jaren nam het aantal verenigingen met gedrag- of huisregels toe. In 2008 had ruim een kwart nog geen huis- of gedragsregel op papier, terwijl dat in 2013 slechts 12 procent is.
- Met name voetbalverenigingen hebben aandacht voor gedragsregels.
- De gedragsregels zijn vooral gericht op (nieuwe) leden. Ouders en toeschouwers worden er in mindere mate bij betrokken. Deze laatste groep, het publiek, heeft volgens de inschatting van bestuurders van voetbalverenigingen ook minder kennis van de clubregels.
- Zowel bestuurders als leden zijn ervan overtuigd dat gedragsregels nuttig zijn. Beide groepen menen daarnaast dat vrijwel alle leden deze regels kennen. Ook hierbij zijn voetbalbestuurders vaker overtuigd van het nut van gedragsregels dan andere verenigingsbestuurders.

5. Maatregelen van de sport gericht op excessen

Ondanks de aanwezigheid van reglementen omtrent spel, tucht en gedrag kan het in de sport soms uit de hand lopen. De wijze waarop de sport omgaat met zwaar ongewenste gedragingen, oftewel excessen, is misschien wel het meest zichtbare onderdeel van het VSK-programma in de media. In dit hoofdstuk gaan we in op registratie van (5.2), opvolging van (protocol: 5.3, vertrouwenspersoon: 5.4) en samenwerking rondom (5.5) excessen. De daadwerkelijke excessencijfers (de mate waarin er sprake is van excessen) worden behandeld in hoofdstuk 9.

Ambitie

Sportverenigingen en tuchtcommissies kunnen aangifte doen van een geconstateerd strafbaar feit bij de politie, en sancties voor excessieve overtredingen sluiten beter aan bij de verwachtingen vanuit de sport en de maatschappij. Daarnaast kan het OM een zwaardere strafeis stellen waardoor scheidsrechters/officials een extra beschermde positie genieten vergelijkbaar met die van ambtsdragers.

Indicatoren

- Er is samenwerking tussen sportbonden, sportverenigingen, politie en justitie in de aanpak van excessen
- De sportbonden waarbinnen de meeste excessen plaatsvinden zijn in beeld gebracht.
- Bij bonden met excessen worden gegevens over ongewenste gedragingen bij verenigingen (signalen en strafzaken) binnen de bond geregistreerd en gemonitord. Verenigingen met structurele problemen krijgen begeleiding.
- Er wordt bij bonden met verhoogd risico een zwarte lijst gehanteerd voor personen (sporters en supporters) die langdurig en/of permanent kunnen worden uitgesloten. (Vgl. zwarte lijst KNVB)
- Er wordt een effectieve aanpak voor excessen ontwikkeld en een protocol ingevoerd
- Er wordt gebruikgemaakt van een protocol om scheidsrechters/officials die te maken krijgen met een molestatie te begeleiden
- Vertrouwenscontactpersonen worden opgeleid en aangesteld

5.1 Acties VSK-programma

De KNVB heeft in samenwerking met het Ministerie van Veiligheid en Justitie een noodnummer opengesteld. Dit nummer is 24 uur per dag, zeven dagen per week bereikbaar voor spoedeisende hulp na excessen. De KNVB en de politie worden beide geïnformeerd en stemmen samen de vervolgstappen af. De praktijk is volgens de VSK-projectleider nu dat de politie veel vaker opvolging geeft aan meldingen van incidenten op een sportveld.

Meldpunt wanordelijkheden
De KNVB beheert een webformulier, waarop iedereen melding kan maken van wanordelijkheden op en rond het voetbalveld. Dit kunnen allerhande negatieve ervaringen zijn, die niet direct opgelost hoeven of kunnen worden, maar wel ergernis opleveren. Op basis van deze klachten kan de bond een dossier opbouwen, wat kan leiden tot de inzet van een waarnemer of een gesprek met de vereniging.
http://www.knvb.nl/watdoenwe/sportiviteitenrespect/meldpunt/

Hulplijn noodgevallen
Als er na een gewelddadige handeling op of rond het veld behoefte is aan spoedeisende hulp, is er voor leden van de KNVB een speciale hulplijn voor noodgevallen beschikbaar. Deze hulplijn noodgevallen is bestemd voor acute noodgevallen als vechtpartijen en mishandelingen.
De hulplijn is 24/7 bereikbaar via **0800-2299555**.

Bron: www.knvb.nl

Daarnaast loopt er momenteel een pilot waarbij Halt drie voetbalverenigingen analyseert en adviseert over hoe de vereniging het veiligheidbeleid kan verbeteren en een plek kan krijgen binnen de lokale veiligheidsketen. De uitkomsten van dit onderzoek worden verwacht medio november 2013. Zie ook paragraaf 7.1.

Fysieke en verbale excessen vinden met name plaats binnen het voetbal. Seksuele intimidatie vormt vooral bij de zwemsport een probleem. Verenigingen met structurele problemen die aangesloten zijn bij de bonden van bovengenoemde sporten krijgen begeleiding.

Verenigingen nemen initiatief
De grootste voetbalverenigingen van Rotterdam kwamen in september bijeen om de aanzet te geven voor de aanpak van veiligheid op sportvelden, waarin sportiviteit, respect en plezier centraal staan. Het lijkt een open deur, maar 'wij behandelen iedereen gelijk en discrimineren niet' is een van de regels die op de borden met huisregels staat geschreven. Die borden komen in alle sportkantines van amateurverenigingen te hangen. Samen met onder meer handjes schudden voor de wedstrijd is dat een van de onderdelen van de gezamenlijke aanpak.
De grootste verenigingen hopen met deze aanzet alle 55 amateurverenigingen in Rotterdam mee te krijgen in het project. De gemeente Rotterdam ondersteunt hen daarbij.

De KNVB inventariseert en analyseert iedere seizoenshelft het aantal excessen. Deze excessen worden ook in ieder district wekelijks besproken door een monitorcommissie. Indien nodig worden acties of sancties ondernomen richting verenigingen. In het kader van het KNVB-actieplan 'Tegen geweld, voor sportiviteit' krijgen verenigingen met structurele problemen procesbegeleiding vanuit een serviceteam.

Bij de KNZB wordt aan de hand van de visie 'Zwem sportief'[20] ingezet op brede communicatie rond het thema seksuele intimidatie, de (door)ontwikkeling van preventieve instrumenten en een incidentenprotocol.

Er wordt een organisatie ingevoerd voor het monitoren van excessen, waarbij risicovolle verenigingen gestraft dan wel begeleid zullen worden (naar voorbeeld van het integraal meldsysteem van de KNVB).

De KNVB registreert geautomatiseerd alle leden die een schorsing van minimaal een jaar opgelegd krijgen in haar kernsysteem (Lijst Landelijk Voetbalverbod). Deze registratie zorgt ervoor dat het lid zich niet kan overschrijven naar een andere vereniging. De Lijst Landelijk Voetbalverbod is ingevoerd met ingang van het seizoen 2009/2010. Momenteel staan er 504 personen op. Wanneer de schorsing van deze personen verloopt, vervallen ze op de lijst. Andere bonden werken (nog) niet met een vergelijkbaar systeem, vaak ontbreekt de noodzaak hiervan gezien het geringe aantal incidenten.

Seksuele intimidatie (SI)

De hulplijn van het NOC*NSF voor seksuele intimidatie – die al sinds 1997 bestaat – is vanwege de vraag uit de praktijk bezig om haar hulplijnfunctie uit te breiden naar aangrenzend grensoverschrijdend gedrag, zoals bijvoorbeeld discriminatie, pesten, bedreiging en geweld. Achter de hulplijn is een landelijke poule van veertien vertrouwenspersonen en adviseurs actief. De bestaande instrumenten worden verbreed qua thematiek. Eerst werden ze toegepast bij seksuele intimidatie, nu bij grensoverschrijdend gedrag in het algemeen.

NOC*NSF heeft een registratiesysteem ontuchtplegers in de sport ontwikkeld en inmiddels in gebruik genomen. Tuchtrechtelijke uitspraken van bonden en ISR worden geregistreerd in dit systeem. In de toekomst zal dit systeem toetsen of (nieuwe) begeleiders in de sport al dan niet een veroordeling hebben gehad. NOC*NSF heeft de intentie uitgesproken om het systeem uit te breiden naar álle vrijwilligersorganisaties. Dit in samenwerking met Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk.

De sport heeft meegedaan aan een pilot onder aanvoering van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, waarin gestimuleerd werd om een Verklaring Omtrent Gedrag aan te vragen voor vrijwilligers die werken met minderjarigen. Vanaf de start (augustus 2012) tot en met medio november 2013 zijn er 5.126 VOG's voor vrijwilligers in de sport gedeclareerd via de declaratietool. De pilot bleek succesvol (Klein et al., 2013) en inmiddels is besloten de VOG structureel gratis te maken voor vrijwilligers die werken met jongeren of mensen met een verstandelijke beperking. NOC*NSF coördineert dit traject namens de sport en helpt mee de voorwaarden[21] voor een veiliger sportklimaat te formuleren. Organisaties moeten hieraan

[20] Zie: www.zwemsportief.nl.

[21] De organisatie voert een preventie- en integriteitsbeleid om seksueel grensoverschrijdend gedrag tegen te gaan, waarbij tenminste een gedragscode en een aannamebeleid zijn ingevoerd.

voldoen, willen ze gebruik maken van de gratis VOG. De laatste maanden ligt het aantal gedeclareerde VOG's maandelijks tussen de 150 en 400.

5.2 Sportbonden met excessen in beeld

Niet-VSK-bonden

Een derde van de niet-VSK-bonden geeft aan dat zij de excessen die plaatsvinden, in enige vorm in een overzicht plaatsen (tabel 5.1). Nog één bond geeft aan dit van plan te zijn.

Tabel 5.1 Aanwezigheid excessenregistratie ter bevordering van sportief gedrag (in absolute aantallen)

	Ja, dit doen we	We zijn van plan om dit te gaan doen/aan te bieden	Nee, dit doen we niet
Een overzicht van excessen die plaatsvinden (vorm van excessenregistratie)	8	1	15

Bron: NOC*NSF/Buro7, Bonden peiling VSK, in Bondenmonitor 2012 (dataverzameling: okt. '13)

5.3 Protocol effectieve aanpak excessen

Om verenigingen, sporters en arbitrage zo goed mogelijk bij te staan wanneer zij getuige of slachtoffer zijn (geweest) van excessen wordt een protocol effectieve aanpak excessen ingevoerd. Dit gebeurt op basis van onderzoek uitgevoerd door de DSP-groep (Duijvestijn et al., 2013). Deze gestandaardiseerde manier van omgaan met zwaar ongewenst gedrag is niet voor iedere sporttak in dezelfde mate noodzakelijk.

In opdracht van het programma 'Naar een veiliger sportklimaat' (VSK) verrichtte de DSP-groep een verkennend onderzoek (periode december 2012 - januari 2013) dat bedoeld is als opmaat naar een effectief incidentenprotocol en een zwarte lijst voor de sport. De ontwikkelde basisversie beschrijft wat een vereniging wel en juist niet moet doen in geval van een geweldsexces.

De 'looptijd' van een exces wordt door het protocol beschreven als bestaande uit vijf fases. Voor ieder van deze fases gaat het protocol in op de taak en verantwoordelijkheid van de vereniging. De fasen zoals beschreven:

- Intern beoordelen van het incident
- Melden van het incident
- Informeren van betrokkenen
- Nemen van maatregelen
- Afsluiten van procedure

De volgende stap in dit traject is inmiddels gezet. Op dit moment maakt Halt in een pilot op drie verenigingen (zie paragraaf 7.1) gebruik van dit protocol. Uiteindelijk is de doelstelling om het

protocol te integreren in een brede aanpak. Het protocol geldt namelijk vooral als het sluitstuk van een preventieve aanpak, gericht op voorkomen van geweldsexcessen.

Verenigingen

Sportbreed valt op dat er maar een paar bonden zijn die aangeven wel eens geconfronteerd te worden met excessen. De KNVB springt daarbij het meest in het oog. Belangrijk is om vast te stellen dat de invoering van een protocol rond zwaar ongewenst gedrag volgens veel sportbonden helemaal niet nodig is.

Die vaststelling is terug te zien in de antwoorden van verenigingsbestuurders. Driekwart van hen geeft aan dat er geen aanpak voor zwaar ongewenst gedrag (excessen) is ontwikkeld, omdat dit niet nodig is (tabel 5.2). Verenigingsbestuurders van voetbalverenigingen denken daar iets anders over. De helft van de voetbalverenigingen besteedt op een of andere manier aandacht aan een effectieve aanpak voor zwaar ongewenst gedrag.

Een op de tien verenigingen heeft een (incidenten)protocol ingevoerd. Dit zijn voornamelijk voetbalverenigingen. Bij een op de tien voetbalverenigingen is een protocol in ontwikkeling.

Tabel 5.2 Effectieve aanpak voor zwaar ongewenst gedrag (excessen) ontwikkeld en/of een (incidenten)protocol ingevoerd in de vereniging (percentage verenigingen)

	Verenigingen	Type sport		
	2013	Voetbal	Andere teamsporten	Overige sporten
Nee, is ook niet nodig	78	42	79	85
Nee, maar is wel nodig	4	9	5	3
Ja, een plan van aanpak voor zwaar ongewenst gedrag is in ontwikkeling	5	10	6	3
Ja, er is een protocol ingevoerd voor omgaan met zwaar ongewenst gedrag (excessen)	9	28	6	7
Anders	3	11	3	2

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

Waar sportbreed de verenigingen met een incidentenprotocol de uitzondering vormen, is dat onder VSK-verenigingen veel minder het geval (zie ook tabel 5.2). Onder VSK-voetbalverenigingen is het aandeel met een protocol veel hoger (76%, tabel 5.3) dan onder reguliere sport- en voetbalverenigingen. Driekwart heeft een protocol ingevoerd voor gevallen van zwaar ongewenst gedrag (excessen).

Tabel 5.3 Heeft de vereniging een protocol dat wordt gehanteerd wanneer zwaar ongewenst gedrag (excessen) heeft plaatsgevonden?

	VSK-voetbalverenigingen
Ja	76
Nee	21
Weet ik niet	3

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

5.4 Opleiding en aanstelling vertrouwenscontactpersonen verenigingen

In de AV van NOC*NSF van november 2011 is besloten dat alle bonden verplicht een vertrouwenscontactpersoon dienen te hebben. Inmiddels is van 59 sportbonden bekend dat zij een bij NOC*NSF geregistreerde vertrouwenscontactpersoon hebben aangesteld. Enkele bonden hebben er meer dan een aangesteld en de KNVB heeft er zelfs dertien in dienst (twee in elk district en één landelijk).

Vertrouwenscontactpersonen kunnen een belangrijke rol spelen in de opvolging van excessen. Het VSK-programma zet daarom in op hun opleiding en aanstelling. Via de opleiding van NOC*NSF zijn tussen 2005 en voorjaar 2013 421 vertrouwenscontactpersonen opgeleid.

De afgelopen jaren zijn er in meer verenigingen vertrouwenscontactpersonen gekomen. In 2008 beschikte slechts 21 procent van de verenigingen over dergelijke functies, terwijl dat aandeel in 2013 bijna twee keer zo hoog is (38%, tabel 5.4).

Tabel 5.4 Wijzen waarop de vereniging specifiek aandacht besteedt aan het bevorderen van correct gedrag, vergelijking meting (ja-antwoorden indien van toepassing; percentage verenigingen)

	Verenigingen			Voetbal
	2008	2011	2013	2013
Er is een vertrouwens(contact)persoon benoemd	21	25	38	34

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)
Nb. 2008 en 2011 vraagstelling: er is vertrouwenspersoon benoemd voor het bespreken van seksuele intimidatie

Onder VSK-voetbalverenigingen is het aandeel van verenigingen met een vertrouwenscontactpersoon groter dan onder de sportverenigingen in het algemeen. In 2013 heeft de helft van alle voetbalverenigingen iemand met wie ieder bij ongeregeldheden contact kan opnemen (KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013, cijfers niet in tabel).

5.5 Protocol molestatie scheidsrechters/officials

Achttien bonden zijn via het VSK-programma actief bezig met de vormgeving en de verbetering van de clubarbitrage. Deze bonden hebben of maken een plan van aanpak om een concreet te benoemen aantal verenigingen (ca. 4700) ‘arbitrageproof’ te maken en hiervoor de ondersteuning van de bond in te richten.

Deze bonden komen periodiek bij elkaar om ervaringen met elkaar uit te wisselen en de gezamenlijke thema’s te bespreken die zij bij de invulling van de clubarbitrage tegenkomen. In de meest recente bijeenkomst op 26 juni 2013 kwam onder meer het profiel voor de Verenigingsondersteuner Arbitrage[22] ter sprake. Bij een volgende bijeenkomst staat het profiel

[22] In 2016 is het beoogde resultaat dat vijfduizend verenigingen een goed arbitragebeleid ingericht hebben. Hierbij wordt gestreefd naar goede scheidsrechters/officials bij de verenigingen, die in een veilige sportomgeving (‘warm nest’) kunnen functioneren. Hiervoor is nodig, dat clubs worden geïnspireerd tot aandacht voor de arbitragefunctie, dat de bond goede ondersteuning voor de clubs organiseert en dat ook clubscheidsrechters/officials goede begeleiding en ‘positieve’ coaching

van de ‘scheidsrechterscoördinator’ bij de vereniging op de agenda. Voetbal en volleybal hebben daar al voorbeelden van.

Bonden die een plan van aanpak hebben ontwikkeld voor het ‘arbitrageproof’ maken van een specifiek aantal verenigingen in de periode tot en met 2016, kunnen een bijdrage aanvragen voor een ondersteuningsfunctie arbitrage bij de bond.

De KNVB heeft in het verlengde van het centrale meldpunt het format ‘Begeleiding bij excessen en opleiden in rapporteren’ geïmplementeerd. Tevens is kennis overgedragen aan andere sporten (base- en softball, floorball, autosport). Elk van de betreffende bonden heeft een kwaliteitscoach van de KNVB gekregen als aanspreekpunt bij veelvoorkomende excessen.

Arbitrage

Het gepresenteerde aanbod van begeleiding en scholing van arbiters gaat in sommige gevallen via de bond en in andere gevallen via de vereniging. In hoeverre is de arbitrage op de hoogte van de beschikbare opleidingen en begeleiding?

Bijna de helft van de bondsscheidsrechters geeft aan niet te weten of de bond begeleiding aanbiedt. Ook ongeveer de helft van de bondsscheidsrechters (46%, tabel 5.5) geeft aan dat de bond begeleiding aanbiedt bij geweld tegen een scheidsrechter/official. De meeste bondsscheidsrechters geven aan via een vaste werkwijze of protocol.

Tabel 5.5 Aanbod van de bond voor begeleiding bij geweld tegen een scheidsrechter/official (percentage bondsscheidsrechters)

	Bondsscheidsrechters
Ja, via een vaste werkwijze of protocol	37
Ja, maar niet via een vaste werkwijze of protocol	9
Nee, mijn bond biedt op dit terrein geen begeleiding aan	7
Weet ik niet	47

Bron: NOC*NSF/Buro7, Scheidsrechters/officials peiling VSK, in Tevredenheidsmeting Scheidsrechters/officials 2013 (dataverzameling: okt./nov. ‘13)

Hoewel ongeveer de helft van de bondsscheidsrechters bij geweld beschikt over een aanbod van enige vorm van begeleiding, geeft bijna een vijfde van deze scheidsrechters aan geen behoefte te hebben aan begeleiding door de bond (tabel 5.6, pag. 46). Slechts 8 procent van de scheidsrechters die kennis hebben van het aanbod, geeft aan daadwerkelijk gebruikgemaakt te hebben van begeleiding of dit indien van toepassing prettig te zullen vinden.

krijgen. De clubondersteuner arbitrage komt bij de clubs om te helpen bij het opstellen van clubarbitrageplannen, het werven en registreren van scheidsrechterscoördinatoren en de opleiding/begeleiding van deze mensen.

Tabel 5.6 Gebruik van begeleiding door de bond bij het meemaken van agressie of geweld (bondsscheidsrechters met een aanbod voor begeleiding, percentage bondsscheidsrechters)

	Bondsscheidsrechters
Niet van toepassing: ik heb geen agressie meegemaakt	76
Nee, ik heb daar ook geen behoefte aan	16
Nee, maar had dit wel wenselijk gevonden	4
Ja, ik heb hier gebruik van gemaakt	4

Bron: NOC*NSF/Buro7, Scheidsrechters/officials peiling VSK, in Tevredenheidsmeting Scheidsrechters/officials 2013 (dataverzameling: okt./nov. '13)

5.6 Conclusie

- Het VSK-programma richt zich in eerste instantie vooral op het in beeld krijgen en registreren van excessen. Uit deze inventarisatie blijkt dat voornamelijk het voetbal met verbaal en fysiek geweld te maken heeft. Tegelijk heeft de KNVB zich ook sterk gericht op het voorkomen van excessen en de betere afhandeling ervan. Voor de overige bonden heeft de aanpak en opvolging van excessen niet tot nauwelijks prioriteit.
- Uit een analyse van de Hulplijn NOC*NSF voor seksuele intimidatie blijkt dat alle takken van sport geconfronteerd worden met seksuele intimidatie. De KNZB heeft het beleid hierop geïntensiveerd.
- Het registreren van excessen gebeurt vooral door de sportbonden zelf. De invoering van het sportbrede registratiesysteem is wegens onvoldoende belangstelling onder de bonden en beperkte haalbaarheid komen te vervallen. Dit gebeurde met instemming van VWS.
- In de gehele sportwereld is het aandeel verenigingen met een vertrouwens(contact)persoon in de afgelopen vijf jaar bijna verdubbeld naar 40 procent. In het voetbal heeft zelfs meer dan de helft van de verenigingen een vertrouwens(contact)persoon.
- Sportbreed geven bondsscheidsrechters in (zeer) beperkte mate aan behoefte te hebben aan begeleiding na agressie of geweld. Driekwart van de bondscheidsrechters geeft aan dat voor hen deze begeleiding niet van toepassing is, omdat ze geen agressie meemaken.

6. Maatregelen van politie en justitie gericht op excessen

Naast de maatregelen met betrekking tot sportspecifieke regels over spel, tucht en gedrag zijn er ook uniforme regels waaraan sporters zich dienen te houden: het strafrecht. Deze aanpak heeft vooral betrekking op partijen buiten de sport (politie, justitie, Ministerie van Veiligheid en Justitie) omdat aangifte en vervolging niet door de sport zelf opgelost kunnen worden. Binnen het VSK-programma valt wel de wijze waarop deze zaken verankerd worden in de sport.

Ambitie
Op dit gebied is geen ambitie geformuleerd.

Indicatoren
- Bij strafbare feiten wordt aangifte gedaan bij politie/justitie.
- Strafrecht: er zijn maatregelen ingevoerd voor betere bescherming van sportofficials, onder andere door zwaardere straffen.

6.1 Acties VSK-programma

De belangrijkste actie van het VSK-programma is dat er een samenwerking aangegaan is met het Ministerie van Veiligheid en Justitie (V&J). Binnen die gezamenlijke aanpak zijn er enkele maatregelen genomen die voor een passende opvolging van incidenten moet zorgen. Afbakening van straf- en tuchtrecht is daarbij een van de speerpunten.

De huidige stand van zaken voor wat betreft de afbakening van straf- en tuchtrecht is als volgt:

- Tuchtrecht zijn interne afspraken die bijvoorbeeld binnen een vereniging worden gemaakt en waar iedereen zich aan dient te houden. Wordt in principe dan ook gehandhaafd door interne organen (tuchtcommissie).
- Strafrecht is de wet die voor iedereen in Nederland van toepassing is en wordt gehandhaafd door politie en justitie.

Waar het wringt is als ze elkaar ontmoeten. Bijvoorbeeld iemand slaan op een sportveld is strafbaar volgens het tuchtrecht, maar ook volgens het strafrecht. Extreem geval vormen de gebeurtenissen rondom grensrechter Nieuwenhuizen in Almere. Daarbij is sprake van fysiek geweld, maar het gebeurt op een voetbalveld. De vraag is dan: volgt strafrecht het tuchtrecht of andersom?

6.2 Aangifte strafbare feiten bij politie en justitie

Voordat politie en justitie in actie kunnen komen bij excessen, moet er aangifte gedaan zijn. In het traject naar maatregelen van politie en justitie, is het daarom voor het VSK-programma van belang om te weten hoe hoog de actie- en aangiftebereidheid is onder verenigingen in geval van strafbare feiten.

Uit gesprekken met Halt, KNVB en V&J blijkt bovendien dat de verbeterde opvolging van meldingen van geweld in de sport door politie tot tevredenheid leidt bij de betrokkenen.

Verenigingen

In 2013 werd door meer verenigingen actie ondernomen op het gebied van verbaal geweld, lichamelijk geweld, vernieling of vandalisme en seksuele intimidatie dan in 2011 (tabel 6.1). Tegelijkertijd ondernamen minder verenigingen actie op het gebied van overlast, diefstal en discriminatie dan twee jaar eerder.

Tabel 6.1 Reactie op klachten van betrokkenen (percentage verenigingen met klachten)

	Actie ondernomen	
	2011	2013
Verbaal geweld (schelden, pesten, treiteren)	85	95
Pesten (*apart bevraagd in 2013)		95
Lichamelijk geweld (slaan, schoppen)	86	94
Vernieling of vandalisme	86	92
Overlast (geluid, tabaksrook, overmatig alcoholgebruik, drugsgebruik)	81	75
Diefstal van persoonlijke eigendommen	85	77
Discriminatie (sekse, religie, huidskleur, homoseksualiteit)	77	73
Seksuele intimidatie	89	90
Bedreiging (met een wapen)	*	*
Gooien met materiaal (*apart bevraagd in 2013)		96

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

Een kwart van de verenigingen (26%) die onwenselijk gedrag meemaken, doet daarvan aangifte bij de politie. Wanneer aangifte gedaan werd, was dit vooral van vernieling of vandalisme en diefstal (resp. 16% en 14% van het totaal aantal verenigingen dat onwenselijk gedrag meemaakte, tabel 6.2).

Tabel 6.2 Incidenten waarbij aangifte gedaan is bij politie (percentage verenigingen dat onwenselijk gedrag meemaakte)

	Verenigingen 2013
Deed van enige vorm van onwenselijk gedrag aangifte bij de politie	26
Vernieling of vandalisme	16
Diefstal van persoonlijke eigendommen	14
Verbaal geweld (schelden, pesten, treiteren)	1
Lichamelijk geweld (slaan, schoppen)	1
Geluidoverlast	1
Bedreiging (met een wapen)	0

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

Verenigingsbestuurders zijn, meer dan vijf jaar geleden, van mening dat de klachten en meldingen in de meeste gevallen naar tevredenheid afgehandeld worden (Tabel 6.3). Categorieën 'altijd' en 'in de meeste gevallen wel' gaan opgeteld van 89 procent in 2008 naar 94 procent in 2011 en 96 procent in 2013. Het vaker reageren op klachten (verbaal geweld, vernieling) door bestuurders (tabel 6.1) lijkt zich daarmee uit te betalen in tevredenheid van de bestuurders.

Tabel 6.3 Kunnen de bedoelde klachten en meldingen naar tevredenheid worden afgehandeld?

	Verenigingen			Voetbal
	2008	2011	2013	2013
Altijd	22	42	36	17
In de meeste gevallen wel	67	52	60	78
In de meeste gevallen niet	7	4	2	3
Zelden of nooit	3	2	3	2

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

Sporters

Bestuurders rapporteren dat veel van de klachten naar tevredenheid kunnen worden afgehandeld. Een zwaarder vergrijp als 'lichamelijk geweld' is extra uitgevraagd, omdat hier sprake is van zwaar onwenselijk gedrag (exces), en zoals eerder vermeld tracht het VSK-programma de aangiftebereidheid bij dergelijke situaties te vergroten.

88 procent (tabel 6.4) van de getuigen geeft aan dat er een opvolging is geweest van lichamelijk geweld waarvan zij getuige waren. De bestuurders schatten dit nog iets hoger in (94%).

Wat opvalt is dat de bestuurders aangeven dat slechts in 4 procent van de gevallen van lichamelijk geweld aangifte is gedaan, terwijl een op de vijf getuigen dit stelt. Dit is een groot verschil en komt mogelijk voort uit het feit dat aangifte van een dergelijk vergrijp vaker een individuele aangelegenheid is dan een actie van de vereniging. Daarnaast ervaren de getuigen veel minder dat gedrag is besproken met daders en veroorzakers dan de bestuurders (resp. 29% vs. 62%), mogelijk omdat de getuigen hierbij niet door club-/verenigingsbestuurders betrokken worden.

Tabel 6.4 U heeft aangegeven getuige te zijn geweest van bedreiging en/of lichamelijk geweld in de sport of dat u dit heeft meegemaakt. Op welke wijze is er toen gehandeld?

	Volgens Nederlandse bevolking	Volgens Verenigings-bestuurders
Tenminste op één van de onderstaande wijzen gehandeld	88	94
Er is een waarschuwing gegeven aan daders/veroorzakers	30	25
Het gedrag is besproken met daders/veroorzakers en verantwoordelijken	29	62
Er is melding gemaakt bij de bond	20	11
Er is aangifte gedaan bij de politie	19	4
De betrokkenen zijn door de vereniging zelf direct geschorst	10	*
Er is een andere sanctie opgelegd	7	21
Anders namelijk	2	7

Bronnen: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)
NOC*NSF/GFK, Sporterspeiling VSK, in Achmea Sportparticipatie Index September 2013 (dataverzameling: sept. '13)

De sporters die enige vorm van wangedrag meegemaakt hebben, geven in de helft van de gevallen aan dat hierop actie is ondernomen (55%, tabel 6.5, pag. 50). Twee vijfde weet niet of er iets is ondernomen naar aanleiding van het voorval. Vooral bij lichamelijk geweld wordt vaker dan bij ander wangedrag actie ondernomen volgens sporters en wedstrijdbezoekers.

Bij incidenten als overlast en seksuele intimidatie geven de respondenten vaker aan niet te weten of er actie is ondernomen (cijfers niet in tabel). Ook wordt bij deze vormen van wangedrag minder actie ondernomen dan bij de andere gedragingen.

Tabel 6.5 Is er actie ondernomen naar aanleiding van wangedrag, zoals het geven van een waarschuwing, een straf en dergelijke (getuige of zelf meegemaakt sporters (≥ 12 keer per jaar gesport))

	Sporters
Ja	55
Nee	27
Weet niet	18

Bron: SCP/CBS (VTO'12/'13) (dataverzameling nov. '12 t/m feb. '13)

6.3 Betere bescherming sportofficials

Ook de vervolging van de excessen is aanzienlijk geïntensiveerd. Het Parket-Generaal heeft de officieren van justitie geïnformeerd over nieuwe uitgangspunten, bestuurlijke maatregelen en strafrechtelijke maatregelen.

Onder meer is aangegeven dat binnen de strafvorderingsrichtlijn van het openbaar ministerie een aanpassing zal plaatsvinden, waardoor de verhoging van 200 procent van de strafeis bij agressie en geweld tegen hulpverleners ook zal gelden bij dergelijke gedragingen tegenover officials in de sport.

6.4 Conclusie

- Het verankeren van de betrokkenheid van politie en justitie in het opvolgingsbeleid van zwaar ongewenst gedrag is vooral geënt op het verbeteren van het strafrecht.
- Daarnaast is het onderdeel van VSK-beleid om strafrecht en tuchtrecht duidelijker van elkaar te onderscheiden en zo toegankelijker te maken voor de vereniging.
- Op de onderwerpen verbaal geweld, fysiek geweld en vandalisme wordt door verenigingen vaker actie ondernomen. Op klachten rond diefstal, discriminatie en overlast is in 2013 minder vaak actie ondernomen dan 2011.
- Het aandeel bestuurders dat aangeeft dat de klachten naar tevredenheid opgevolgd worden, is onveranderd hoog (96%).
- Over het algemeen hebben leden en bestuurders van verenigingen eenzelfde beeld bij de opvolging van bedreiging of lichamelijk geweld. Bestuurders geven vaker aan dat daders aangesproken worden, leden geven aan dat er vaker aangifte gedaan wordt bij de politie.

7. Aansluiting van sport bij (lokaal) integraal veiligheidsbeleid

Het Actieplan VSK is erop gericht om het sociale klimaat op en om sportvoorzieningen te verbeteren en wangedrag tegen te gaan. Sporters, toeschouwers én kaderleden dienen zich sportief te gedragen en de spelregels en gedragsregels van de club te respecteren. Vanuit de pedagogiek wordt daarin aangedragen dat het bijbrengen van dergelijke regels niet een zaak is van één partij, of van één instantie. Zoals treffend beschreven in het credo 'It takes a village to raise child' (van Hillary Clinton, oud minister van de V.S.) is opvoeding een kwestie van de (lokale) gemeenschap als geheel. Omgangsvormen worden aangeleerd en overtredingen daarvan afgeleerd als een gemeenschap daarin als eenheid optreedt, en partijen binnen die gemeenschap elkaar daarin bijstaan en sterken.

Ambitie

Sport, politie, welzijnorganisaties en hulpverleners op lokaal niveau werken samen. Daar waar wenselijk zijn afspraken vastgelegd in een integraal veiligheidsbeleid gericht op het voorkomen en het aanpakken van ongewenst gedrag en excessen in de sport.

Indicatoren

- (Risico)verenigingen werken lokaal samen met gemeente, politie, welzijn en andere partijen, in het kader van het integraal veiligheidsbeleid

Er zijn verschillende instanties die nu los van elkaar kinderen proberen te beïnvloeden: scholen, buurthuizen, jeugdzorg, verenigingen, sportbuurtcoaches, gemeentelijke projecten maar ook justitie, politie en Halt. Er is een trend gaande om de activiteiten van deze partijen aan elkaar te verbinden, maar dat gebeurt nog lang niet overal. De sport is hierin vaak een nieuwe sector, omdat deze in tegenstelling tot de meeste andere opereert op basis van vrijwilligers. Aan de andere kant is kan juist de sport de meeste invloed uitoefenen op het gedrag van de jeugd. De sportclub is immers de enige plek van alle genoemde waar jongeren vrijwillig en intrinsiek gemotiveerd komen.

Hoewel de ambitie gericht is op het voorkomen en aanpakken van ongewenst gedrag en excessen in de sport heeft de problematiek, en dus ook de aanpak hiervan, vooral betrekking op het voetbal (zie ook hoofdstuk 9). Dit komt mede door het hoge aantal deelnemers; met 1,2 miljoen leden is de KNVB de grootste sportbond van Nederland. Dit hoofdstuk beschrijft om die reden vooral de acties van de KNVB binnen het VSK-programma.

7.1 Acties VSK-programma

Het creëren van een eenduidige lijn (overal wordt door de gezaghebbers dezelfde boodschap verteld) van beïnvloeding zou samen met het aan elkaar verbinden van de interventies tot mooie resultaten kunnen leiden. De KNVB wil graag ervaring opdoen met verschillende soorten van ketenaanpak. Zij is hierin niet leidend of coördinerend. Die rol ligt bij de gemeente. Wel kan de KNVB stimulerend en initiërend te werk gaan in het verbinden van partijen uit de keten.

Doel is om de sport (voetbal) duurzaam te verankeren in de zorg- en veiligheidsketen. Hiertoe wordt een drietal paden bewandeld:

- Lokaal samenwerking stimuleren en initiëren. De verschillende partijen met elkaar in gesprek laten komen en laten ontdekken hoe ze elkaar kunnen helpen en versterken. Dit zal overal anders zijn.
- Binnen de samenwerking verenigingen die het nodig hebben begeleiden en ondersteunen bij hun functioneren
- Bouwen aan een generieke structuur waarbinnen sport een minder afgezonderde plek inneemt in de maatschappij: onderzoek naar koppeling tussen tucht- en strafrecht, inbedding van Halt-sancties in sportcontext.

Eerste ervaringen in lokale samenwerking

Vanaf augustus 2013 doet de KNVB ervaring op met lokale samenwerking / ketenaanpak in relatie met voetbalverenigingen. Vanuit gemeenten is er behoefte om de veiligheid rondom voetbalwedstrijden op te pakken in dialoog met de verenigingen zelf, maar ook met andere partners. De overtuiging is dat de jeugdigen die zich op het voetbalveld misdragen dezelfde zijn die knelpunten kennen op school, bekend zijn bij politie en justitie en in de wijk nadrukkelijk aanwezig zijn. Vanuit deze constatering is integrale samenwerking op zijn plaats.

Toch moet worden onderkend dat deze logische samenwerking moeizaam van de grond komt. De samenwerking behoort vaak niet tot de lokale prioriteiten. Excessen zorgen er echter voor dat veiligheid en dus ook een ketenaanpak een hogere prioriteit krijgt.

Bestuur, coaches, trainers en scheidsrechters onderkennen dat zij soms niet in staat zijn om adequaat en effectief op te treden richting jeugdige voetballers. De wil is er om hen te begeleiden, maar voor een vrijwilliger, hoewel vaak met een goede sporttechnische opleiding, is dit een grote uitdaging. Het uitwisselen van ervaringen en statusrapporten en het deelnemen aan vergaderingen van wijkteams, kan de vereniging meer inzicht geven in achtergronden, analyses en oplossingsrichtingen.

De KNVB geeft aan dat verenigingen vaak niet eens weten dat enkele jeugdige leden een zorgindicatie hebben en/of onder begeleiding staan van jeugdzorg, politie en/of justitie (Halt). Verenigingen noemen vaak ook het gedrag van ouders als reden voor een onveilige situatie rondom het veld. Een fundamentele verandering van de cultuur rondom wedstrijden is noodzakelijk. In de Halt-pilot wordt gesproken van het ontwikkelen van een aanspreekcultuur. Ook hier geldt dat ondersteuning in de keten van belang is.

Praktische voorbeelden

In Utrecht en enkele stadsdelen in Amsterdam wordt hard gewerkt om Vreedzame[23] wijken en scholen te ontwikkelen. Daarnaast is ook een start gemaakt met het ontwikkelen van Vreedzame

[23] De Vreedzame School is een compleet programma voor basisscholen voor sociale competentie en democratisch burgerschap. Het beschouwt de klas en de school als een leefgemeenschap waarin kinderen zich gehoord en gezien voelen, een stem krijgen, en waarin kinderen leren om samen beslissingen te nemen en conflicten op te lossen. Zie voor meer informatie: www.devreedzameschool.nl.

sportverenigingen. In een Vreedzame vereniging krijgen jeugdigen een stem, mogen ze meedenken over allerlei zaken en krijgen ze verantwoordelijkheden. Bovendien leren ze op een positieve en zorgzame manier met elkaar om te gaan, en hoe je conflicten constructief kunt oplossen. De kracht van deze methodiek is dat jeugdigen op andere plekken waar zij komen (school, vereniging, wijk) op eenzelfde wijze omgaan met elkaar en met conflicten.

In Rotterdam is de pedagogische coach de vertrouwenspersoon voor coaches, trainers en spelers in de vereniging. De bijdrage van deze vertrouwenspersonen zit vooral op het creëren van een veilig pedagogisch klimaat. Bovenal staan zij in verbinding met de ketenpartners in de wijk (zoals scholen, politie/justitie en jeugdzorg), opdat knelpunten in samenhang kunnen worden opgelost.

In Bergen op Zoom komen medewerkers van de welzijnsorganisatie regelmatig op de vereniging. Voetbalverenigingen zijn een vindplaats voor opvoed- en jeugdproblematiek waar welzijnswerk actief een mooie bijdrage kan leveren. Hierbij gaat het vooral om preventie en wordt er nadrukkelijk samengewerkt met vrijwilligers van de vereniging.

Samenwerking KNVB en Halt

Zoals gezegd, wordt sport gezien als een van de weinige plekken waar men jongeren kan raken en invloed op hen kan uitoefenen. Daarom willen KNVB en Halt de mogelijkheden onderzoeken om de sport meer te benutten bij de bevordering van integrale veiligheid, en om partners die betrokken zijn bij integrale veiligheid de voetbalvereniging te laten ondersteunen. Ofwel, hoe kunnen een gemeente en andere lokale partners en sport elkaar wederzijds benutten ten behoeve van een werkende aanpak of een effectief beleid? In de pilot die Halt uitvoert fungeert het NISB als klankbord.

Halt is binnen de keten van jeugd en veiligheid autoriteit op het gebied van repressie en preventie van jeugdcriminaliteit. De kerntaak van Halt is het bestraffen, bestrijden en voorkomen van jeugdcriminaliteit met kortlopende interventies, gericht op bewustwording en gedragsbeïnvloeding van jongeren en hun ouders. Daarmee wil Halt een bijdrage leveren aan een veilige en leefbare samenleving. Dit doet Halt in afstemming en in samenwerking met partners binnen justitie, politie, zorg, onderwijs en sport. Halt zet zich in voor onderlinge samenhang in maatregelen en activiteiten, en een gemeenschappelijke benadering van jongeren en hun ouders.

Halt en KNVB richten zich samen op het ondersteunen van vijftig voetbalverenigingen in 2014. Er wordt gekozen voor een gemêleerde groep van verenigingen, met een duidelijke focus op verenigingen die reeds bekend staan als matig functionerend en waar problemen spelen.

7.2 Conclusies

- De KNVB is de meest actieve bond als het gaat om het bevorderen van samenwerking tussen sportverenigingen en lokale partners zoals de gemeente, politie en welzijn.
- De eerste ervaringen van deze lokale samenwerking laten zien dat kaderleden uit de sport niet altijd in staat zijn om zelfstandig adequaat en effectief op te treden richting jeugdige voetballers.

- In samenwerking met Halt wordt een pilot uitgevoerd onder drie voetbalverenigingen waarbij een veiligheidsanalyse gemaakt wordt. Samen richten de KNVB en Halt zich op het ondersteunen van vijftig voetbalverenigingen in 2014.
- Eerste resultaat is dat de rol van de ouders vaak genoemd wordt als reden voor een onveilige situatie rondom het veld.
- Daarnaast stelt Halt dat er een aanspreekcultuur ontwikkeld dient te worden binnen de vereniging, met ondersteuning vanuit de keten.

8. Maatregelen gericht op vrijwilligers in de sport

Bij het uitrollen van maatregelen is het voor het VSK-programma van groot belang om de vrijwilligers die werkzaam zijn in de sport te bereiken. Zij zijn namelijk zowel gebruikers als uitvoerders van het programma.

In het programma 'Samen voor Sportiviteit en Respect' stonden de (verenigings)sportbestuurders centraal. Zij spelen een belangrijke rol in het bespreekbaar maken van onwenselijk gedrag op en rond de het sportveld . De aanpak in het programma richtte zich op het realiseren van een mentaliteits- en attitudeverandering onder sportbestuurders. De bestuurders moeten zich bewust worden van de urgentie om onwenselijk gedrag bespreekbaar te maken en tegen te gaan. Het onderwerp sportiviteit en respect trachten de bonden daarom in besturen in alle lagen van de sport op de agenda te zetten, zowel in bonden als districten en verenigingen. Het doel is om de mentaliteits- en attitudeverandering onder de sportbestuurders door te laten sijpelen naar de verenigingen (Lucassen et al. 2012).

Hoewel in het SSR-programma de bestuurders centraal stonden, was er ook aandacht voor trainers/coaches en arbiters. Verschillende activiteiten uit het SSR-programma, zoals 'sportief besturen', positief coachen, theatervoorstellingen en trainersmodules, zijn voortgezet en doorontwikkeld in het VSK-programma. Het VSK-programma besteedt behalve aan de bestuurders ook veel aandacht aan trainers/coaches, arbitrage en andere vrijwilligers in de sport. Niet alleen bestuurders hebben hun rol bij het bewerkstelligen van een veilig sportklimaat. Alle vrijwilligers in de sport kunnen hun bijdrage leveren.

Ambitie

*Alle bij NOC*NSF aangesloten sportbonden zijn op de hoogte van het actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat' en bestuurders, trainers, coaches, scheidsrechters, ouders, (jeugd)sporters zijn zich bewust van het belang van gewenst gedrag in de sport*

Indicatoren

- Bonden/verenigingen doen aan campagnevoering/inzet van diverse communicatie- /educatiemiddelen en ambassadeurs ten bate van het creëren van een veilig sportklimaat.

Naast de brede ambitie om de thematiek van VSK sportbreed uit te dragen, heeft het programma ook per groep vrijwilligers (bestuurders, technisch kader, arbitrage) specifieke ambities geformuleerd. Voor alle groepen geldt dat ze middels het VSK-programma scholing krijgen die ze in staat stelt om vanuit hun functie een grotere bijdrage aan een veiliger sportklimaat te leveren.

Ambitie - Bestuurders
Bestuurders van dertig bonden maken gebruik van de principes vanuit de modules 'Sportief Besturen'. Daarnaast maken bestuurders binnen deze bonden gebruik van de ontwikkelde handboeken en toolkits.

Indicator

- Verenigingsbestuurders maken gebruik van modules 'Sportief besturen'

Ambitie – Technisch kader
Trainers, coaches en jeugdleiders van de relevante sportbonden/partijen hebben de benodigde vaardigheden om te functioneren in een veiliger sportklimaat en de bonden hebben dit verankerd in hun opleidingsaanbod. Bovendien zijn de huidige trainers, coaches en begeleiders van deze bonden bijgeschoold op deze vaardigheden.

Indicator

- Technisch kader van verenigingen volgt het traject 'Sportief Coachen' en/of andere bijeenkomsten gericht op een veilig sportklimaat.

Ambitie - Scheidsrechters
Nieuwe officials worden standaard geschoold in weerbaarheid en huidige officials van de bond (niveau 3 en hoger) zijn bijgeschoold. Daarnaast wordt gebruikgemaakt van een sportbreed format waarin scheidsrechters worden begeleid bij het omgaan met ongewenst gedrag en escalaties op en rondom het veld.

Indicatoren

- Scheidsrechters worden standaard geschoold in mentale weerbaarheid.
- Scheidsrechters worden begeleid conform een sportbreed format ('scheidsrechterscoach'), vertaald naar de specifieke sport

8.1 Acties VSK-programma

Alle 42 bonden doen aan campagnevoering en aan inzet van diverse communicatie-/educatiemiddelen en ambassadeurs met betrekking tot het creëren van een veiliger sportklimaat (VSK), maar ieder op hun eigen manier. En die manier is sterk afhankelijk van grootte, slagkracht en personele capaciteit van de bond. De KNVB, KNZB, KNHB en NBB werken bijvoorbeeld veel met eigen campagnes, huisstijl en eigen ambassadeurs (voetbalscheidsrechter Kevin Blom, oud-hockeyinternational Floris Evers en basketbalinternational Cees van Rootselaar).

VSK komt naar je toe *Topscheidsrechter Kevin Blom ging in juni naar zes amateurvoetbalverenigingen om daar presentaties te geven over sportiviteit en respect. Tijdens de avonden stond de kernvraag centraal hoe 'we' op een prettige manier met elkaar omgaan zodat iedereen met plezier kan sporten of toejuichen. Wat hoort daar allemaal bij? Normaal doen tegen elkaar, voor, tijdens en na de wedstrijd. Naar je medespelers en tegenstanders, maar ook naar de scheidsrechter en alle andere doelgroepen op de vereniging. Aan de hand van stellingen, filmpjes en een quiz ging Kevin Blom het gesprek aan met de leden van de vereniging. Het waren interactieve avonden waarbij iedereen meedeed.* *Deelnemende verenigingen: VV Interno Etten-Leur, Geinoord Nieuwegein, SC Angelslo, VV Nieuwerkerk, Sparta '18 Seventum en VIOD Doetinchem.*

Kleine bonden met enkele duizenden leden communiceren met name via eigen bestaande communicatiemiddelen (site, social media) en regionale/lokale bijeenkomsten. Problematiek is vaak erg sportspecifiek, daarom ontstaat een fragmentatie van de boodschap per sport.

De KNVB heeft eind 2012 de campagne 'Zonder respect geen voetbal' gelanceerd. In maart 2013 is de campagne 'De aanvoerders' van de stichting Meer dan Voetbal[24] van start gegaan. Daarnaast hebben ook andere bonden sportspecifieke campagnes opgezet, waaronder die van de sporten badminton, zwemmen, hockey, volleybal en basketball.

Ook is er ruimte om nieuwe kennis te ontwikkelen als reactie op nieuwe vragen, zoals het opzetten van een cursus conflictbemiddeling, met een aantal VSK-betrokken partijen. Eind 2013 heeft NISB verschillende themadossiers opgesteld over de onderwerpen 'ouderbetrokkenheid' en 'vrijwilligersbeleid'.

Bijna alle VSK-ambassadeurs zijn geïnterviewd en de gespreksverslagen zijn gepubliceerd op de site www.veiligsportklimaat.nl. Alle relevante informatie geplaatst wordt op de website geplaatst en via social media verspreid (Twitter: @sportenrespect, 585 volgers november 2013). Er zijn geen evaluaties van de campagnevoering en communicatie beschikbaar.

In het komende jaar zullen de sportbonden hun campagnes voortzetten. Daarbij wil de VSK-programmaleiding meer goede en succesvolle voorbeelden van verenigingen uitlichten. Daarnaast wil het VSK focussen op gemeenten voor wat betreft communicatie en de VSK-ambassadeurs (meer) inzetten.

De theatertour van 'Wel winnen hè!', bedoeld om verenigingen bewust te maken van de thematiek die speelt rond VSK, is goed bezocht (zie kader).

[24] In 2004 is Stichting Meer dan Voetbal opgericht door de KNVB, Eredivisie en de Eerste Divisie om de verbindende kracht van het voetbal in te zetten voor een sterkere samenleving. Voor meer info: www.meerdanvoetbal.nl.

In 2012-2013 hebben er 94 theatervoorstellingen 'Wel winnen hè!' plaatsgevonden. Daarvan waren er 84 voor vrijwilligers en 10 voor professionals. In totaal kwamen er 24.505 bezoekers op af. De bezoekers kwamen van bijna tweeduizend (1944) verschillende verenigingen (functies van de bezoekers: 30% trainer/coach, 21% vrijwilliger, 21% bestuurder, 9% scheidsrechter, 19% overig).

Bron: Opgave VSK-programma (aanlevering: sept./okt. 2013)

Bestuurders

In de periode 2012/2013 hebben in totaal 29 bonden deelgenomen aan 'Sportief Besturen'. 'Sportief Besturen' is voor bestuurders die hun rol als bestuurder willen versterken en die hun vereniging willen aansturen op basis van Sportiviteit en Respect.

In de kernmodule 'Sportief besturen' staan de volgende drie vragen centraal:

1. Wat betekenen sportiviteit en respect?
2. Hoe stuur ik mijn vereniging hierop aan?
3. Wat is mijn rol als bestuurder?

Voor al deze bonden is de workshop sportspecifiek gemaakt. Daarnaast is er in 2013 een online bestuurdersspel ontwikkeld, als vervolg op de kernmodule waarin bestuursdilemma's terugkomen.

Technisch kader

Systematiek voor het honoreren en toekennen van licentiepunten technisch kader is in ontwikkeling. De Hippische Sportfederatie en de NBB hebben hierbij een vooronderzoek gedaan. Er ligt een plan voor het vergroten van de uniformiteit in najaar 2013. Het aansluiten van andere bonden volgt in 2014.

Arbitrage

Na een aantal pilots in 2012/2013, waarin 140 trainingen zijn afgeleverd, is in 2013 de definitieve opleiding scheidsrechterscoach opgeleverd. Circa twintig bonden hebben belangstelling voor het implementeren van dit format.

De volgende stap op dit vlak is het borgen in de reguliere opleidingsaanbod en het uitrollen van een wervingsplan scheidsrechtercoaches.

8.2 Communicatie 'VSK'

De term 'VSK' heeft naast de inhoudelijke functie ook een attenderende taak. Met behulp van VSK kunnen bonden, verenigingen of sporters gemakkelijker geattendeerd worden op de thematiek dan dat iedere keer opnieuw het hele scala aan onderdelen van het beleid geformuleerd moet worden.

Niet-VSK-bonden

Wanneer sportbonden niet aangesloten zijn bij het VSK-programma, betekent dit niet automatisch dat deze bonden geen aandacht voor de thematiek hebben. Toch zijn slechts enkele

niet-VSK-bonden actief bezig met de thematiek van het bevorderen van sportief gedrag. Alleen in workshops of gesprekken met verenigingen en in actuele berichtgeving op de website of social media besteden enkele van deze bonden aandacht aan de thematiek. Drie bonden willen in de toekomst congressen of bijeenkomsten met dit thema gaan aanbieden (tabel 8.1).

Tabel 8.1 In onderstaande lijst staan verschillende activiteiten die bonden beschikbaar kunnen hebben ter bevordering van sportief gedrag. Welke van de onderstaande activiteiten/producten heeft uw bond (beschikbaar voor betrokkenen) of zijn ingevoerd in de bond? (in absolute aantallen)

	Ja, dit doen we	We zijn van plan om dit te gaan doen/aan te bieden	Nee, dit doen we niet
Een specifieke campagne (met flyers, posters, ambassadeurs)	1	1	22
Workshops, gesprekken met verenigingen	4	1	19
Actuele berichtgeving op website, social media, nieuwsbrief	4	2	18
We organiseren congressen/bijeenkomsten	1	3	20

Bron: NOC*NSF/Buro7, Bonden peiling VSK, in Bondenmonitor 2012 (dataverzameling: okt. '13)

Verenigingen

In de preventieve aanpak van ongewenste praktijken hebben verenigingen de beschikking over diverse instanties en producten.

Gevraagd naar de mate waarin verenigingen gebruikmaken van ondersteuning en/of materiaal aangereikt door organisaties als NOC*NSF, sportbond of sportservice, antwoordt ongeveer de helft van de verenigingen dat zij geen actie ondernemen als het gaat om preventie van ongewenste praktijken (tabel 8.2). Dat percentage (55%) is in 2013 nagenoeg gelijk aan metingen twee en vijf jaar eerder. Ongeveer een op de drie verenigingen heeft wel activiteiten ondernomen, maar maakte geen gebruik van ondersteuning en/of materiaal van andere organisaties. Ruim een op de tien verenigingen (12%) maakt wel degelijk gebruik van ondersteuning door externe organisaties. Voetbalverenigingen hebben vaker dan de andere teamsporten en de overige (niet-team)sporten activiteiten ondernomen. Zij hebben daarbij ook vaker gebruikgemaakt van ondersteuning door andere organisaties (resp. 52% en 25%).

Tabel 8.2 Gebruik van ondersteuning en/of materiaal aangereikt door organisaties zoals NOC*NSF, NSA, sportbond, sportservice en dergelijke gericht op het voorkómen van ongewenste praktijken (percentage verenigingen)

	Verenigingen			Voetbal
	2008	2011	2013	2013
Geen activiteiten ondernomen	53	57	55	23
Nee, bij activiteiten geen gebruik gemaakt van deze hulp	36	33	34	52
Ja	11	10	12	25

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

Wanneer een vereniging daadwerkelijk ondersteuning en/of advies heeft gekregen dan was dit in de meeste gevallen van de eigen sportbond (78%, tabel 8.3, pag. 60) of NOC*NSF (40%). Maar in toenemende mate (2008: 15%) komt deze ondersteuning ook van sportservice binnen de gemeente (2013: 32%).

Tabel 8.3 Organisaties waarvan vereniging ondersteuning en advies heeft ontvangen (percentage verenigingen dat ondersteuning heeft ontvangen)

	Verenigingen			Voetbal
	2008	2011	2013	2013
Eigen sportbond	80	81	78	82
NOC*NSF	46	42	40	30
Sportservice binnen gemeente	15	26	32	36
Provinciale sportraad	13	6	4	0
NSA (NCSU/NKS/NCS)	9	0	0	0
Anders	6	18	14	12

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

8.3 'Sportief Besturen'

In 2012 zijn 8 bonden gestart met het uitrollen van de kernmodule 'Sportief Besturen'. In 2013 zijn daar 21 sportbonden bijgekomen (tabel 8.4). In de periode 2012 t/m juni 2013 zijn er 520 verenigingen 'Sportief Besturen' hebben gevolgd, 76 daarvan (15%) waren voetbalverenigingen.

Van de 29 sportbonden die de kernmodule aanbieden, zijn er 15 die eigen medewerkers opleiden tot trainer van de kernmodule. Deze trainers ontvangen tijdens hun opleiding het *Handboek Sportief Besturen*. De andere 13 sportbonden maken gebruik van sportbrede trainers die bij een andere bond zijn opgeleid.

De masterclass 'Sportief Besturen' is voor hoofd-/districtsbestuurders en draagt voor een groot deel bij aan bewustwording en borging van het thema op bondsniveau.

Tabel 8.4 Overzicht afgenomen producten op het gebied van sportief besturen

Sportief besturen:	Aantal bonden	Aantal producten weggezet	Aantal verenigingen	Aantal individuele deelnemers
Kernmodule	29	87	520	1010
Vervolgmodule				
Masterclass	14	18		
Train de trainer programma	16			43
Handboek				
Toolkit *	6			

Bron: Opgave VSK-programma (aanlevering: sept./okt. '13)
* Toolkit is de verenigingsbox, hoort niet bij "Sportief besturen" maar is een apart onderdeel.

Verenigingen

Ruim een op de tien verenigingen (13%, tabel 8.5) geeft aan bekend te zijn met de kernmodule 'Sportief Besturen'. In totaal geeft 5 procent van de sportverenigingen aan gebruikgemaakt te hebben van de kernmodule 'Sportief Besturen'. Omgerekend naar het landelijke totaal aantal verenigingen (ca. 27.000) zouden daarmee 1350 verenigingen landelijk de kernmodule 'Sportief Besturen' hebben afgenomen. Dat is hoger dan tabel 8.4 doet vermoeden, mogelijk komt dit doordat dit product ook buiten het VSK-programma is afgenomen.

Tabel 8.5 Op de hoogte zijn/gebruikmaken van hulpmiddelen die in de afgelopen jaren voor sportverenigingen zijn gemaakt (percentage verenigingen)

	Verenigingen 2013	Voetbal 2013
Bekend met Kernmodule Sportief Besturen	13	18
Gebruik gemaakt van Kernmodule Sportief Besturen	5	6

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

8.4 'Sportief Coachen'

In 2012 zijn er 210 trajecten 'Sportief Coachen' 'weggezet' aan een gelijk aantal verenigingen van 16 bonden (tabel 8.6). In totaal betekende dit dat 3430 individuele deelnemers het traject volgden. Verder waren er ook nog zes bijscholingsmodules waar in totaal nog 81 producten weggezet werden. Deze trajecten werden met ongeveer het rapportcijfer 8 beoordeeld.

Tabel 8.6 Overzicht afgenomen producten op het gebied van coachen

	Aantal bonden	Producten weggezet	Verenigingen	Individuele deelnemers	Gemiddeld rapportcijfer
Verenigingstrajecten					
Traject Sportief Coachen	16	210	210	3430	*
Bijscholingen voor trainer-coaches					
Er is meer te winnen: coachen sociaal gedrag	25	20	145	228	8,1
Trainen en coachen van 6-12 jarigen	21	12	101	148	7,9
Trainen en coachen van pubers: motivatie	20	14	105	181	7,7
Trainen en coachen van jongeren met autisme	28	15	187	312	7,7
Mentale weerbaarheid voor trainer-coaches	17	6	28	37	7,7
Herkennen/voorkomen van Seksuele Intimidatie	22	14	124	220	7,8

Bron: Opgave VSK-programma (aanlevering: sept./okt. '13)

Verenigingen

Een op de vijf verenigingen is bekend met het traject 'Sportief Coachen'. In totaal maakte 6 procent (tabel 8.7) gebruik van dat traject. Onder voetbalverenigingen zijn deze cijfers vergelijkbaar.

Tabel 8.7 Gebruik van hulpmiddelen binnen de vereniging (percentage verenigingen)

	Verenigingen 2013	Voetbal 2013
Bekend met Traject Sportief coachen	18	18
Gebruik gemaakt van Traject Sportief coachen	6	5

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

Naast de inspanningen die verenigingen zich getroosten bij het opleiden van hun bestuurders en trainers, zetten verenigingen ook in op aparte commissies die zich specifiek met sportiviteit en respect bezighouden. Bij meer dan de helft (57%, tabel 8.8) van de VSK-voetbalverenigingen is er een dergelijke commissie actief die zich gericht bezighoudt met sportiviteit en respect.

Tabel 8.8 Is er binnen de vereniging een commissie die zich specifiek met Sportiviteit en Respect bezighoudt?

	VSK-voetbalverenigingen
Ja	57
Nee	42
Weet ik niet	1

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

Commissie van Sportiviteit

Tennisclub TV Badhoevendorp heeft als vervolg op de deelname van het bestuur aan de module Sportief Besturen een commissie van sportiviteit opgericht. Deze is opgericht vanuit de technische- en jeugdcommissie en houdt zich op basis van onderling overleg bezig met het handhaven van het beleid rond sportiviteit en respect. Dat beleid bestaat ondermeer uit het naleven van gedragsregels: plezier staat voorop, respect voor tegenstanders en letten op taalgebruik.

Bij het uitvoeren van dit beleid is het voor TV Badhoevendorp van groot belang dat iedereen, van toernooileider tot bestuurslid en van jeugdlid tot trainer, zich schaart achter dit beleid. Hiermee bereik je dat het naleven ervan een gezamenlijke verantwoordelijkheid blijft.

8.5 Scholing weerbaarheid arbitrage

Zeventien bonden hebben in 2012 een weerbaarheidtraining aan hun scheidsrechters/officials aangeboden. In 2012 hebben 4018 scheidsrechters/officials een training Weerbaarheid gevolgd. In de eerste helft van 2013 zijn door het centrale docentenpoule tien trainingen uitgevoerd met 282 deelnemers.

Daarnaast zijn bij de KNVB 190 trainingen (1434 deelnemers) en bij het Korfbalverbond twintig trainingen (480 deelnemers) door eigen trainers uitgevoerd. Tot op heden hebben in 2013 2126 officials een weerbaarheidtraining gevolgd (Opgave VSK-programma (aanlevering: sept./okt. '13).

Arbitrage

Twee vijfde van de bondsscheidsrechters is geschoold in mentale weerbaarheid (tabel 8.9). Een derde (32%) van de bondsscheidsrechters heeft behoefte aan meer scholing op het gebied van mentale weerbaarheid.

Tabel 8.9 Mentale weerbaarheid (percentage bondsscheidsrechters)

	Bondsscheidsrechters
Geschoold in mentale weerbaarheid	
Ja, dat zat in mijn opleiding	17
Ja, ik heb een bijscholing gevolgd	16
Ja, dat zat in mijn opleiding en ik heb extra bijscholing gevolgd	4
Nee	53
Anders	9
Behoefte aan meer scholing mentale weerbaarheid	
Ja	32
Nee	68

Bron: NOC*NSF/Buro7, Scheidsrechters/officials peiling VSK, in Tevredenheidsmeting Scheidsrechters/officials 2013 (dataverzameling: okt./nov. '13)

8.6 Sportbrede scheidsrechtersbegeleiding

Begeleiding van de arbitrage is voor NOC*NSF een belangrijk onderdeel van de ondersteuning van vrijwilligers. Ruim de helft van de bondsscheidsrechters geeft aan niet door een 'scheidsrechterscoach' of andere vorm van begeleiding ondersteund te worden in het scheidsrechtersvak (tabel 8.10). Twee vijfde van de scheidsrechters wordt wel begeleid. Dit gebeurt veelal door iemand van de bond, maar ook verenigingen begeleiden scheidsrechters.

Tabel 8.10 Begeleiding door "scheidsrechterscoach" of specifieke begeleiding ten aanzien van het scheidsrechtersvak (percentage bondsscheidsrechters)

	Bondsscheidsrechters
Ja, door iemand van de bond	30
Ja, door iemand van de vereniging	4
Ja, zowel door iemand van de bond als door iemand van de vereniging	4
Nee	56
Anders	5

Bron: NOC*NSF/Buro7, Scheidsrechters/officials peiling VSK, in Tevredenheidsmeting Scheidsrechters/officials 2013 (dataverzameling: okt./nov. '13)

8.7 Conclusie

- Het VSK-programma richt zich vooral op kwaliteitsverbetering onder vrijwillige kaderleden in de sport.
- De aangeboden modules zijn goed bekend en worden in absolute aantallen goed afgenomen. Toch zijn er nog altijd veel bestuurders die aangeven het product wel te kennen maar niet af te nemen.
- Dat deze producten maar door een beperkte groep worden afgenomen, komt mogelijk doordat niet al het kader er in dezelfde mate behoefte aan heeft. Zo geeft een derde van de bondsscheidsrechters aan behoefte te hebben aan (extra) weerbaarheidstraining.
- Twee vijfde van de bondsscheidsrechters wordt begeleid door een 'scheidsrechterscoach' of ontvangt een andere vorm van begeleiding in het scheidsrechtersvak.

9. Beleefde veiligheid en incidentie van onwenselijk gedrag

In dit hoofdstuk wordt inzicht gegeven in de mate waarin onwenselijk gedrag en excessen voorkomen in de sport en in het gevoel van veiligheid in de sport.

De mate waarin ongewenst gedrag en excessen in de sport voorkomen, wordt op twee manieren gemeten: monitoren en registratie. Sportbonden maar ook andere partijen registreren: zij houden exact bij hoeveel wangedragingen er in de sport voorkomen. De KNVB heeft een registratiesysteem voor excessen in het voetbal opgebouwd. In dit hoofdstuk wordt daaruit gerapporteerd. Een ander manier is het monitoren van wangedrag door middel van zelfrapportage van betrokkenen in de sport. Aan de Nederlandse bevolking, de verenigingsbestuurders en de bondsscheidsrechters is gevraagd om aan te geven of ze de afgelopen twaalf maanden zelf wangedrag in de sport hebben meegemaakt.

Het begrip onwenselijk gedrag zoals dat in de monitors wordt gebruikt is zeer breed gedefinieerd. Tot onwenselijk gedrag behoren uiteenlopende wangedragingen zoals: diefstal, vandalisme, bedreiging (met een wapen), lichamelijk en verbaal geweld, seksuele intimidatie, discriminatie (vanwege sekse, religie, cultuur en homoseksualiteit) en overlast (rook, alcohol, geluid of drugsgebruik), pesten en gooien met materiaal. Bij excessen gaat het om zwaar ongewenst gedrag zoals lichamelijk geweld en bedreiging.

Het meemaken van onwenselijk gedrag in de sport kan van invloed zijn op het gevoel van veiligheid bij de betrokkenen en hun omgeving. Daarbij gaat het om de sociale veiligheid van mensen in de omgang met elkaar in de sportomgeving, en niet om de veiligheid van beschermende materialen of maatregelen ter voorkoming van blessures in de sport.
In dit hoofdstuk wordt eerst de incidentie, ofwel het voorkomen van onwenselijk gedrag in de sport besproken. Daarna wordt ingegaan op excessen in de sport. Tot slot komt het gevoel van sociale veiligheid in de sport bij de verschillende betrokkenen aan de orde.

Indicatoren

- Bij voetbal komen minder excessen voor. In de (gehele) sport worden excessen geregistreerd. In de sport komen minder excessen voor.
- In de sport komt minder ongewenst gedrag voor. (aantal en aard ongewenst gedrag overeenkomstig eerdere SSR-onderzoeken) zelf meegemaakt (als getuige of tegen je gericht).
- Bestuurders, trainers, scheidsrechters, sporters en publiek ervaren meer veiligheid.

9.1 Ongewenst gedrag in de sport

Het voorkomen van onwenselijk gedrag in de sport is in beeld gebracht door onderzoeken waarbij betrokkenen zelf aangeven of ze in een bepaalde periode te maken hebben gehad (ook als getuige) met ongewenst gedrag in de sport. Om over de Nederlanders en de sporters te kunnen rapporteren zijn bevolkingsonderzoeken uitgevoerd (zie bijlage 1). De Verenigingspeiling VSK en de tevredenheidsmeting scheidsrechters/officials geven inzicht in hoeverre verenigingen en bondsscheidsrechters in de afgelopen twaalf maanden te maken hebben gehad (ook als getuige) met verschillende vormen van wangedrag in de sport.

Eerst wordt de incidentie, het voorkomen van wangedrag, bij verenigingen en bondsscheidsrechters beschreven, vervolgens de rapportage van de Nederlandse bevolking en de sporters.

Verenigingen

De helft van de verenigingsbestuurders (49%) geeft aan in het afgelopen jaar een of meer klachten te hebben ontvangen over, of geconfronteerd te zijn geweest met onwenselijk gedrag bij of rondom sportactiviteiten van de verenigingen. Dit percentage is de afgelopen vijf jaar niet veranderd (tabel 9.1). Klaarblijkelijk is er een stabiele situatie in verenigingen voor wat betreft het voorkomen van wangedrag in de club.

De verenigingen zijn het meest geconfronteerd met verbaal geweld, vernieling/vandalisme, pesten en diefstal. Er lijkt de laatste jaren wel een duidelijke toename te zijn van klachten over overlast (geluid, alcohol-/drugsgebruik, tabaksrook), bij verenigingen. Een kwart van de verenigingen heeft te maken met pestgedrag in de club en een op tien verenigingen met het gooien van materiaal.

Voetbalverenigingen worden in vergelijking met andere teamsporten en overige sporten vaker geconfronteerd met onwenselijk gedrag in de vereniging (81% ten opzichte van respectievelijk 52% en 42%).

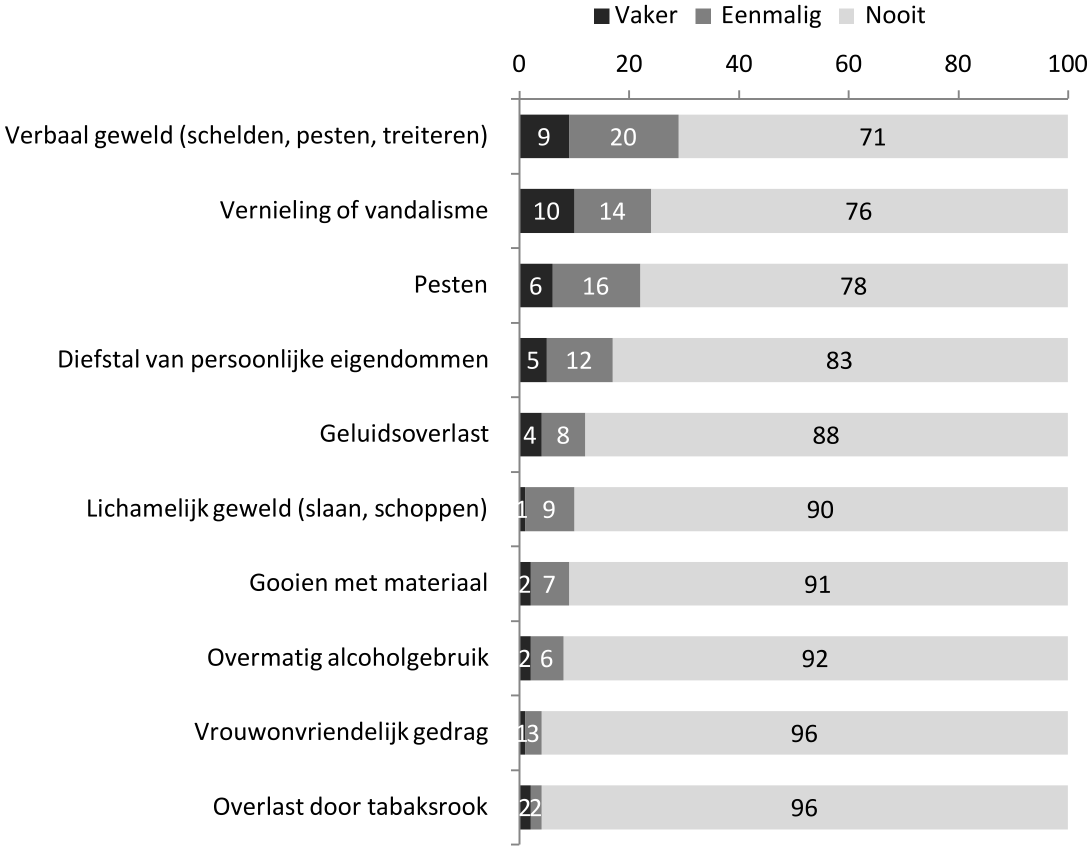
Tabel 9.1 Klacht of confrontatie met betrekking tot onwenselijk gedrag bij of rondom sportactiviteiten van de vereniging in de afgelopen 12 maanden, vergelijking metingen (percentage verenigingen)

	Verenigingen			Voetbal
	2008	2011	2013	2013
Klachten gehad en geconfronteerd met onwenselijk gedrag	50	52	49	81
Verbaal geweld (schelden, pesten, treiteren)	27	33	29	70
Vernieling of vandalisme	22	27	24	67
Pesten	*	*	22	44
Diefstal van persoonlijke eigendommen	18	20	17	50
Overlast (geluid, alcoholgebruik, tabaksrook, drugsgebruik)	5	18	17	37
Lichamelijk geweld (slaan, schoppen)	8	12	10	36
Gooien met materiaal	*	*	9	13
Discriminatie (vanwege geslacht, huidskleur, cultuur, homoseksualiteit)	3	6	6	17
Seksuele intimidatie	1	2	2	0
Bedreiging (met een wapen)	0	1	1	3

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)
*Niet gevraagd in 2008 en 2011

Als verenigingen geconfronteerd worden met onwenselijk gedrag in de club dan is dat veelal eenmalig (figuur 9.1). Verbaal geweld en vernieling of vandalisme komen vaker voor. Verenigingen die dat vaker meemaken worden er veelal een paar keer per jaar mee geconfronteerd (cijfers niet in figuur).

Figuur 9.1 Frequentie onwenselijk gedrag in vereniging afgelopen twaalf maanden (percentage verenigingen)

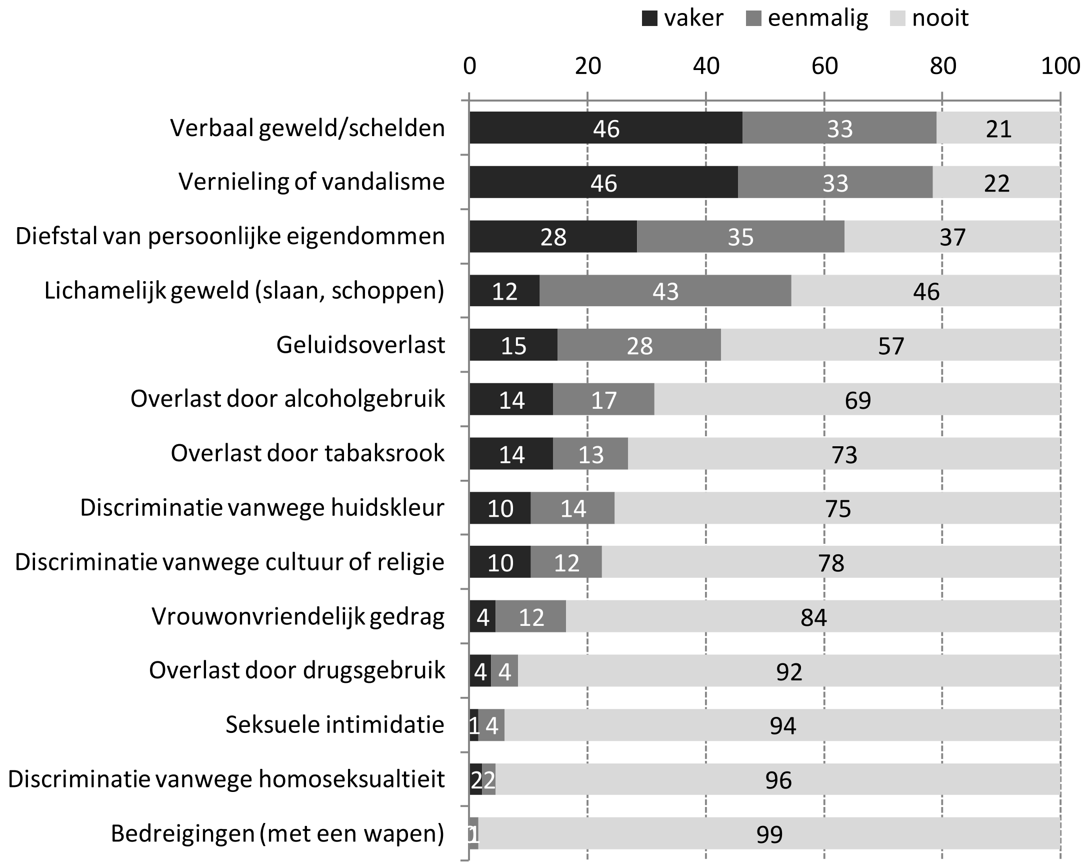

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

Een verdere uitvergroting van sportverenigingen in het algemeen naar VSK-voetbalverenigingen laat zien dat deze vaker met ongewenst gedrag te maken krijgen dan de gemiddelde vereniging, maar ook dan de gemiddelde voetbalvereniging (tabel 9.1). Van de VSK-voetbalverenigingen heeft 96 procent in het afgelopen jaar te maken met ongewenst gedrag. Dit hoeft niet te verbazen aangezien alle VSK-voetbalverenigingen in de bevraagde betrokken zijn bij de betreffende thematiek en inmiddels actief zijn in het VSK-programma.

In het afgelopen jaar heeft bijna de helft (46%) van de VSK-voetbalverenigingen meer dan één keer met verbaal geweld / schelden te maken gehad, of hebben bestuurders daar klachten over ontvangen (figuur 9.2, pag. 68). Datzelfde percentage verenigingsbestuurders geeft aan meer dan eens klachten te hebben ontvangen omtrent vernieling of vandalisme. Wanneer doorgevraagd wordt naar de frequentie, dan blijkt dit in beide gevallen voornamelijk ‘enkele keren per jaar’ te zijn en vrijwel nooit maandelijks, laat staan wekelijks.

Figuur 9.2 Frequentie afgelopen twaalf maanden (ook als getuige) te maken gehad met vormen van wangedrag in de sport (percentage VSK-voetbalverenigingsbestuurders)

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

Arbitrage

Evenals aan de verenigingsbestuurders is ook aan de arbiters gevraagd of zij het afgelopen jaar te maken hebben gehad (ook als getuige) met een of meer vormen van wangedrag in de sport. Daar waar de helft van de verenigingsbestuurders aangeeft te maken te hebben gehad met wangedrag, worden bondsscheidsrechters vaker geconfronteerd met wangedrag.

Twee derde van de bondsscheidsrechters heeft de afgelopen twaalf maanden te maken gehad of is getuige geweest van een of meer vormen van wangedrag (tabel 9.2, pag. 69). Scheidsrechters melden het meest verbaal geweld, geluidsoverlast en lichamelijk geweld . Bedreiging (met een wapen) en seksuele intimidatie worden het minst gemeld.

Tabel 9.2 In de afgelopen twaalf maanden (ook als getuige) te maken gehad met onderstaande vormen van wangedrag (percentage bondsscheidsrechters)

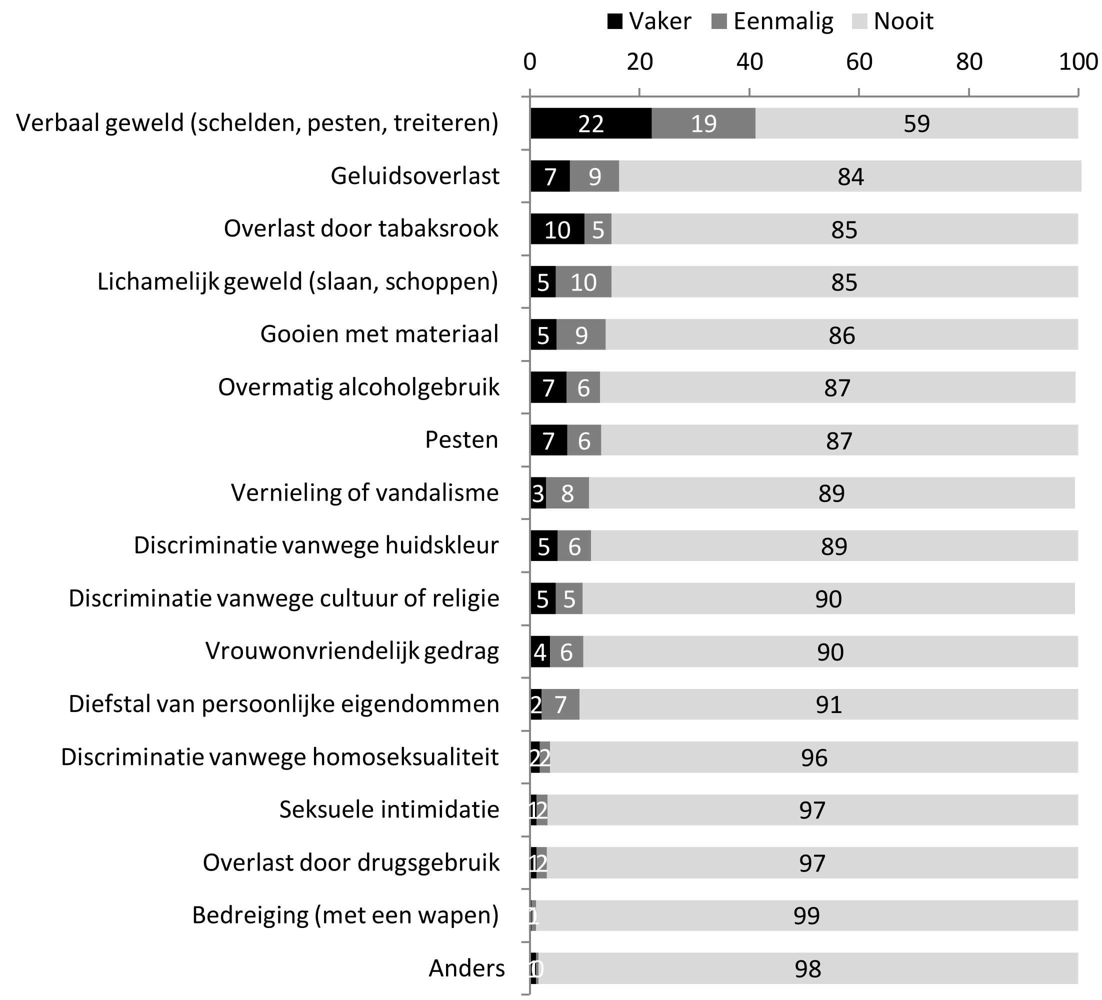
	Bondsscheidsrechters
Afgelopen 12 maanden geconfronteerd met vormen van wangedrag	65
Verbaal geweld (schelden, pesten, treiteren)	41
Geluidsoverlast	16
Lichamelijk geweld (slaan schoppen)	15
Overlast door tabaksrook	15
Met materiaal gooien	14
Pesten	13
Overlast door alcoholgebruik	13
Discriminatie vanwege huidskleur	11
Vernieling of vandalisme	11
Discriminatie vanwege cultuur of religie	10
Vrouwonvriendelijk gedrag	10
Diefstal van persoonlijke eigendommen	9
Discriminatie vanwege homoseksualiteit	4
Overlast door drugsgebruik	3
Seksuele intimidatie	3
Bedreiging (met een wapen)	1
Anders	1

Bron: NOC*NSF/Buro7, Scheidsrechters/officials peiling VSK, in Tevredenheidsmeting Scheidsrechters/officials 2013 (dataverzameling: okt./nov. '13)

Een kwart van de bondsscheidsrechters heeft de afgelopen twaalf maanden meer dan één keer met verbaal geweld / schelden te maken gehad (figuur 9.3, pag. 70). Wanneer doorgevraagd wordt naar de frequentie, dan blijkt dit voornamelijk 'enkele keren per jaar' te zijn (11% van de bondscheidsrechters) en in een aantal gevallen maandelijks (7%). In enkele gevallen is dit (twee)wekelijks (4%).

In eerdere (tevredenheids)onderzoeken (in 2009 en 2011) onder arbitrerend kader van sportbonden is gevraagd naar de mate waarin scheidsrechters (fysieke en verbale) agressie meemaakten (Schouten, 2009 en 2011). In 2009 gaf 70 procent van de arbiters van de deelnemende bonden aan te maken hebben gehad met (fysieke en verbale) agressie. In 2011 was dit 62 procent. De vraagstelling uit deze onderzoeken is helaas niet vergelijkbaar met het vraagstelling in de tevredenheidsmeting uit 2013.

Figuur 9.3 Frequentie afgelopen twaalf maanden (ook als getuige) te maken gehad met vormen van wangedrag in de sport (percentage bondsscheidsrechters)

Bron: NOC*NSF/Buro7, Scheidsrechters/officials peiling VSK, in Tevredenheidsmeting Scheidsrechters/officials 2013 (dataverzameling: okt./nov. '13)

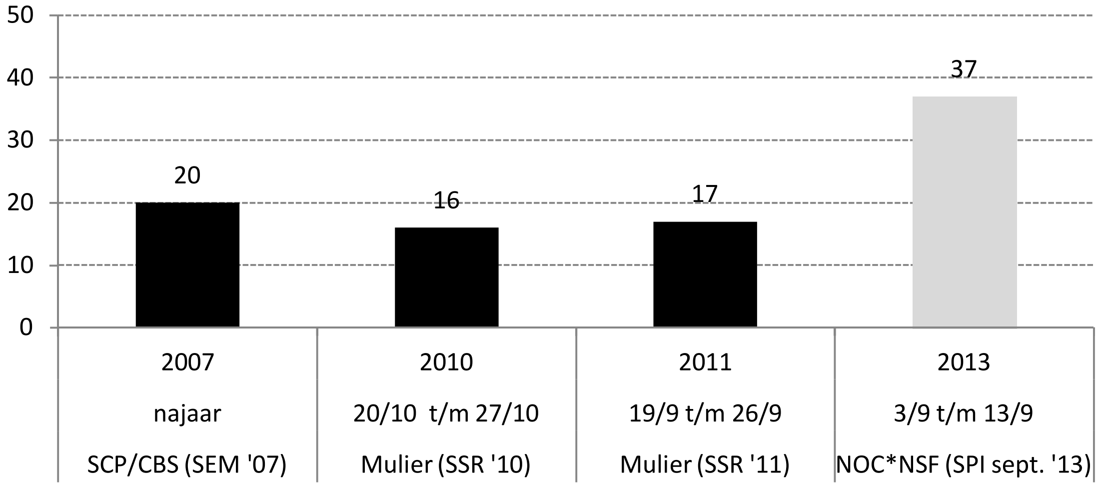
Bevolking

Verschillende bevolkingsonderzoeken hebben de afgelopen jaren aandacht besteed aan het voorkomen van onwenselijk gedrag in de sport. Door wisselingen in opdrachtgevers en uitvoerders van de bevolkingsonderzoeken, is de vraagstelling en de methode van onderzoek ervan niet gelijk. Dit heeft consequenties voor de vergelijkbaarheid van de cijfers door de jaren heen en vraagt zorgvuldigheid bij de interpretatie van de resultaten.

In 2007 tot en met 2011 is het percentage Nederlanders dat onwenselijk gedrag in de sport ervaart nagenoeg stabiel (1 op de 5 of 6 Nederlanders). In 2013 is het cijfer hoger dan in eerdere jaren: een op de drie Nederlanders heeft onwenselijk gedrag meegemaakt (figuur 9.4, pag. 71).

Er zijn verschillende redenen waarom het cijfer in 2013 hoger is dan in voorgaande jaren. Ten eerste zijn de vraagstelling[25] in de onderzoeken en de methode van dataverzameling anders dan voorgaande jaren. Daarnaast kan het incident in Almere met de grensrechter als katalysator hebben gewerkt op de bewustwording van Nederlanders, evenals de vele media-aandacht. Al deze zaken beïnvloeden het incidentiecijfer. Het is niet met zekerheid te zeggen welke factor het meest van invloed is.

Figuur 9.4 Meemaken of getuige zijn van onwenselijk gedrag in sport, vergelijking metingen (percentage Nederlandse bevolking)

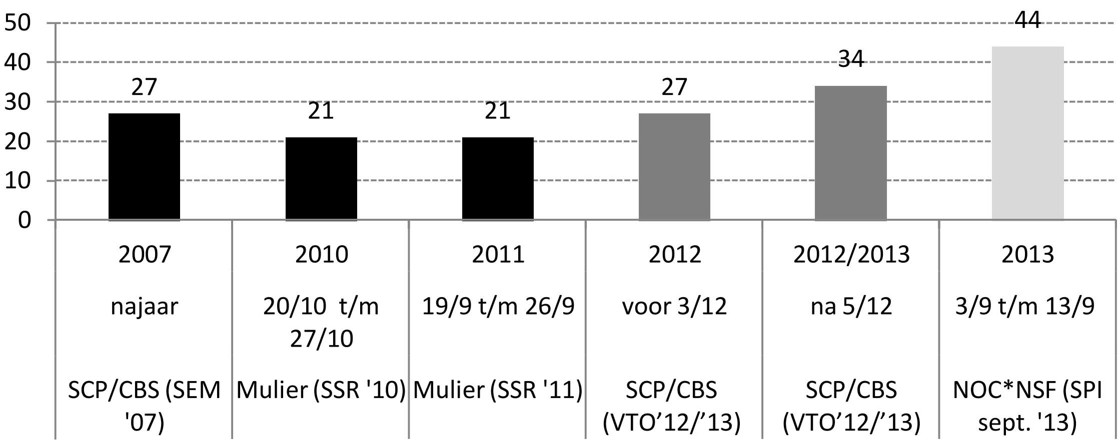
Sporters

Bij de interpretatie van het bevolkingscijfer uit 2013 moet ook het incident met de grensrechter in Almere (begin december 2012) en de media-aandacht daarvoor worden meegenomen.

In het bevolkingsonderzoek van het SCP/CBS (VTO 2012/2013) is een splitsing gemaakt in gegevens van vóór en ná het incident met de grensrechter in Almere. De periode na het incident toont een stijging (figuur 9.5, pag. 72). Voor het incident was het percentage 'meemaken/getuige zijn van' bij sporters (12 keer of meer per jaar sporten) vrijwel gelijk aan het percentage in 2007. Na het incident is het percentage gestegen. Het incident in Almere lijkt de nodige invloed te hebben gehad op de bewustwording en het opmerken van wangedrag in de sport. De gevoeligheid voor en het besef van het voorkomen van wangedrag in de sport zijn toegenomen.
Daarnaast zijn ook de veranderde vraagstelling en onderzoeksmethode van zowel het bevolkingsonderzoek van SCP/CBS (2012-2013) als dat van NOC*NSF (2013) in vergelijking met de eerdere jaren, van invloed op de cijfers uit 2013.

[25] De vraagstelling is in de laatste onderzoeken alleen gericht op sport. In de voorgaande jaren werden meer omgevingen (zoals uitgaan, openbaar vervoer, werk) in dezelfde vraag opgenomen. Ook zijn vormen van wangedrag geclusterd en zijn er gedragingen toegevoegd.

Figuur 9.5 Meemaken of getuige zijn van onwenselijk gedrag in sport, vergelijking metingen (percentage sporters (≥ 12 keer per jaar gesport))

Vormen van ongewenst gedrag

Eind 2012 en begin 2013 is de Vrijetijdsomnibus (SCP/CBS) uitgevoerd onder de Nederlandse bevolking, met daarin een aantal vragen over een veiliger sportklimaat. Daaruit blijkt dat een derde van de sporters wangedrag in de sport heeft meegemaakt (tabel 9.3 en figuur 9.5). Verbaal geweld wordt het meeste gemeld, gevolgd door discriminatie, lichamelijk geweld en vernieling of vandalisme. Teamsporters zijn vaker getuige van wangedrag dan de solo- en duosporters. Dit geldt ook voor bezoekers van teamsporten ten opzichte van bezoekers van niet-teamsporten. Wedstrijdbezoekers melden vaker dan sporters dat ze wangedrag hebben meegemaakt.

Tabel 9.3 Afgelopen 12 maanden zelf of als getuige te maken gehad met vormen van wangedrag in de sport. ***Hierbij wordt niet eventueel wangedrag gezien op tv bedoeld*** **(percentage sporters (≥ 12 keer per jaar gesport); percentage wedstrijdbezoekers)**

	Sporters	Wedstrijdbezoekers
Ik heb te maken gehad met wangedrag in de afgelopen 12 maanden	36	47
Verbaal geweld, zoals schelden, pesten, treiteren, intimidatie of bedreiging	27	38
Discriminatie of kwetsende opmerkingen vanwege sekse, cultuur of religie, huidskleur, homoseksualiteit of handicap	13	18
Lichamelijk geweld, zoals slaan of schoppen	13	17
Vernieling of vandalisme	11	14
Overlast door geluid, overmatig alcohol- of drugsgebruik of tabaksrook	10	12
Diefstal	9	10
Seksuele intimidatie	1	1

Bron: SCP/CBS (VTO'12/'13) (dataverzameling nov. '12 t/m feb. '13)

Op basis van een bevolkingspeiling in september 2013 (Achmea Sportparticipatie Index 2013) geeft 37 procent van de Nederlanders aan de afgelopen twaalf maanden te maken te hebben gehad (ook als getuige) met een of meer vormen van wangedrag in de sport (tabel 9.4, zie ook

figuur 9.4). Bij de sporters (die 12 keer of meer per jaar sporten) heeft 44 procent wangedrag in de sport meegemaakt of gezien (zie ook figuur 9.5).

Evenals de verenigingsbestuurders (tabel 9.1) wordt verbaal geweld, overlast, vernieling/vandalisme, pesten en diefstal het meest gemeld door de Nederlandse bevolking en sporters (tabel 9.4). Verbaal geweld wordt door alle ondervraagden (bevolking, sporters, wedstrijdbezoekers, verenigingsbestuurders en bondsscheidrechters) het meest gemeld.

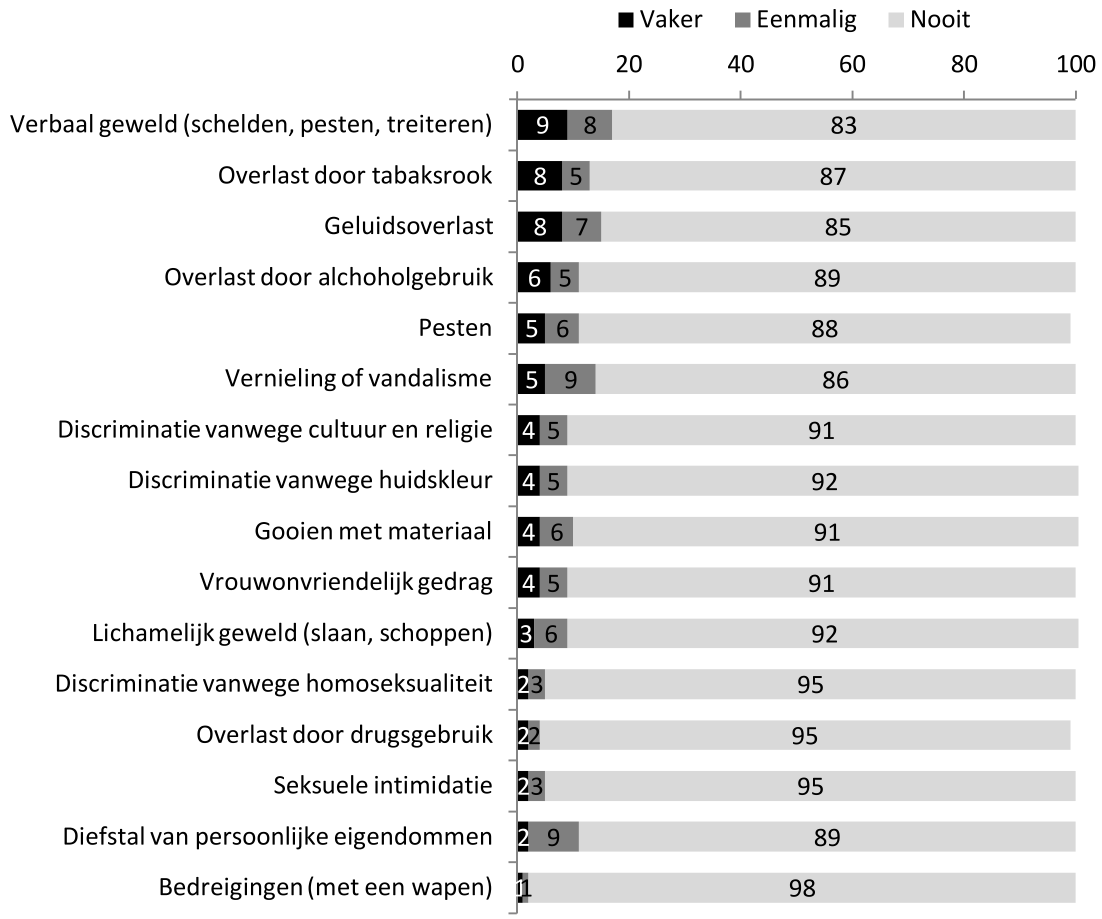
Tabel 9.4 Afgelopen twaalf maanden (ook als getuige) te maken gehad met vormen van wangedrag in de sport (percentage bevolking en sporters (≥ 12 keer per jaar gesport)

	Nederlandse Bevolking	Sporters
Afgelopen 12 maanden geconfronteerd met wangedrag in de sport	63	56
Verbaal geweld (schelden, pesten, treiteren)	17	21
Geluidsoverlast	15	17
Vernieling of vandalisme	14	17
Overlast door tabaksrook	13	16
Pesten	12	14
Diefstal van persoonlijke eigendommen	11	13
Overlast door alcoholgebruik	11	13
Vrouwonvriendelijk gedrag	9	10
Discriminatie vanwege cultuur of religie	9	10
Gooien met materiaal	9	11
Discriminatie vanwege huidskleur	8	10
Lichamelijk geweld (slaan, schoppen)	8	9
Discriminatie vanwege homoseksualiteit	5	6
Seksuele intimidatie	5	5
Overlast door drugsgebruik	5	5
Bedreiging (met een wapen)	2	2

Bron: NOC*NSF/GFK, Sporterspeiling VSK, in Achmea Sportparticipatie Index September 2013 (dataverzameling: sept. '13)

Als Nederlanders getuige zijn van wangedrag dan is dat veelal de afgelopen twaalf maanden één maal voorgekomen. Verbaal geweld is de vorm van wangedrag waarbij het grootste aantal respondenten aangeeft dat zij dit vaker ervaren (9%), gevolgd door overlast door tabaksrook (8%) en geluidsoverlast (8%) (figuur 9.6, pag. 74).

Figuur 9.6 Frequentie wangedrag in de sport meegemaakt, ook als getuige (percentage bevolking)

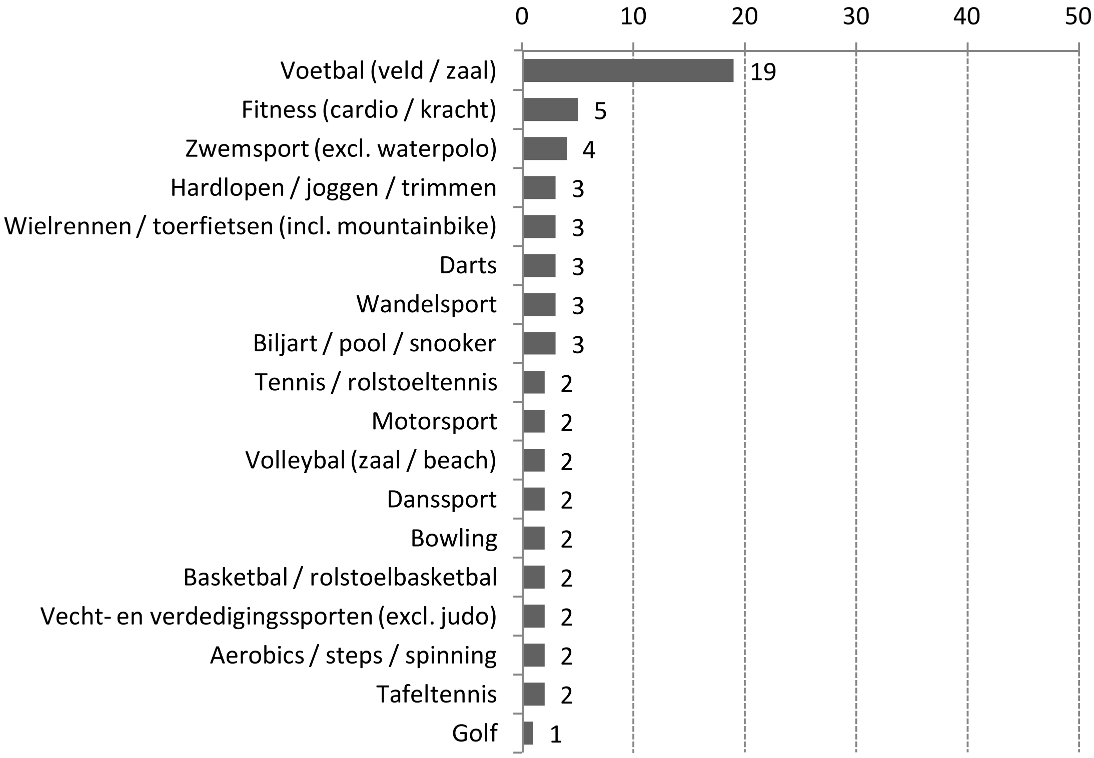
Bron: NOC*NSF/GFK, Sporterspeiling VSK, in Achmea Sportparticipatie Index September 2013 (dataverzameling: sept. '13)

Wangedrag dat respondenten 'vaker' wordt meemaken, komt veelal enkele keren per jaar voor. Van de Nederlanders die vaker geluidsoverlast ervaren, geeft 27 procent aan dit wekelijks te ervaren. Verbaal geweld en pesten wordt door 20 respectievelijk 22 procent wekelijks ervaren (cijfers niet in figuur).

Om inzicht te krijgen in welke sporten wangedrag voorkomt, is in de Sportparticipatie Index gevraagd aan personen in welke tak van sport zij ongewenst gedrag hebben meegemaakt. Eén persoon kan met meerdere vormen van wangedrag te maken gehad hebben en dit kan bij verschillende takken van sport zijn gebeurd.

Van alle wangedragingen die Nederlanders ervoeren (die aangaven vaker met wangedrag te maken te hebben gehad), kwamen de meeste voor bij voetbal, gevolgd door fitness en zwemsport, en de minste bij golf (figuur 9.7). Hierbij moet wel bedacht worden dat voetbal in Nederland zeer veel beoefenaars en toeschouwers kent, en dat geen enkele anders sport zo veel aandacht in de media krijgt.

Figuur 9.7 Wangedrag per tak van sport (percentage respondenten die vaker met wangedrag te maken hebben gehad)[1]

Bron: NOC*NSF/GFK, Sporterspeiling VSK, in Achmea Sportparticipatie Index September 2013 (dataverzameling: sept. '13)

[1] n=5908 Alle wangedragingen van respondenten (n=628) die aan hebben aangegeven dat ze vaker met wangedrag te maken hebben gehad

VeiligheidNL heeft in het Nationaal Sportonderzoek 2012 (nov 2012, zie bijlage 2) aan de Nederlandse bevolking vragen gesteld over drie typen misstanden in de sport: het voorkomen van lichamelijk contact door een opzettelijke overtreding, opzettelijk lichamelijk geweld in sport en verbaal geweld zoals pesten, treiteren, intimidatie of bedreiging. Deze vraagstelling is niet vergelijkbaar met die van de vragen uit de eerder benoemde bevolkingsonderzoeken. Er is weinig bekend over letsel dat betrokkenen oplopen bij dergelijk wangedrag in de sport. In het onderzoek van VeiligheidNL is daarop echter doorgevraagd.

Van de 8,5 miljoen sporters heeft 15 procent (1,9 miljoen) ooit een of andere vorm van fysiek of verbaal geweld meegemaakt. 2 procent heeft letsel opgelopen door een opzettelijke overtreding en 0,1 procent liep letsel op ten gevolge van fysiek geweld (tabel 9.5, pag. 76).

Tabel 9.5 Opgelopen letsel als gevolg van opzettelijke overtreding en/of fysiek geweld (percentage bevolking)

	Nederlandse Bevolking
Een of andere vorm van fysiek of verbaal geweld meegemaakt	15
Slachtoffer lichamelijk contact door een opzettelijke overtreding	6
Liep daarbij letsel op	2
Opzettelijk fysiek geweld meegemaakt	7
Als slachtoffer	0,9
Liep daarbij letsel op	0,1

Bron: VeiligheidNL , Ongevallen en Bewegen in Nederland 2006-2016, (dataverzameling: nov. 2012)

9.2 Excessen in de sport

Aangezien de meeste bonden slechts zeer incidenteel met excessen worden geconfronteerd, kennen veel bonden geen registratiesystemen voor uitwassen. Deze behoefte ontbreekt ook, omdat veel bonden slechts eens in de zoveel jaar een exces meemaken. Momenteel registreert en monitort alleen de KNVB excessen.

Excessen in het voetbal

Volgens registraties van de KNVB is het aantal excessen in het voetbal in het seizoen 2012/2013 afgenomen ten opzichte van een jaar eerder (tabel 9.6). De daling kwam voornamelijk tot stand door de halvering van het aantal collectieve excessen. Tegelijkertijd nam het aantal individuele excessen (licht) toe. Netto nam het aantal wedstrijden met excessen af van 306 naar 274. Dit houdt in dat er in 2013 in een op de 2.727 wedstrijden in het voetbal sprake was van een of meerdere excessen. Dit was in 2011/2012 bij een op de 2.465 voetbalwedstrijden het geval. Het aantal excessen nam het sterkste af in de districten West I en West II (zie bijlage B.3 t/m B.5).

Tabel 9.6 Excessen in het voetbal

Seizoen	Wedstrijden	Individuele excessen	Collectieve excessen	Wedstrijden met excessen	In 1 op de [...] wedstrijden vindt een exces plaats
2011/2012	754.358	278	207	306	2.465
2012/2013	747.070	312	100	274	2.727
Procentuele verandering '12-'13	-1%	+12%	-52%	-10%	+11%
Indexcijfer '12-'13	*99*	*112*	*48*	*90*	*111*

Bron: KNVB, cijfers excessen '12/'13 (bewerking Mulier instituut)

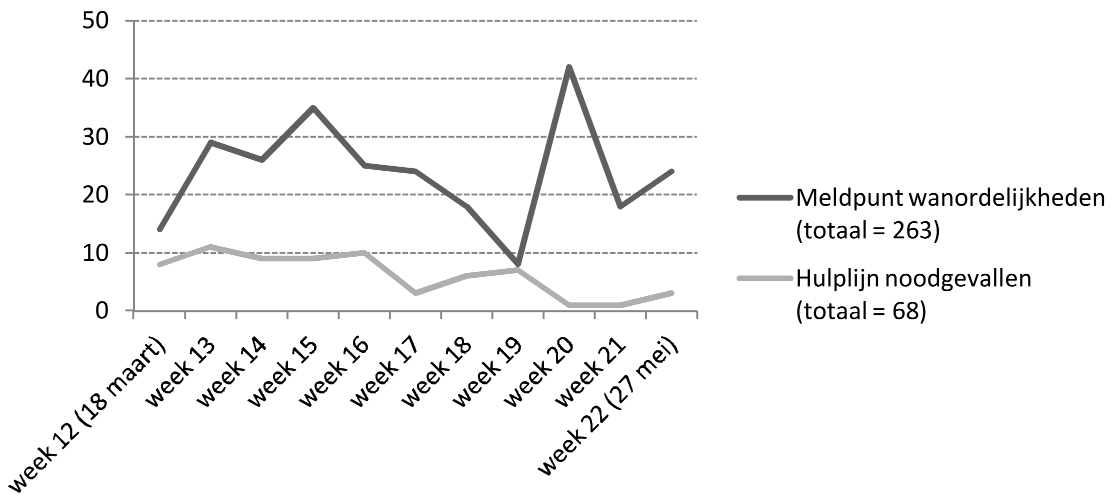
Meldingen excessen

Voor het tegengaan van ongewenst gedrag en het registreren van excessen zijn in maart 2013 twee meldpunten opgezet: meldpunt wanordelijkheden en hulplijn noodgevallen.

Het meldpunt wanordelijkheden kreeg 263 meldingen binnen in de tweede seizoenshelft (figuur 9.8). De hulplijn noodgevallen werd in die periode 68 keer gebeld. De verschillende hoogtes van hoeveelheid meldingen per week komt mogelijk voort uit verschillende aantallen wedstrijden per week. Deze cijfers zijn echter niet beschikbaar op weekniveau.

Wat opvalt is de piek van het meldpunt wanordelijkheden in week 20, voor veel clubs het laatste competitieweekend. De stijging heeft dan ook mogelijk ermee te maken dat verenigingen klachten tot het einde van het seizoen hadden opgespaard.

Figuur 9.8 Aantal meldingen van wanordelijkheden en noodgevallen

Bron: KNVB, cijfers meldpunten '12/'13 (bewerking Mulier instituut)

9.3 Veiligheidsbeleving betrokkenen in de sport

Het voorkomen van wangedrag in de sport is van invloed op het gevoel van veiligheid in de sport. Het gaat daarbij om sociale veiligheid. Verenigings(bestuurders) hebben in onderzoek gerapporteerd hoe veilig zij zich voelen in de sport, en hoe zij de sfeer in de club beoordelen. Vervolgens bespreken we het gevoel van veiligheid in de sport van arbiters, de Nederlandse bevolking en sporters.

Verenigingen

Aan verenigingsbestuurders is gevraagd in hoeverre onwenselijk gedrag een probleem is voor hun verenigingen. Onwenselijk gedrag vormt voor verenigingsbestuurders over het algemeen geen 'groot' probleem (tabel 9.7, pag. 78). Bijna de helft van de verenigingsbestuurders (46%) geeft aan dat onwenselijk gedrag van leden en/of kader voor de vereniging totaal geen probleem vormt en de helft geeft aan dat het nauwelijks een probleem is. Dit beeld is de afgelopen vijf jaar nauwelijks veranderd. Voetbalbestuurders melden vaker dan de bestuurders van andere teamsporten en overige sporten dat er sprake van enigszins een probleem of een behoorlijk probleem met onwenselijk gedrag in de verenigingen.

Tabel 9.7 Mate waarin onwenselijk gedrag van leden en/of kader voor de vereniging een actueel probleem vormt (percentage verenigingen)

	Verenigingen			Voetbal
	2008	2011	2013	2013
Totaal niet	43	47	46	10
Nauwelijks	54	50	51	78
Behoorlijk groot probleem	3	3	2	11

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

In de beleving van de verenigingsbestuurders is het probleem van onwenselijk gedrag de laatste jaren nauwelijks omvangrijker geworden (tabel 9.8). Een op de tien bestuurders denkt dat het probleem (veel) groter is geworden. Dit is beduidend lager dan de afgelopen jaren. Mogelijk dat verenigingen door maatregelen die genomen zijn (zie eerdere hoofdstukken) de problematiek beter overzien of beter in de hand hebben. Voetbalbestuurders maar ook bestuurders van andere teamsporten melden vaker dan de bestuurders van overige sporten dat het probleem van onwenselijk gedrag groter is geworden. Mogelijk zijn zij zich door de gebeurtenissen en maatregelen met name in het voetbal bewuster geworden van de problematiek in hun vereniging.

Tabel 9.8 Al dan niet omvangrijker worden van de problematiek van onwenselijk gedrag in de laatste jaren (percentage verenigingen)

	Verenigingen			Voetbal
	2008	2011	2013	2013
Nee, eerder afgenomen	17	14	14	17
Nee, voorgaande jaren geen probleem	52	57	75	45
Probleem is (veel) groter geworden	31	29	11	38

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

Voor veel verenigingsbestuurders vormt wangedrag in hun vereniging niet of nauwelijks een actueel probleem (tabel 9.7). Mogelijk dat zich dat vertaalt in hun gevoel van veiligheid in de sport. Bijna alle verenigingsbestuurders geven aan dat ze zich in de afgelopen twaalf maanden niet onveilig gevoeld hebben in sport (tabel 9.9). Een op tien voelde zich een enkele keer onveilig in de sport. 1 procent spreekt van een regelmatig voorkomend onveiligheidsgevoel in de sport.

Voetbalbestuurders voelen zich in vergelijking met andere verenigingsbestuurders iets vaker onveilig in de sport. Zij geven ook vaker aan dat de problematiek actueler is hun clubs en worden ook vaker geconfronteerd met wangedrag. Mogelijk dat dit hun veiligheidsgevoel beïnvloedt.

Driekwart van de verenigingsbestuurders geeft aan dat het gevoel van sociale veiligheid in de sport niet veranderd is in vergelijking met de afgelopen seizoenen.

Tabel 9.9 Heeft u zich de afgelopen twaalf maanden wel eens onveilig gevoeld in de sport? (percentage verenigingsbestuurders) ***Het gaat hierom sociale veiligheid; de omgang met andere mensen, en niet de veiligheid gerelateerd aan beschermend materiaal en dergelijke.***

Gevoel van onveiligheid in de sport	Verenigingsbestuurders 2013	Voetbalbestuurders 2013
Nooit	90	72
Slechts een enkele keer	9	23
Regelmatig	1	4
Toe- of afname gevoel van sociale veiligheid afgelopen seizoenen		
Toegenomen	4	11
Gelijk gebleven	78	77
Afgenomen	4	10
Weet niet	13	1

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

De sfeer in de verenigingen is goed in de ogen van de verenigingsbestuurders. Zij geven de sfeer en de sociale veiligheid in hun vereniging gemiddeld een 8 (tabel 9.10). Bestuurders van voetbalverenigingen geven gemiddeld een iets lager rapportcijfer dan de bestuurders van andere teamsportverenigingen en overige sporten. Maar afgerond is het gemiddelde cijfer ook een 8.

Tabel 9.10 Hoe is de [...] in de vereniging? Geef een rapportcijfer van 1 t/m 10 (1 = zeer slecht en 10 = uitstekend) (percentage verenigingsbestuurders, indien van toepassing)

		Type sport		
	Verenigingen 2013	Voetbal	Andere teamsporten	Overige sporten
Sfeer in de vereniging	8,1	7,9	8,2	8,2
Sfeer tijdens trainingen/lessen	8,1	7,8	8,2	8,2
Sociale veiligheid op uw vereniging	8,3	7,8	8,4	8,4
Sociale veiligheid tijdens wedstrijden of andere activiteiten met een competitief karakter	8	7,6	8	8,1
Sportiviteit in de omgang van sporters onderling	8	7,6	7,9	8,2

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

Ook de voetbalverenigingen die meedoen in het VSK-programma geven gemiddeld afgerond een 8 voor de sfeer en sociale veiligheid in de verenigingen (tabel 9.11). Maar zij scoren een paar tiende procentpunten lager dan het gemiddelde van Nederlandse verenigingen (tabel 9.10).

Tabel 9.11 Hoe is de [...] in de vereniging? Geef een rapportcijfer van 1 t/m 10 (1 = zeer slecht en 10 = uitstekend)

	VSK -voetbalverenigingen
Gevoel van veiligheid tijdens trainingen	8,1
Sfeer in de kantine	8,0
Gevoel van veiligheid tijdens thuiswedstrijden	7,9
Sfeer op de vereniging	7,8
Sfeer tijdens trainingen	7,7
Sfeer tijdens thuiswedstrijden	7,6
Omgang van spelers onderling	7,6

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

Een derde van bestuurders van de VSK-voetbalverenigingen vindt de sfeer in de vereniging sportiever geworden (tabel 9.12). De helft geeft aan dat de sfeer de afgelopen twee jaar niet is veranderd.

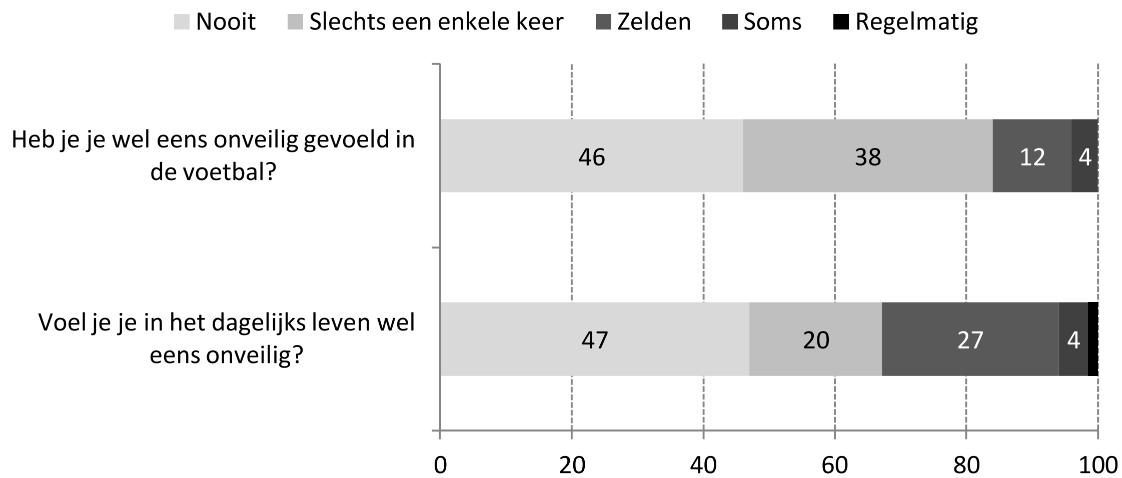
Tabel 9.12 Is de sfeer de afgelopen 2 jaar veranderd?

	VSK-voetbalverenigingen
Ja, ik vind hem sportiever geworden	31
Nee, de sfeer is gelijk gebleven	56
Ja, ik vind de sfeer onsportiever geworden	13

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

Een grote meerderheid (84%, figuur 9.9) van de bevraagde voetbalbestuurders van VSK-verenigingen geeft aan zich in het voetbal nooit of slechts een enkele keer onveilig te voelen. Dit gevoel van onveiligheid hebben zij buiten het voetbal vaker. Er is een kleine groep bestuurders (4%) die zich soms onveilig voelt in het voetbal.

Figuur 9.9 Veiligheidsgevoel in het voetbal en in het dagelijks leven (percentage bestuurders van VSK-voetbalverenigingen)

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

Arbitrage

Een op de tien bondsscheidsrechters geeft aan dat het gevoel van veiligheid in de sport is afgenomen (tabel 9.13). Een iets kleiner deel geeft aan dat dat gevoel is toegenomen. Belangrijke reden voor een groter gevoel van veiligheid in de sport is het gegroeide zelfvertrouwen en de toegenomen bekwaamheid van de bondsscheidsrechters (tabel 9.14). Als belangrijke reden voor de afname van het veiligheidsgevoel wordt genoemd dat de sport onveiliger is geworden.

Tabel 9.13 Toe- of afname van gevoel van veiligheid[1] in de sport bij scheidsrechters in de afgelopen twaalf maanden (percentage bondsscheidsrechters)

	Bondsscheidsrechters[2]
Toegenomen	7
Gelijk gebleven	74
Afgenomen	9
Weet ik niet	9

Bron: NOC*NSF/Buro7, Scheidsrechters/officials peiling VSK, in Tevredenheidsmeting Scheidsrechters/officials 2013 (dataverzameling: okt./nov. '13)

[1] Het gaat hierom sociale veiligheid de omgang met andere mensen en niet de veiligheid gerelateerd aan beschermend materiaal en dergelijke.

[2] Scheidsrechters die meer dan 5 jaar scheidsrechter zijn.

Tabel 9.14 Redenen voor toename van gevoel van sociale veiligheid (percentage bondsscheidsrechters)

Toename gevoel sociale veiligheid	Bondsscheidsrechters
De sport is veiliger geworden	31
Ik ben zelf bekwamer geworden/heb meer zelfvertrouwen	44
Anders	25
Afname sociale veiligheid	
De sport is onveiliger geworden	49
Ik ben meer gaan twijfelen aan mijn competenties	3
Anders	48

Bron: NOC*NSF/Buro7, Scheidsrechters/officials peiling VSK, in Tevredenheidsmeting Scheidsrechters/officials 2013 (dataverzameling: okt./nov. '13)

Uit het tevredenheidsonderzoek onder scheidsrechters uit 2011 blijkt dat de scheidsrechters van de deelnemende bonden zich in het betreffende seizoen gemiddeld minder dan één keer onveilig hebben gevoeld (Schouten, 2011). Gemiddeld is het tijdens het seizoen 2011 0,3 keer voorgekomen dat een arbiter zich onveilig en/of bedreigd voelde op of rond het veld (0,4 in 2009). De meest recente cijfers uit 2013 tonen een gemiddelde van 0,2 keer per seizoen. Bij veruit de meeste scheidsrechters, 86 procent in 2013 (79% in 2009; 84% in 2011) is dit tijdens het meest recente seizoen niet voorgekomen.

Bevolking

Ook bij de Nederlanders die betrokken zijn bij de sport overheerst het gevoel dat de sociale veiligheid in de sport in de afgelopen seizoenen niet veranderd is (tabel 9.15, pag. 82). Van de Nederlanders die hebben aangegeven betrokken te zijn bij de sport geeft een groter percentage aan dat zijn of haar gevoel van sociale veiligheid is afgenomen (13%) dan toegenomen (8%) in de afgelopen seizoenen. Verenigingssporters (10%) geven ten opzichte van niet-verenigingssporters (6%) vaker aan dat hun gevoel van sociale veiligheid is toegenomen.

Tabel 9.15 Toe- of afname van gevoel van sociale veiligheid in de sport bij Nederlandse bevolking in de afgelopen twaalf maanden (percentage)

	Sportbetrokken Nederlanders	Verenigingssporters	Niet-verenigingssporters
Toegenomen	*8*	10	6
Gelijk gebleven	*65*	70	62
Afgenomen	*13*	10	15
Weet ik niet	*15*	10	17

Bron: NOC*NSF/GFK, Sporterspeiling VSK, in Achmea Sportparticipatie Index September 2013 (dataverzameling: sept. '13)

Ook sporters voelen zich veelal veilig in de sport. Driekwart van de sporters (71%) voelt zich op en rond sportwedstrijden meestal veilig (tabel 9.16). Teamsporters voelen zich vaker veilig op en rond sportwedstrijden dan solosporters (niet in tabel). Ook bezoekers van wedstrijden (80%) voelen zich meestal veilig op en rond sportwedstrijden (niet in tabel).

Tabel 9.16 Op en rond sportwedstrijden voel ik me meestal veilig (percentage sporters (≥ 12 keer per jaar gesport))

	Sporters
(Zeer) eens	71
Niet mee eens, niet mee oneens	21
(Zeer) oneens	8

Bron: SCP/CBS (VTO'12/'13) (dataverzameling nov. '12 t/m feb. '13)

Hoewel betrokkenen in de sport veelal geen sterke toe- of afname aangeven van sociale veiligheid in de sport (en zich veilig voelen), zijn de meeste Nederlanders (79%) van mening dat de laatste jaren het voorkomen van grove en harde vormen van agressie in de sport is toegenomen (tabel 9.17).

Degenen die niet sporten (nooit of minder dan 12 keer per jaar) zijn vaker van mening dan sporters dat incidenten met grove en harde vormen van agressie in de sport meer voorkomen. Ook degenen die geen wedstrijden bezoeken en geen vrijwilligerswerk doen, zijn vaker deze mening toegedaan dan wedstrijdbezoekers en vrijwilligers in de sport.
Er is een relatie te zien met leeftijd: vijftigplussers vinden dat de agressie meer is toegenomen dan mensen in de leeftijd van 15 tot 34 jaar (cijfers niet in tabel).

Tabel 9.17 Vindt u dat de laatste jaren grove en harde vormen van agressie in de sport zijn toegenomen of afgenomen? (percentage Nederlandse bevolking)

	Nederlandse bevolking	Sporters (≥12 keer per jaar)	Niet-sporters
Sterk toegenomen	29	25	40
Toegenomen	50	51	47
Niet toegenomen, maar ook niet afgenomen	19	22	12
Afgenomen	2	2	1
Sterk afgenomen	0	0	0

Bron: SCP/CBS (VTO'12/'13) (dataverzameling nov. '12 t/m feb. '13)

9.4 Conclusie

- Bij alle betrokkenen in de sport – verenigingsbestuurders, arbiters, sporters en wedstrijdbezoekers – wordt onwenselijk gedrag het vaakst waargenomen in de vorm van verbaal geweld (schelden, pesten, treiteren).
- Onwenselijk gedrag vormt niet (46%) of nauwelijks (51%) een probleem voor verenigingsbestuurders.
- Verenigingsbestuurders, arbitrerend kader en de Nederlanders die betrokken zijn bij de sport hebben veelal de indruk dat de sociale veiligheid in de sport in vergelijking met de afgelopen seizoenen gelijk gebleven is.
- Sporters en wedstrijdbezoekers voelen zich bij en rondom sportwedstrijden meestal veilig.

10. Bekendheid maatregelen en rolacceptatie

In het kader van het VSK-programma zijn de nodige maatregelen genomen en activiteiten uitgezet om gewenst gedrag in de sport te stimuleren, en ongewenst gedrag te voorkomen en aan te pakken. Deze maatregelen en activiteiten zijn in eerdere hoofdstukken aan de orde geweest. Belangrijk is dan om te weten welke organisaties en andere betrokkenen in de sport worden bereikt met de verschillende maatregelen en acties. Het is niet alleen van belang om te weten hoeveel betrokkenen bereikt worden, maar ook dat we achterhalen in hoeverre verenigingsbestuurders, arbiters, sporters en toeschouwers zich bewust zijn van hun rol in het bevorderen van een veiliger sportklimaat, en hoe actief ze daar zelf in zijn.
In dit hoofdstuk wordt eerst gekeken naar de bekendheid van het programma en de daaraan verbonden maatregelen en activiteiten bij bonden, verenigingen. Vervolgens wordt beschreven in hoeverre betrokkenen zich bewust zijn van hun rol in het bevorderen van een veiliger sportklimaat.

Indicatoren

- Aantal/percentage sportbonden dat meewerkt aan Actieplan VSK en het verankert.
- Aantal/percentage sportverenigingen dat meewerkt aan Actieplan VSK en het verankert.
- Naar aanleiding van het registratie/monitoringsysteem van de bond, ook het aantal/percentage risicovolle verenigingen dat meewerkt aan actieplan VSK en het verankert .
- Aantal/percentage bestuurders, trainers, scheidsrechters, sporters en bezoekers dat actieplan VSK kent.
- Aantal/percentage bestuurders, trainers, scheidsrechters, sporters en bezoekers dat de (nieuwe) maatregelen kent die op hen van toepassing zijn.
- Aantal/percentage bestuurders, trainers, scheidsrechters, sporters en bezoekers dat zich bewust is van noodzaak verbetering sportklimaat.
- Aantal/percentage bestuurders, trainers, scheidsrechters, sporters en bezoekers dat zich bewust is van eigen rol in verbetering sportklimaat.

10.1 Participatie en verankering VSK-programma - bonden

In totaal werken 42 sportbonden mee aan het VSK-programma in 2013 (zie hoofdstuk 1).
Naast de deelname is het de bedoeling dat bonden het VSK-programma verankeren in hun organisatie.

De bonden die in 2012 en 2013 meededen aan het programma is van tevoren gevraagd op welke wijze zij de borging van het veiliger sportklimaat zullen vormgeven, nu en in de toekomst. Een groot deel van de bonden geeft aan dat zij het thema een plaats hebben gegeven in hun jaarplan en meerjarenvisie 2013-2016, (zulks mede in relatie tot de Sportagenda 2013-2016).

Ook voor het jaar 2014 zal deze toets met betrekking tot de borging vooraf plaatsvinden. De bonden wordt gevraagd om de relatie tussen een veiliger sportklimaat en de visie van de bond heel concreet te benoemen, inclusief de wijze van borging op langere termijn.
Voor NOC*NSF en de bij haar aangesloten bonden heeft de hygiëne van de sport ook op de lange termijn hoge prioriteit. De sport zal zich maximaal inspannen om de negatieve invloeden,

waaronder agressie, seksuele intimidatie en doping in de sport zo veel mogelijk te voorkomen om daarmee een veilig sportklimaat te blijven creëren.

Borging betekent ook dat de bondsmedewerkers over de juiste competenties en vaardigheden moeten beschikken. Om de bonden te ondersteunen bij de opleiding van hun medewerkers, wordt vanaf medio 2014 een nieuwe training ‘Verenigingsbegeleider voor bondsmedewerkers’ aangeboden; een training waarin de bondsmedewerkers specifiek worden opgeleid in hun rol van procesbegeleider naar de verenigingen.

10.2 Participatie en verankering VSK-programma - verenigingen

Het potentiële bereik van verenigingen voor het VSK-programma is in beeld gebracht in hoofdstuk 1.

Als verenigingen mee willen doen met het VSK-programma vinden er intakegesprekken plaats bij de betreffende clubs. Daarin wordt inzichtelijk gemaakt waar de verbeterpunten en behoeften liggen van de verenigingen. Van daaruit kunnen verenigingen aan de slag met een of meer activiteiten uit het programma.

In totaal zijn dertig bonden bezig met intakes bij verenigingen[26]. In 2012 zijn er in totaal 371 intakes geweest bij verenigingen. De verwachting is dat in 2013 duizend intakes plaatsvinden.

Het bevorderen van sportiviteit en respect staat bij een groot aantal VSK-voetbalverenigingen hoog op de agenda. Zij zijn daar behoorlijk actief in. Meer dan tachtig procent van de VSK-voetbalverenigingen is volgens haar bestuurders actief bezig met het bevorderen van sportiviteit en respect (tabel 10.1). Nagenoeg geen enkele vereniging is (heel) inactief. Mogelijk heeft dit te maken met de steekproef, deze is getrokken uit VSK-verenigingen. Deze verenigingen zijn aan de slag binnen het VSK-programma.

Tabel 10.1 Hoe actief ben je bezig met het bevorderen van Sportiviteit en Respect? (percentage verenigingen)

	VSK-voetbalverenigingen
Heel actief: we besteden er heel veel aandacht aan	29
Actief: we besteden er geregeld aandacht aan	57
Niet actief en niet inactief: we besteden er soms aandacht aan	13
Inactief: we besteden er niet veel aandacht aan	1
Heel inactief: we besteden er nooit aandacht aan	0

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

[26] Bron: VSK-programmaleiding (okt. ‘13).

Deelname risicoverenigingen

Het is nog niet mogelijk om vast te stellen of de doelstelling behaald is om risicoverenigingen in beeld te hebben. Er vindt namelijk nog geen landelijke registratie plaats van risicoverenigingen, omdat de exacte definitie van een 'risicovereniging' (nog) niet duidelijk is. De discussie over de vorm en wenselijkheid van deze betiteling is gaande. De enige vorm van vaststelling die op dit gebied plaatsvindt, is de selectie die op lokaal niveau gemaakt wordt. Die komt in de meeste gevallen voort uit de beleidskeuzes van betrokkenen uit de bond of de gemeente, en vormt onvoldoende basis voor landelijke registratie.

10.3 Bekendheid VSK-actieplan

Er zijn 42 bonden aan de slag met het VSK-programma. Zij zijn in ieder geval bekend met het actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat'.
Ook onder de bonden die niet zelf meedoen aan het programma is het plan bekend. Daarvan geeft 17 procent aan er in de toekomst mee aan de slag te gaan (tabel 10.2).

Tabel 10.2 Bekendheid met het VSK-actieplan (percentage niet VSK-bonden)

	Niet VSK-bonden
Bekend met het actieplan en zijn van plan om aan de slag te gaan	17
Bekend met het actieplan maar niet van plan om er mee aan de slag te gaan	83
VSK-programma is onbekend	0

Bron: NOC*NSF/Buro7, Bonden peiling VSK, in Bondenmonitor 2012 (dataverzameling: okt. '13)

Bij de Nederlandse bevolking is het nationaal actieplan minder bekend dan bij de verenigingsbestuurders en bondsscheidsrechters. Een op de vijf Nederlanders (20%) heeft van het nationaal actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat' gehoord en de helft van de bondsscheidsrechters en de helft van de verenigingen (tabel 10.3).

Bijna de helft van de bondsscheidsrechters en de verenigingsbestuurders kent het plan van naam. Een kleine minderheid (1 op de 12) kent het plan inhoudelijk. Bestuurders van teamsportverenigingen zijn bekender met het plan dan bestuurders van niet-teamsporten (cijfers niet in tabel).

Tabel 10.3 Bekendheid met het nationaal actieplan Samen Naar een Veiliger Sportklimaat (VSK) (percentages)

	Bondsscheidsrechters	Verenigingen	Nederlandse bevolking
Nee, ik heb nog nooit van het actieplan gehoord	45	55	81
Ja, maar ik ken het actieplan alleen van naam	47	39	18
Ja, ik ken het actieplan inhoudelijk	8	6	2

Bronnen: NOC*NSF/Buro7, Scheidsrechters/officials peiling VSK, in Tevredenheidsmeting Scheidsrechters/officials 2013 (dataverzameling: okt./nov. '13)
Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)
NOC*NSF/GFK, Sporterspeiling VSK, in Achmea Sportparticipatie Index September 2013 (dataverzameling: sept. '13)

10.4 Bekendheid maatregelen VSK

Binnen het VSK-programma zijn vele maatregelen genomen. In de volgende tabel (10.4) staan de maatregelen die nog niet in de andere hoofdstukken aan de orde zijn gekomen. Besturen met een visie[27], de bestuurdersapp[28] en de week van de scheidsrechter (zie hoofdstuk 2) zijn de maatregelen waar de meeste bonden (in deze tabel) gebruik van maken. Aangezien activiteiten nog gestart moeten worden of nog doorlopen in volgende jaren, zal in latere rapportages nog beter blijken wat het bereik en het mogelijk effect van de maatregelen is.

Tabel 10.4 Overzicht maatregelen en deelname vanuit bonden en verenigingen tot september 2013

	Aantal bonden	Aantal producten weggezet	Aantal verenigingen	Aantal individuele deelnemers	Aanvullingen/ opmerkingen
Besturen met een visie – de basis	25	90	405		
Bestuurdersapp	24				Start vanaf okt. 2013
Inbreng bestaande handvatten voor bestuurders	7	7			
Bijscholing voor docenten:					
S&R: Nog effectiever opleiden	6	12	n.v.t.	367	
Week van scheidsrechter 2012	23		10.000		Leverde 150 goede voorbeelden op van "clubarbitrage"
Week van scheidsrechter 2013	9				
Spelregelcafé	3				Start najaar 2013
Thema – avonden verenigingen	Thema-avonden worden vanaf 2014 aangeboden. Thema-avonden hebben met name betrekking op ouders en pubers in de sportclub				
Ouders	Najaar 2013: Theatervoorstellingen gericht op ouders. Start ontwikkeling digitaal platform gericht op alle ouders, met accent op het cohort 'beginnende ouders' Mi: klopt staat bij theatervoorstellingen				

Bron: Opgave VSK-programma (aanlevering: sept./okt. '13)

[27] In drie avondbijeenkomsten worden verenigingen geholpen met het georganiseerd aan de slag gaan met activiteiten uit het VSK-programma. Er wordt o.a. ingegaan op wat besturen is, de functies van een bestuurder, het ontwikkelen van een visie op sportiviteit en respect en beleidsprocessen.

[28] Er is een 'app Sportief Besturen' ontwikkeld waarmee verenigingsbestuurders door middel van het 'dilemma van de week' met elkaar de interactie aan kunnen gaan over Sportief Besturen. In oktober 2013 is de app gelanceerd.

Verenigingen

Aan verenigingen is eveneens gevraagd of ze bekend zijn met verschillende hulpmiddelen uit het VSK-programma. Verenigingen zijn het meest bekend met de gratis Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) voor vrijwilligers (zie paragraaf 5.1). Van de verenigingen die de verklaring kennen maakt twee vijfde hier ook gebruik van (tabel 10.5). De theatervoorstelling 'Wel winnen hè!' is ook bij twee vijfde van de verenigingen bekend. Van de verenigingen die op de hoogte zijn van de theatervoorstelling, maakt 38 procent er gebruik van. Hulpmiddelen ten behoeve van homoacceptatie zijn het minst bekend bij de verenigingen. 18 procent van de verenigingen kent geen enkel hulpmiddel uit het VSK-programma. Teamsportverenigingen zijn vaker bekend met hulpmiddelen uit het VSK-programma dan niet-teamsportverenigingen (cijfers niet in tabel).

De mate waarin verenigingen gebruikmaken van hulpmiddelen, als ze er mee bekend zijn varieert van 9 procent bij de workshop Homo-acceptatie in onze vereniging tot 58 procent dat participeert in de week van de scheidsrechter (tabel 10.5). Een gemiddelde van deze gebruikscijfers leert dat gemiddeld 36 procent van de verenigingen die bekend zijn met hulpmiddelen voor sportverenigingen deze gebruiken.

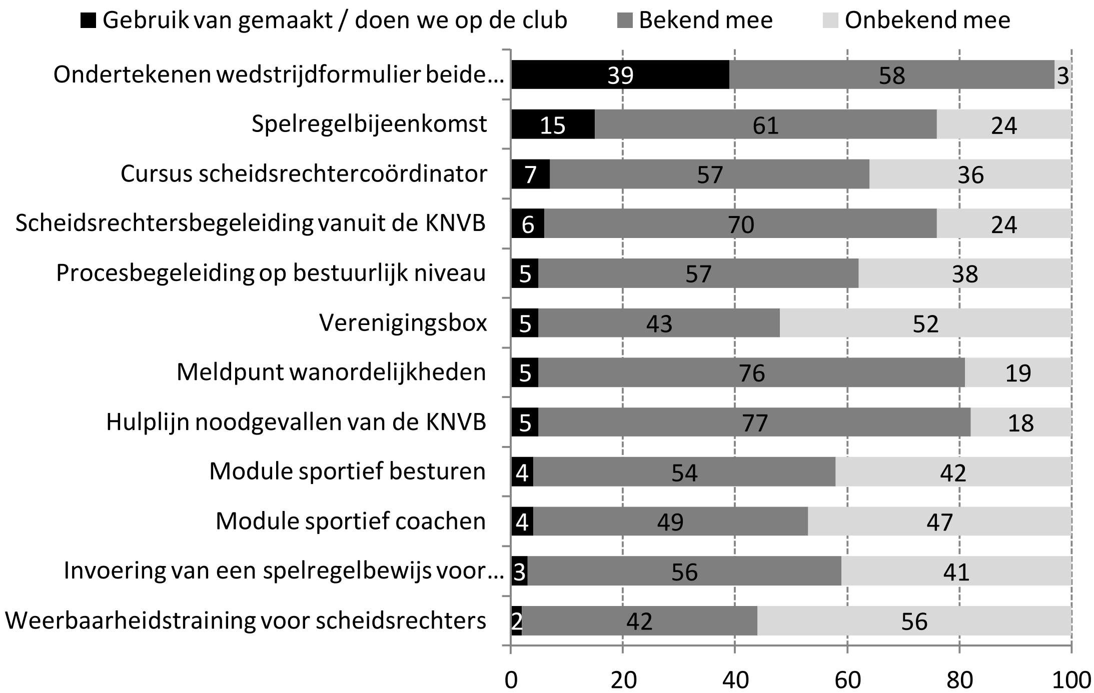
Tabel 10.5 Op de hoogte zijn en gebruikmaken van hulpmiddelen die in de afgelopen jaren voor sportverenigingen zijn gemaakt (percentage verenigingen)

	Verenigingen op de hoogte van:	Verenigingen maken gebruik van:
Kent tenminste één hulpmiddel	82	
Gratis Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) voor vrijwilligers	44	44*
Theatervoorstelling "Wel winnen hè!" Positief coachen	41	38
Bijscholingsmodulen voor trainers/coaches	38	51
Besturen met een visie – de basis	32	45
Vertrouwenscontactpersoon bij bond	31	28
Ondersteuning vanuit de sportbond op clubarbitrage(plan)	26	44
Folders seksuele intimidatie in de sport van NOC*NSF	24	33
Participeren in de Week van de Scheidsrechter	23	58
Opleiding voor vertrouwenscontactpersoon binnen de vereniging	18	39
Traject Sportief coachen	18	32
Hulplijn van NOC*NSF en poule vertrouwenspersonen/adviseurs	14	30
Training 'Weerbaarheid' (training voor scheidsrechters/officials/verkeersregelaars)	14	24
Intake Veilig Sportklimaat voor verenigingen	13	23
Kernmodule Sportief Besturen	13	36
Begeleiding van scheidsrechters na een exces	12	41
Toolkit Beleid Seksuele Intimidatie voor sportverenigingen	11	26
Top-10-ergernissenmeting van (wan)gedrag op en rond de wedstrijden	9	32
Handreiking "homoacceptatie. Wat kan ik doen?"	5	18
Anders	4	61
Workshop "Homo-acceptatie in onze vereniging"	3	9

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)
*Van de verenigingen die op de hoogte zijn van de VOG maakt 44 procent er gebruik van.

Naast de bovengenoemde sportbrede hulpmiddelen hebben bonden ook meer sportspecifieke activiteiten of materialen voor hun verenigingen. Ook de KNVB heeft sportspecifieke hulpmiddelen waarvan verenigingen gebruik kunnen maken. De KNVB-verenigingen die meedoen met het VSK-programma zijn het meest bekend met het ondertekenen van het wedstrijdformulier gevolgd door het meldpunt wanordelijkheden en de hulplijn noodgevallen van de KNVB (figuur 10.1). Ze maken het meest gebruik van de spelregelbijeenkomst. Voor de VSK-voetbalverenigingen is een zelfde berekening gemaakt als bij de tabel met sportbrede hulpmiddelen (tabel 10.5). Dat laat zien dat gemiddeld 11 procent van de VSK-voetbalverenigingen die bekend zijn met acties van de voetbalbond daar gebruik van maken.

Figuur 10.1 Bekendheid VSK-voetbalverenigingen met onderstaande acties of hiervan gebruikmaken (percentage vsk-voetbalverenigingen)

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

10.5 Bewust van noodzaak VSK en eigen rol binnen VSK

Sportbonden

Sportbonden hebben diverse taken richting de vereniging. Daarin moeten vaak keuzes gemaakt worden. Figuur 10.2 laat zien hoe bonden hun eigen beleid richting de verenigingen prioriteren. Hoe hoger de score hoe meer bonden er de prioriteit aan geven.

Gemiddeld staat 'bevorderen van sportief gedrag bij verenigingen/leden' onder VSK bonden op de zesde plaats (6,1) en is er volgens de bonden zelf meer aandacht voor onder meer 'ondersteuning op verenigingsbeleid' (8,5 op een schaal van 1 tot 12)), 'organisatie van competitie' (7,6 op een schaal van 1-12) en 'het aanbieden van cursussen en/of opleidingen voor

trainers en scheidsrechters (6,9 op een schaal van 1-12). Onder niet-VSK bonden heeft het bevorderen van sportief gedrag minder prioriteit (5,7). Daarmee houdt het alleen 'realiseren van sportstimuleringsprojecten' (5,3) onder zich.

Figuur 10.2 Prioriteiten bonden[29] richting verenigingen en leden, 'VSK' en 'Niet-VSK' (gemiddelde score op een schaal van 1-12)

Bron: NOC*NSF/Buro7, Bonden peiling VSK, in Bondenmonitor 2012 (dataverzameling: okt. '13)

[29] Beschreven zijn verschillende taken die bonden hebben richting verenigingen en leden (een twaalftal). De bonden ranken alle onderstaande taken op belangrijkheid, van 1 t/m 12. Hierbij geeft de bond het hoogste cijfer aan de activiteit die het hoogst op de beleidsagenda staat bij uw bond (12) en het laagste cijfer aan de activiteit die het laagst op de beleidsagenda staat (1).

Dezelfde verhouding is te zien tussen kleine bonden (t/m 15.000 leden) en grote bonden (vanaf 15.000 leden). Respectievelijk staat de aandacht voor sportief gedrag op plaats 6 en 11. Grotere bonden geven minder vaak prioriteit aan bevorderen sportief gedrag (cijfers niet tabel).

Verenigingen en kader

Scheidsrechters, verenigingen en de Nederlandse bevolking zijn vrij unaniem over de noodzakelijkheid om aandacht te besteden aan het bevorderen van een veiliger sportklimaat. Alle onderscheiden groepen scoren afgerond een 8 op een schaal van 1 tot 10 (tabel 10.6). De scheidsrechters scoren iets hoger dan de verenigingen en de Nederlandse bevolking.
Op basis van de bevolkingscijfers blijkt dat verenigingssporters (65%) ten opzichte van niet verenigingssporters (61%) vaker een 8 of hoger geven aan de noodzaak voor aandacht voor een veiliger sportklimaat.

Scheidsrechters, verenigingsbestuurders vinden dat ze zelf in hun functie verantwoordelijk zijn voor het bevorderen van een veiliger sportklimaat (tabel 10.6). Ook vinden ze dat hun eigen gedrag een veilig sportklimaat bevordert. Beide groepen scoren op verantwoordelijkheid en bevorderend gedrag gemiddeld een 8 (tabel 10.6). De Nederlanders die betrokken zijn in de sport scoren iets lager dan de scheidsrechters en de verenigingsbestuurders.

Tabel 10.6 Noodzaak aandacht besteden aan en bewustzijn eigen rol in het bevorderen van een veilig sportklimaat (VSK) (Schaal 1 – 10, gemiddelden)

	Bondsscheidsrechters	Verenigingen	Nederlandse bevolking
Noodzakelijk om aandacht te besteden aan het bevorderen van een veilig sportklimaat	8,1	7,8	7,8
ZELF verantwoordelijk zijn voor het bevorderen van een veilig sportklimaat	7,9	8,2	7,4
Mijn gedrag bevordert een veilig sportklimaat	8,0	8,0	7,5

Bronnen: NOC*NSF/Buro7, Scheidsrechters/officials peiling VSK, in Tevredenheidsmeting Scheidsrechters/officials 2013 (dataverzameling: okt./nov. '13)
Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)
NOC*NSF/GFK, Sporterspeiling VSK, in Achmea Sportparticipatie Index September 2013 (dataverzameling: sept. '13)

Verenigingen laten ook zien dat ze zich bewust zijn van hun rol in verbetering van een veilig sportklimaat in de manier waarop ze clubregels en de overtreding daarvan bespreekbaar maken met betrokkenen (leden, ouders, trainers). Daarin zijn veranderingen zichtbaar in de afgelopen jaren. In vergelijking met eerdere jaren wordt er vaker gebruik gemaakt van contracten en taakbeschrijvingen van kaderleden, de website en specifieke campagnes om regels bespreekbaar te maken met betrokkenen.

De meeste verenigingen maken clubregels en overtreding daarvan bespreekbaar met betrokkenen bij vergaderingen, tijdens trainingen en wedstrijden en informatieavonden voor ouders, leden en supporters (tabel 10.7). Voetbalverenigingen maken vaker dan de andere sportvereniging gebruik van een specifieke campagne en contracten en taakbeschrijvingen om (overtredingen van) clubregels onder de aandacht te brengen bij betrokkenen.

Tabel 10.7 Bespreekbaar maken van clubregels en eventuele overtredingen daarvan met betrokkenen (leden, ouders, trainer) (percentage verenigingen, indien van toepassing)

	Verenigingen			Voetbal
	2008	2011	2013	2013
Bij vergaderingen	90	92	91	96
Tijdens trainingen & wedstrijden	91	88	89	94
Tijdens informatieavonden voor ouders, leden, supporters'	84	84	87	94
Langs 'de lijn'	81	79	79	89
In interne trainersopleidingen	82	76	85	90
In het clubblad	79	75	78	87
In contracten en taakbeschrijvingen van kaderleden	64	63	76	91
Op onze website	60	61	72	86
Bij een specifieke campagne op dit gebied	44	43	58	73

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspeiling VSK 2013 (dataverzameling: sept./okt. '13)

Bij VSK voetbalverenigingen is in het kader van bewust actief zijn in het bevorderen van een veilig sportklimaat gevraagd naar hun reactie indien zij getuige zijn van ongewenst gedrag in de club.

Verenigingsbestuurders van de VSK-voetbalverenigingen spreken veelal mensen aan als ze getuige zijn van wangedrag (tabel 10.8). Weinig verenigingsbestuurders doen helemaal niets.

Tabel 10.8 Eigen reactie indien getuige van wangedrag in de club? (percentage verenigingen)

	VSK-voetbalverenigingen
Ik spreek mensen altijd aan op ongewenst gedrag	45
Afhankelijk van de ernst van het ongewenste gedrag, spreek ik mensen erop aan	34
Ik meng me in het incident met als doel het op te lossen	12
Anders	8
Ik doe eigenlijk niets	2

Bron: KNVB, Pilot VSK-verenigingen 2013 (dataverzameling: mei t/m aug. '13)

10.6 Conclusie

- Meer dan de helft van de bonden neemt deel aan het VSK-programma en kent aldus het actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat'.
- De bonden die niet deelnemen aan het VSK-programma zijn allemaal bekend met het actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat'.
- De helft van de scheidsrechters en de verenigingsbestuurders kent het nationaal actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat'. Van de Nederlanders kent een op de vijf het nationaal actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat'.
- Scheidsrechters, verenigingen en de Nederlandse bevolking zijn vrij unaniem over de noodzakelijkheid om aandacht te besteden aan het bevorderen van een veilig sportklimaat. Alle onderscheiden groepen scoren afgerond een 8 op een schaal van 1 tot 10.
- Scheidsrechters, verenigingsbestuurders vinden dat ze zelf in hun functie verantwoordelijk zijn voor het bevorderen van een veilig sportklimaat. Ook vinden ze dat hun eigen gedrag een veilig sportklimaat bevordert. Beide groepen scoren op verantwoordelijkheid en bevorderend gedrag gemiddeld een 8.

11. Expertinterviews

11.1 Inleiding

Insiders en outsiders over de tussenstand van het VSK-programma

Het programma 'Naar een veilig sportklimaat' is een omvangrijk geheel dat zich richt op een scala van sporttakken en alle personen die daarin actief zijn. Voor een goed inzicht in de voortgang is het zinnig niet alleen te kijken naar de resultaten van peilingen onder allerlei betrokkenen, maar daarnaast een aantal mensen die direct en indirect deskundig zijn op dit gebied te vragen naar hun totaalbeeld van de stand van zaken en de wijze waarop het programma in hun ogen leeft.
Er is over deze onderwerpen gesproken met personen uit verschillende kringen: de programmaleiding, betrokken sportbonden, beleidsvoerders op het terrein van veiligheid op landelijk, lokaal en regionaal vlak en wetenschappers (zie onderstaand overzicht).

Tabel 11.1 Overzicht gesprekspartners

Naam	Organisatie	Functie
Uitvoerenden VSK-programma		
Ary Hordijk	NOCNSF	Programmamanager VSK
Marijke Fleuren	European Hockey Federation	Kernteamlid en deelprojectleider verenigingen en bestuurders
Frank van Barneveld	KNHB	VSK Verantwoordelijke
Henriëtte v.d. Weg	KNGU	Projectleider VSK
Sjors Brouwer	KNVB	Projectleider VSK
Yvonne Willems	Watersportverbond	Projectleider VSK
Ineke Sleutjes	Halt	Coördinator beleid en communicatie
Betrokken door vakgebied		
Andy Clijnk	Ministerie Veiligheid en Justitie	Plv. programmamanager vermogenscriminaliteit
Jan Janssens	HVA	Lector
Johan Dollekamp	Centraal Orgaan Voetbalscheidsrechters (COVS)	Voorzitter
Jan Paddenburg	Gemeente Amsterdam	Coördinator Buursportcoaches en VSK
Ramon Spaaij	UvA	Hoogleraar sportsociologie

In dit hoofdstuk wordt de informatie uit deze vraaggesprekken thematisch samengevoegd.

11.2 Resultaten

Sportklimaat - waar begint het en waar houdt het op?

Voor de VSK-initiatiefnemers gaat het bij sociaal veilig sporten om gedragsbeïnvloeding over een breed front. "Wij vinden het begrip probleemverenigingen zoals dat in het publieke domein gebruikt wordt te smal. Een probleemvereniging is namelijk in onze ogen niet alleen een

vereniging waar gevochten wordt. Wij vinden iedere vereniging waar onsportief bestuurd wordt, (seksuele) intimidatie plaatsvindt of waar gepest wordt een probleemvereniging." (Fleuren). Verschillende andere gesprekspartners zien dit anders. "Voor COVS is VSK vooral het tegengaan van fysiek en verbaal geweld. Oftewel het beschermen van de eigen leden." (Dollenkamp).

"Aan de ene kant vraagt de gedragsproblematiek om maatwerk, want de problemen zijn situatiespecifiek, aan de andere kant ook om een brede cultuurverandering." (Spaaij). "Natuurlijk is de sport een spiegel van de samenleving, maar de sport mag niet wegkijken. Ze moet beseffen dat zij zelf ook iets moet doen." (Clijnk). Naar Janssens idee is de beeldvorming bij het publiek echter nogal incidentgevoelig (na incidenten zie je een verhoogde alertheid). De problemen hebben volgens veel gesprekspartners een sportoverstijgend karakter.
"Probleem is dat individualisme tot verminderde aanspreekbaarheid leidt. Daarnaast is er ook vaak de combinatie met emotie en het daaraan gekoppelde primaire gedrag. Dit zorgt ervoor dat de sport niet altijd veilig is. Het voetbal heeft lang gevangen gezeten in een sfeer van acceptatie en non-interventie." (Clijnk).

"Daarvoor is een aanspreekcultuur belangrijk. Dat moet ieder seizoen weer opnieuw, met iedereen erbij, uitgedragen worden. Allemaal vanuit de gedachte: dit zijn onze regels . En ook uitleg over waarom regels er zijn, namelijk omdat iedereen wil voetballen / sporten op een leuke/sociale en veilige vereniging. Daarom verenigen mensen zich." (Sleutjes).

De naamgeving van VSK is volgens verschillende geïnterviewden verwarrend en wel voor verbetering vatbaar. Bij 'veilig' wordt nogal eens gedacht aan veilige velden en materialen. De term VSK is onder meer voor watersportverenigingen weinig herkenbaar, te 'ver van ons bed' en te aanbodgericht bedacht.

Kennis van de gedragsproblemen onmisbaar, maar niet altijd aanwezig

Volgens Janssens lukt het niet alle bonden om het probleemgedrag goed in beeld te krijgen en te monitoren. Ook de VSK-projectleiding is opgevallen hoe beperkt bonden zicht hebben op de situatie in specifieke clubs. Zelfs bij een grote bond als de KNVB leidt dit tot verschillende inschattingen van de ernst en ontwikkeling van de problematiek. De KNVB signaleerde in de zomer van 2013 een afname van geregistreerde overtredingen. COVS-voorzitter Dollenkamp stelt echter dat er de laatste tien jaar meer excessen optreden, hetgeen hij onder meer terugvoert op de sterk toegenomen mondigheid van de jeugd. Volgens zijn waarneming is dit na 'Almere' niet afgenomen, maar vindt minder breed registratie plaats (niet langer bij een deel van de amateurs).

Verschillende ontwikkelingssituaties en probleemcontext bonden

De situatie in verschillende takken van sport op VSK-gebied loopt sterk uiteen. In de publieke beeldvorming ligt het accent nogal op de teamsporten voetbal en hockey waar regelmatig sprake is van ernstig onwenselijk gedrag, zoals fysiek geweld. In andere sporten kent men dit niet, zoals bij gymnastiek, maar kan ander gedrag een probleem vormen (machtsmisbruik door coaches, jurering).

Voor het Watersportverbond is dit het eerste project in deze vorm en op dit thema. Ze moeten het van de grond af opbouwen. De Hockey Bond heeft rond sportiviteit een lange beleidsgeschiedenis en constateert dat VSK bij hen een vlotte start kreeg.

Hoewel we hier maar een beperkt beeld van hebben, blijken ook verschillende gemeenten actief in de weer met het bevorderen van een veilig sportklimaat. Genoemd zijn onder meer Zwolle, Nijmegen, Utrecht en Amsterdam. Amsterdam legt het accent op probleemsporten als voetbal en vechtsport. "Binnen het sportbeleid van de gemeente is VSK echt belangrijk. Voor mijn gevoel komt het meteen na het belangrijkste punt voor ons: overgewicht, maar vóór sporten met een beperking en risicogroepen." (Paddenburg).

De veelvormige uitwerking van het VSK programma

De grote verschillen in de situatie per tak van sport of bond vinden bijna vanzelfsprekend ook hun weerslag in verschillende invullingen van het VSK-programma. Bonden vinden deze mogelijkheid tot *tailoring* onontbeerlijk en waarderen de binnen het landelijk kader geboden ruimte daarvoor zeer. Bij watersport en gymnastiek wordt 'veilig sportklimaat' breed ingevuld en richt men zich op de omgang en clubsfeer als geheel.

"VSK binnen de turnsport is vooral 'onsportief coachen'. […] Bewustwording vinden we heel belangrijk. Wij maken een omslag van 'hard' en 'discipline' naar spelplezier. Daarbij staat het kind centraal. VSK is voor mij: dat het kind zich gehoord voelt." (v.d. Weg). Binnen het voetbal ligt de focus nadrukkelijker op het voorkomen van ernstige overtredingen en op de probleemgevallen.
De landelijk gekozen aanpak, gericht op verschillende groepen betrokkenen, wordt unaniem gesteund en gevolgd, vaak met een eigen inkleuring. Zo kent de Hockey Bond de ABC-lijnen voor respectievelijk arbiters, bestuurders en coaches. Ook experts van buiten de sector onderstrepen het belang van een meersporige aanpak: "Op dit moment zijn we bezig met een pilot in samenwerking met de KNVB. We maken daarbij een veiligheidsanalyse op en met drie voetbalverenigingen. Wij proberen alle geledingen bewust te maken van hun rol in het creëren van een veiliger sportklimaat. Uitgangspunt is dat veiligheid een gedeelde verantwoordelijkheid is." (Sleutjes).

Tussenbalans: ervaren vooruitgang en geboekte resultaten

Over het geheel genomen zijn direct betrokkenen positief over de voortgang van het programma. "De doelstellingen, afgesproken in samenspraak met VWS, zijn haalbaar en een en ander loopt op schema. Alleen de ontwikkeling rond trainers loopt iets achter." (Hordijk). In zijn ogen loopt de ontwikkeling van tuchtrecht juist erg goed. Betrokkenen uit bonden noemen de samenwerking met de VSK-leiding uitstekend en ook Amsterdam als gemeente is daarover enthousiast.

Gesprekspartners signaleren dat zeker bij een deel van de bonden capaciteit en expertise door het VSK-programma zijn toegenomen. Bonden willen er graag mee aan de slag, maar kunnen, zoals de Gymnastiek Unie aangeeft, soms te weinig tijd vrijmaken om clubs over de volle breedte te bedienen. De vertaling van de brede VSK-benadering naar de eigen tak van sport

vergt tijd, met name voor bonden die er voor het eerst actief mee bezig zijn. Duidelijk is verder dat de georganiseerde uitwisseling tussen de bonden als bijzonder leerzaam wordt ervaren.

Betrokkenen van bonden geven aan dat de programmaopzet aanvankelijk nogal sterk gericht was op het realiseren van output in de vorm van landelijk ontwikkelde modules. Dat gaf het gevoel dat je vooral werd afgerekend op het aantal gerealiseerde activiteiten. Ze zijn dan ook blij dat in deze werkwijze een ommezwaai is gemaakt. “We zijn als NOC*NSF veel meer gericht op procesbegeleiding. Dat wil zeggen: we gaan naar de vereniging – we zijn daar fysiek aanwezig – en vragen wat daar nodig is. Dat werkt beter dan aanbieden en opleggen.” (Hordijk). Deze veranderde aanpak van ´samen zoeken van de meest geschikte aanpak´ is volgens de deelnemende bonden veel krachtiger.

Een ander belangrijk leerpunt is geweest hoe groot de kracht is van steun bij bestuur en directie. Zij kunnen veel doen door ‘voor te leven’, het blijven agenderen, bewustmaking (Steenbergen noemt in dit licht het sterke optreden van Van Praag) en sanctionering. Dan krijg je de hele organisatie mee in een bond.

Toch is VSK voor veel bondsbestuurders niet het belangrijkste thema. Daar worden ze niet echt op afgerekend. Bij verenigingsbestuurders is dit echter anders en verschillende gesprekspartners signaleren ook de actieve houding van deze bestuurders. Geconstateerd wordt dat bij veel bonden relatief weinig gevoel is bij wat er nu echt leeft op de verenigingen. Op enkele uitzonderingen na, hebben ze maar beperkt zicht op de situatie bij specifieke clubs en op de wijze waarop aangeboden hulpmiddelen worden gebruikt. Het VSK-programma leidt er onmiskenbaar toe dat de contacten met de verenigingen worden aangehaald.

Betrokkenen zijn enthousiast over de belangstelling bij de clubbesturen. Een groeiend bewustzijn van het belang tekent zich daardoor af. Veel gesprekspartners zien belangrijke eerste stappen bij veel clubs gezet worden: aandacht voor het ‘klimaat’ en de intentie om problemen aan te pakken. Maar de situatie is bij een deel van de verenigingen minder positief. Direct betrokkenen bij VSK komen meer bestuurlijke problemen tegen dan gedacht. Daar werkt de kwaliteit van de clubbesturen remmend (besturen zonder visie). Het blijft bovendien vrijwilligerswerk, met een behoorlijk verloop van actieve mensen. Voor een ervaren ‘kartrekker’ is dan niet altijd goede vervanging te vinden.

Het incident ‘Almere’: de crisis als kans

Het incident in Almere rond de grensrechter Nieuwenhuizen heeft een versnelling teweeggebracht in de bewustwording over het sportklimaat. Geconstateerd wordt dat het voor velen een trigger was dat de VSK-problematiek urgent was. Het heeft geleid tot veelvuldiger contact tussen bonden over wangedrag. Men is ontvankelijker geworden. De cultuur van respectvolle onderlinge omgang is nu, meer dan voorheen, een vanzelfsprekend gespreksonderwerp.

Een belangrijke verandering na het Almere-incident is de extra aandacht voor ouders binnen VSK. “De rol van de ouders is onmiskenbaar van belang. Zij zijn medeverantwoordelijk voor het gedrag van hun kind en hebben een voorbeeldrol. Ook en juist langs de lijn!”(Sleutjes).

Er is waardering voor de actieve houding van de KNVB na het incident. De bond heeft daarna duidelijk leiderschap getoond. Janssens heeft met name van de bezinningsbijeenkomsten bij clubs een positief beeld. Vraag is echter of het effect ook op langere termijn merkbaar blijft en de acties niet voorbijgaan aan degenen die het meest als veroorzakers optreden. Soortgelijke incidenten waren bovendien al eerder gebeurd en de COVS-gesprekspartner vraagt zich af waarom er nu pas actie is ondernomen en de COVS erbij is betrokken.

Het incident heeft ook de aandacht in gemeentelijk beleid voor VSK gestimuleerd. In Amsterdam is de alertheid van politici bij probleemsituaties merkbaar toegenomen.
Deze crisis is een kans gebleken. De VSK-aanpak heeft tot een verbeterde relatie tussen de KNVB en de clubs geleid. De jammerlijke paradox is dat de intensievere aanpak vanuit de bond tegelijk de problematiek zichtbaarder maakt en zo leidt tot een slechtere beeldvorming. Janssens signaleert dat de houding bij de sportbonden nogal eens ambivalent is: men erkent dat er problemen zijn, maar wil die tegelijkertijd niet scherp benoemd zien, omdat dat het imago van de sport in het algemeen zou schaden. Dit schept een verlammend dilemma.

De KNVB wordt daarbij in de publieke perceptie nogal eens als de hoofdverantwoordelijke voor het wangedrag op elk sportveld neergezet. De gesprekspartner van de voetbalbond acht dat een verkeerde voorstelling van zaken. “Natuurlijk moet de bond clubs en leden op dit vlak stimuleren en steunen, maar nu moet de KNVB zich steeds weer verantwoorden voor gebeurtenissen waarvoor de primaire verantwoordelijkheid ligt bij spelers en clubs zelf.” (Brouwer).

Brede of gerichte programma-scope: that’s the question

Over de mate waarin een VSK-programma zich breed zou moeten richten op sfeer en gedrag bij verenigingen, of juist een focus zou moeten hebben op probleemgevallen wordt zeer verschillend gedacht. De programmaleiding is er helder over: het gaat om brede bewustwording en niet alleen om het aanpakken van probleemverenigingen. Deze opvatting vindt ook bij bonden weerklank. Van Barneveld (KNHB) meent dat de brede aanpak over veel bonden een duidelijke meerwaarde heeft, vooral op het vlak van bewustwording. Ouders komen VSK niet alleen bij de hockeyclub van het ene kind maar ook op de tennisvereniging van het andere. Wel signaleert de programmaleiding dat de veelheid aan thema’s en bonden tot versnippering kan leiden.

Bij gesprekspartners die niet direct bij het programma zijn betrokken treffen we ook een andere opvatting. De COVS uit twijfel bij de brede aanpak. “In het voetbal is winst te behalen door je vooral te richten op de circa driehonderd probleemverenigingen.” Een soortgelijk standpunt noteerden we vaker. “Om de problemen echt te lijf te gaan, moeten we dus veel meer incidentgericht handelen. Redeneren vanuit de lastposten. Dus als voorbeeld: binnen de sport naar het voetbal, binnen het voetbal naar de clubs, binnen de clubs naar de teams en binnen de teams naar de spelers die problemen veroorzaken. Dat kost tijd en moeite, maar alleen op die manier kun je echt problemen oplossen. […] Daarbij is samenwerking met lokale partijen (gemeentes, zorginstellingen, scholen) heel belangrijk.” (Clijnk).

Janssens meent dat je er niet komt door alleen met hagel te schieten, maar dat er soms met scherp moet worden geschoten. Dat vergt een concentratie van inzet en aandacht, een meer

probleemgerichte aanpak. Zo zou je de betere scheidsrechters vooral daar kunnen inzetten waar problemen worden verwacht en niet traditiegetrouw bij de hoogst spelende teams.
"Ik vraag me sowieso af of het niet beter is als VSK gewoon helemaal op voetbal gericht is. Voor zover ik dat kan inschatten, zijn daar de grootste problemen en valt daar volgens mij de meeste winst te boeken." (Sleutjes).

Effectiviteit van actuele maatregelen

Op basis van ervaringen in eerdere programma's, zoals 'Samen voor Sportiviteit en Respect' wordt de bonden en clubs een palet aan maatregelen aangeboden, veelal in de vorm van modules voor de gekozen doelgroepen. De ervaringen hiermee zijn verschillend. Positieve ervaringen zijn er met inspiratiesessies (Watersportverbond). Ook de theatervoorstelling 'Wel winnen hè' blijkt een goede gangmaker, de sessies 'Sportief Besturen' en 'Besturen met een visie' zetten clubs aan tot bezinning. Ook van verschillende maatregelen op het vlak van spelregels ziet men al positieve resultaten, zoals het invoeren van een spelregelbewijs, pre-match briefing en tijdstraffen. Soms wordt voor aanvulling of intensivering gepleit, bijvoorbeeld door de COVS voor het versneld uitbreiden van de basisopleiding scheidsrechter. De KNVB heeft nog verschillende experimenten lopen met regelaanpassingen.

Terwijl de programmaleiding vaststelt dat de vraag voor sommige producten nu al groter is dan men aankan, constateren andere gesprekspartners dat we eigenlijk nog niet goed weten wat wel en niet werkt, tenminste niet op basis van empirisch onderzoek. Het effect van de recente maatregelen is veelal nog niet duidelijk vast te stellen. Er wordt naar hun oordeel ook te weinig gedaan om de effectiviteit van getroffen maatregelen te evalueren, bijvoorbeeld van de regelwijzigingen binnen het voetbal.

Een risico van de benadering van een veilig sportklimaat als een sportbreed vraagstuk, is een zekere 'nivellering van de aanpak'. Omdat de omstandigheden en problemen per sporttak en club verschillen, zijn er echter geen standaardoplossingen. De betrokken bonden zijn dan ook ingenomen met de meer procesgerichte aanpak die na het eerste programmajaar is gekozen.

Men wijst op het belang van een 'luisterende' intake bij clubs, waarin vooral de eigen situatie en problemen worden verkend en niet meteen 'pasklare' oplossingen worden aangedragen. Ook bij de KNVB is de aanpak gericht op clubontwikkeling, het op gang brengen van een veranderingsproces naar een positieve, waarderende clubcultuur. Dit gebeurt onder meer door het inschakelen van 120 parttime verenigingsadviseurs die samen met de club een aanpak zoeken. Bestuur en leden leggen daarbij zelf de basis, zodat de aanpak na het vertrek van de adviseur beter is ingebed. Wat niet wil zeggen dat je clubs niet soms tot de orde moet roepen.
"Je wilt naar duurzame oplossingen. Het is steeds zoeken naar een goede balans tussen preventie en repressie." (Brouwer).

Gesprekspartners van buiten de sport menen eveneens dat repressie niet de hele oplossing is. "We moeten oppassen dat we niet doorslaan met de regels." (Paddenburg). "De oplossing wordt nu gezocht in maatregelen die de handelingsruimte van 'wangedragers' moeten verkleinen zoals lik-op-stukregels en steviger tuchtrecht. Daarmee kun je snel scoren, maar als het probleem zich vervolgens verplaatst in de wijk is het een cosmetische oplossing. Je zult dan meer moeten doen

met het sociaal weefsel rondom probleemjongeren, bijvoorbeeld in samenwerking met ouders en jeugdwerk.” (Clijnk).

Sportsector zou niet alles alleen moeten willen oplossen

De samenwerking van sport met andere sectoren kan nog de nodige winst opleveren. In de vorm van kennisuitwisseling, maar vooral ook door een gezamenlijke, noem het ‘integrale’ aanpak. Bij de clubs waar zich hardnekkige problemen voordoen kun je het volgens Brouwer (KNVB) bovendien niet als vereniging alleen. Daar is samenwerking met andere instanties (scholen, jeugdwerk, veiligheid) veel effectiever. Samen met Halt wordt met een dergelijke ketenaanpak geëxperimenteerd. Dan wordt een link gelegd tussen de vereniging en lokale partners die met dezelfde problemen worstelen.

Experts buiten de sport wijzen op de ‘kracht’ van sport: sport bindt en stimuleert mensen (erbij willen horen). Daardoor kan de sport zorgen voor sociale impulsen. Tegelijkertijd neigt de sportsector er soms naar zich af te zonderen, de problemen in eigen kring op te willen lossen. Maar het probleemgedrag houdt vaak niet op buiten het sportveld. “Dan hebben we het eigenlijk over ‘veiligheid’ en moeten we samen werken met die pijler of met de scholen.” (Brouwer). Experts uit andere sectoren wijzen op de beperkingen eigen aan de sportclubs: het is een vrijwilligerswereld en daardoor soms minder deskundig en aanspreekbaar.

Suggesties en adviezen voor het vervolg

In de ogen van de programmaleiding is VSK geen programma, maar een denkwijze. Ook anderen zien het als de grote uitdaging voor VSK om de aandacht voor het sociaal klimaat structureel te borgen binnen de sportorganisaties, bij allerlei functies en als vast onderdeel van het beleid (Spaaij). In de ogen van projectmedewerkers zal dit vooral ook bij de clubs zelf moeten gebeuren, omdat bonden maar beperkt in staat of bereid zullen zijn de financiering van de huidige ondersteuning over te nemen.

Een aantal gesprekspartners meent dat meer aandacht voor de rol van trainers nodig is: “een pedagogische aanpak is nog nauwelijks doorgesijpeld” (Steenbergen). De trainer/coach is de persoon die de grenzen markeert. “Positief coachen zou wel eens het meeste op kunnen leveren.” (Paddenburg).

Behalve voor de bonden, die toch wel erg op afstand staan van de clubs, ziet Steenbergen ook veel in een rol voor gemeentelijke instanties (sportservices). Ook Paddenburg wijst op het groot belang van andere lokale partijen voor het slagen van VSK. Hij pleit ervoor de gouden greep van het Meedoen-programma weer toe te passen: het betrekken van zowel bonden als gemeenten.
“Een belangrijke aanvulling zou zijn om een VSK-programma voor het lokale niveau te schrijven. Daar kennen ze de problematiek, kunnen partijen elkaar het snelst vinden en over de grenzen van sectoren heen een gezamenlijke aanpak ontwikkelen” (Spaaij).

Ten slotte wordt aanbevolen het voor VSK voorhanden zijnde materiaal te screenen en in combinatie met *best practices* in een soort menukaart toegankelijk te maken. En ook om te

volgen hoe dit ‘menu’ wordt gebruikt. Belangrijk is dat tussen beleid, onderzoek en politiek goede samenwerking blijft bestaan.

11.3 Conclusie

Alle gesprekspartners zijn zonder uitzondering positief over de grote mate van inzet en betrokkenheid waarmee binnen de sportwereld aan een sociaal veiliger sportklimaat wordt gewerkt. Er wordt veel respons geconstateerd bij de verenigingen. Bij velen is een bewustwording op gang gebracht. Het incident in Almere eind 2012 heeft daarbij voor een versnelling gezorgd.
Het VSK-programma richt zich momenteel op 44 sportbonden die sterk van elkaar verschillen: bij zeilen en gymnastiek spelen andere problemen dan bij voetbal. Bovendien zijn sommige sportbonden al aanzienlijk langer met dit thema bezig dan andere. De programma-aanpak biedt veel ruimte voor maatwerk en dat wordt gewaardeerd.

De specifieke kleur van de cultuur en de problematiek per sporttak, betekent ook dat er geen ‘standaardoplossingen’ zijn. Ook per vereniging moet maatwerk worden geboden. De projectaanpak is hierop aangepast en meer procesmatig ingevuld: eerst verkennen en luisteren en samen een aanpak zoeken. Dit is volgens betrokkenen een bijzonder zinnige aanpassing. Op deze manier kan beter worden ingespeeld op de inzet die bij sommige bonden nog nodig is om het contact met de verenigingen te versterken en evenzeer bij de clubs om hun leden te bereiken.

De grote mate van variatie van de problematiek van sociale veiligheid bij de sportclubs stelt landelijke beleidsvoerders voor lastige keuzen: moet de aandacht en aanpak worden gefocust op de harde kern of moet juist worden gewerkt aan een brede mentaliteits- en gedragsverandering bij vele betrokkenen? De ondervraagde experts vinden beide belangrijk, maar niet overal in dezelfde mate, en menen dat moet worden voorkomen dat de echte probleemclubs buiten schot blijven.

Een versterking van de samenwerking op lokaal vlak met andere organisaties die zich op ‘probleemgedrag’ richten in de vorm van een ketenaanpak zou een belangrijke verrijking van het programma kunnen vormen. Dit zou bijvoorbeeld kunnen in de vorm van een lokaal VSK-project. Daarmee wordt ook erkend dat de sport niet alles alleen kan oplossen. Een dergelijke lokale verankering van het beleid biedt bovendien een extra impuls aan de bestendiging van dit thema op de sportagenda, die volgens alle gesprekspartners absoluut wenselijk is.

12. Samenvatting en conclusie

12.1 Inleiding

In het voorjaar van 2011 lanceerde minister Schippers het actieplan ‘Naar een veiliger sportklimaat’ (VSK). Het programma maakte deel uit van het streven van Rutte I om Nederland veiliger te maken. Het programma loopt tot en met 2016.

NOC*NSF is trekker van het programma en werkt hierin nauw samen met onder andere de KNVB en de KNHB. De KNHB was zelf trekker van een eerder programma op hetzelfde terrein (‘Samen voor Sportiviteit en Respect’, 2009-2012).

Met het programma is, tot en met 2016, 39 miljoen euro gemoeid. De dagelijkse leiding van het programma is in handen van een programmamanager en van zeven projectleiders, die in hun functioneren worden bijgestaan door een kernteam. Alle betrokkenen zijn afkomstig uit de geledingen van NOC*NSF en de meest direct betrokken bonden. Verder wordt onder andere samengewerkt met het ministerie van V&J en met organisaties als NISB, Halt en de Krajicek en Cruyff Foundations.

Het Mulier Instituut is gevraagd om de voortgang van het programma te monitoren, in nauwe samenspraak met de programmaleiding. Deze ‘VSK-monitor 2013’ vormt de weerslag van dat verzoek. Voor het rapport is gebruikgemaakt van teksten en gegevens welke waren aangeleverd door de VSK-leiding, van interviews met diverse stakeholders en experts, en van cijfers uit lopende onderzoeken.

In dit hoofdstuk brengen we de belangrijkste bevindingen bijeen en trekken we voorlopige conclusies ten aanzien van de ontwikkelingen binnen het programma. We kijken hiertoe kort naar de ontwikkelingen binnen het programma (12.2), vervolgens naar de voortgang en het bereik binnen de door de rijksoverheid onderscheiden ambities (12.3) en tot slot naar de veiligheid van het sportklimaat zelf en de mate waarin partijen zich bewust zijn van het belang van dit thema (12.4). We sluiten af met een korte conclusie en enige voorlopige kanttekeningen (12.5).

12.2 Opzet en ontwikkelingen binnen programma

Vanuit de rijksoverheid zijn er op zeven terreinen ambities/maatregelen benoemd: spelregels, gedragsregels, tuchtrecht (binnen bonden), maatregelen van de sport ten aanzien van excessen, maatregelen van politie en Justitie ten aanzien van excessen, aansluiting bij lokaal veiligheidsbeleid, en maatregelen gericht op vrijwilligers. Deze ambities zijn leidend geweest voor de onderliggende rapportage. Door de VSK-programmaleiding zijn deze punten verwerkt tot zes programmalijnen (plus een lijn op het terrein van evaluatie en monitoring).

Bij aanvang van het programma is veel werk gemaakt van het inrichten van een adequate werkstructuur, van de ontwikkeling van producten en interventies en van het betrekken van bonden. Vervolgens is vooral ook ingezet op het realiseren van een goede communicatie tussen de VSK-leiding en de betrokken bonden en verenigingen. Geconstateerd werd dat het

programma baat heeft bij een open en luisterende houding, en bij het uitwisselen van kennis en ervaring. In die zin is het programma adaptief te noemen. Dat vermogen tot aanpassing blijkt ook uit de aanpassingen en aanscherpingen die zijn gerealiseerd na de tragische gebeurtenissen van december 2012 (de dood van grensrechter Richard Nieuwenhuizen). Dit ongeval heeft als *wake-up call* voor dit thema gefunctioneerd en is door de programmaleiding ook als dusdanig aangegrepen. Er zijn diverse intensiveringen gepleegd en nieuwe acties voorbereid, opgezet en deels ook uitgevoerd.

Anno 2013 zijn 42 van de 76 'NOC*NSF-bonden' bij het programma betrokken. Deze bonden vertegenwoordigen 18.000 sportverenigingen (73%) en 4,4 miljoen verenigingsleden (91%).

12.3 Voortgang en bereik

Spelregels

Binnen deze ambitie is onder andere geïnventariseerd welke spelregelkwesties de meeste ergernis veroorzaken. Vervolgens zijn meerdere tools ontwikkeld voor bonden en verenigingen om hiermee aan de slag te gaan (pre-match briefing, spelregelkennis en -bewijzen). Deze tools worden nu verspreid en geïmplementeerd.

Uit onderzoeken naar de zogeheten top 10 van ergernissen komt naar voren dat 92 procent (teamsporten: 96%) van de sporters ergernissen ervaart in de sport. De grootste ergernissen worden veroorzaakt door spelregelgerelateerde kwesties.

Arbiters geven aan dat toeschouwers vaak minder goed op de hoogte zijn van spelregels dan sporters. Het aandeel verenigingen dat het belangrijk vindt dat leden spelregels kennen en daar ook aan werkt, lijkt door de tijd wat af te nemen (70% in 2008, 58% in 2013, voetbal in 2013 34%). Van de sporters zelf geeft 20 procent aan dat de vereniging zich inzet om de kennis over spelregels te vergroten. Een op de drie verenigingen werkt echter al met een vorm van overleg /pre-match briefing voorafgaand aan de wedstrijden. Driekwart van de voetbalverenigingen die actief zijn binnen VSK, is bekend met het fenomeen spelregelbijeenkomsten; 15 procent maakt daar ook gebruik van. 59 procent kent het fenomeen spelregelbewijzen voor jeugdspelers; 3 procent maakt daar ook gebruik van. Spelregelbewijzen voor jeugdspelers zijn nu nog niet verplicht in het voetbal, maar de KNVB heeft dit als een van de maatregelen benoemd in het actieplan 'Tegen geweld, voor sportiviteit' van 20 maart 2013 (KNVB 2013).

Tuchtrecht

Uit een inventarisatie in 2012 is gebleken dat er weinig discussie is over het belang van onafhankelijk en transparant tuchtrecht, maar ook dat er drempels zijn om dit goed te regelen. De focus is nu gericht op het creëren van een groter bewustzijn van nut en noodzaak van tuchtrecht; het zoeken naar uniformiteit op het gebied van de aanpak van grensoverschrijdend gedrag; het gezamenlijk formuleren en vaststellen van kwalitatieve waarborgen op het gebied van tuchtrecht; het faciliteren van bonden bij de implementatie van de kwalitatieve waarborgen en het inrichten van een sportbreed expertisepunt op het gebied van tuchtrecht.

Voor het tuchtreglement seksuele intimidatie is een blauwdruk ontwikkeld. In de Algemene Vergadering van NOC*NSF van november 2011 is besloten dat alle bonden het tuchtrecht seksuele intimidatie (SI) verplicht moeten organiseren conform deze blauwdruk.

Alle bonden zijn aan de slag gegaan om aansluiting te zoeken bij het Instituut Sportrechtspraak (ISR). Op dit moment zijn 41 bonden zijn hierbij aangesloten, 16 bonden zijn bezig met (het onderzoeken van de mogelijkheden tot) aansluiting.

De AV van NOC*NSF heeft mei 2013 besloten dat sportbrede kwalitatieve waarborgen op het gebied van tuchtrecht ontwikkeld gaan worden. Deze waarborgen zullen in mei 2014 worden vastgesteld. Via onder andere een druk bezocht seminar tuchtrecht in 2013 en bijeenkomsten met inhoudelijke deskundigen worden nut en noodzaak van een goed tuchtrecht onder de aandacht gebracht.

Er is nog geen actie genomen op het sportbreed invoeren van maatregelen bij geweld tegen officials. Het bestraffen van geweld tegen officials blijkt na inventarisatie vrijwel uitsluitend een voetbalprobleem. De straffen voor teams en spelers die officials molesteren zijn door de KNVB verzwaard.

Gedragsregels

Om de professionaliteit van de bestuurders te verhogen en hen te helpen met het voeren van een integraal en consistent sportief beleid, is de kernmodule ‘Sportief Besturen’ ontwikkeld. De workshop versterkt de bestuurders in hun rollen en helpt ze om richting te kiezen. Aan deze kernmodule is tot nu deelgenomen door 1.000 vrijwilligers van 500 verenigingen.

Een groeiend aandeel verenigingen hanteert al huis- of gedragsregels (74% in 2008, 85% in 2013). Van de voetbalverenigingen hanteert zelfs 95 procent dergelijke regels. Voetbalverenigingen spreken hun leden ook vaker op aan het naleven van regels dan de gemiddelde vereniging (67% vs. 58%).

Driekwart van de verenigingen is overtuigd van het nut van huisregels (voetbal 91%), maar in voetbal heerst meer twijfel over de naleving van die regels (50% vs. 26%). Evenals bij spelregels blijkt er een onderscheid te maken te zijn tussen leden/sporters enerzijds, en toeschouwers anderzijds: bestuurders schatten in dat leden beter op de hoogte zijn van de gedragsregels dan toeschouwers (resp. 15% en 4% goed op de hoogte).

Omgaan met excessen in de sport

In het voetbal zijn diverse maatregelen ingevoerd om meer zicht te krijgen op de problematiek en hier harder in te kunnen optreden. Het instellen van een noodnummer, verbeteringen in de registraties en het aanleggen van een Lijst Landelijk Voetbalverbod zijn daar voorbeelden van. Samen met Halt wordt gewerkt aan integratie van voetbal in lokale veiligheidsketens.

Sportbreed is een registratiesysteem voor ontuchtplegers ontwikkeld en in gebruik genomen, wordt de bestaande hulplijn voor seksuele intimidatie verbreed en uitgebouwd naar een hulpnummer voor grensoverschrijdend gedrag in brede zin, en wordt gestimuleerd dat er

vertrouwenscontactpersonen worden aangesteld en dat vrijwilligers wordt gevraagd om een Verklaring Omtrent Gedrag (inmiddels ruim 5.000 “declaraties”).

Dit beleid lijkt zijn vruchten af te werpen. Steeds meer verenigingen stellen vertrouwenscontactpersonen aan (21% in 2008, 38% in 2013, voetbal 34% in 2013). Daarnaast ondernemen steeds meer verenigingen actie in geval van verbaal of fysiek geweld (verbaal: 85% in 2011, 95% in 2013; fysiek 86% in 2011, 94% in 2013). 9 procent van de verenigingen heeft inmiddels een protocol ontwikkeld voor de omgang met excessen (voetbal 28%).

Omgaan met excessen vanuit politie en justitie

Vanuit V&J wordt gewerkt aan een overlastwet (Wet maatregelen bestrijding voetbalvandalisme en ernstige overlast). Dit wetsvoorstel ligt ter consultatie bij de Raad van State. Daarnaast wordt de strafvorderingrichtlijn van het OM aangepast.

Vanuit het VSK-programma wordt vooral gekeken hoe hoog de actie- en aangiftebereidheid is onder verenigingen bij strafbare feiten. Tussen 2011 en 2013 zijn meer verenigingen actie gaan ondernemen in geval van onwenselijk gedrag. Een kwart van de verenigingen (26%) doet in geval van excessen aangifte bij politie. Steeds vaker zijn verenigingsbestuurders van mening dat klachten naar tevredenheid kunnen worden afgehandeld (89% in 2008, 96% in 2013). 94 procent van de sportbestuurders en 88 procent van de Nederlanders die getuige zijn geweest van een exces, geeft aan dat daarna handelend is opgetreden (gesprek/waarschuwing/sanctie).

Lokaal veiligheidsbeleid

Doel is om de sport (voetbal) duurzaam te verankeren in de zorg- en veiligheidsketen. Hiertoe wordt een drietal lijnen bewandeld: lokaal samenwerking stimuleren en initiëren; verenigingen die het nodig hebben begeleiden en ondersteunen en bouwen aan een generieke structuur waarbinnen sport een minder afgezonderde plek inneemt in de maatschappij.

Een belangrijke stap op weg naar een veiliger sportklimaat is een actievere betrokkenheid van de politie. Betrokkenen bij het VSK-programma melden dat de politie thans alert reageert als verenigingen melding maken van problemen.

Vanaf augustus 2013 doet de KNVB samen met Halt via een pilot bij drie verenigingen ervaring op met lokale samenwerking/ketenaanpak bij voetbalverenigingen. Geconstateerd wordt dat deze ogenschijnlijk logische samenwerking lokaal niet vanzelfsprekend van de grond komt. Voor sportverenigingen is dit nog een tamelijk nieuw terrein. Om die reden wordt er gewerkt aan betere ondersteuning door pedagogische professionals, aan het uitwisselen van ervaringen, aan het deelnemen aan vergaderingen van wijkteams, en meer in het algemeen aan het ontwikkelen van een ‘aanspreekcultuur’. Halt en KNVB richten zich samen op het ondersteunen van 50 voetbalverenigingen in 2014.

Maatregelen gericht op vrijwilligers

Alle 42 bonden doen aan campagnevoering om een veilig sportklimaat te creëren, door middel van de inzet van diverse communicatie-/educatiemiddelen en ambassadeurs, maar ieder op hun

eigen manier. Grote bonden als KNVB, KNZB, KNHB en NBB werken veel met eigen campagnes[30], huisstijlen en ambassadeurs. Kleine bonden met enkele duizenden leden communiceren met name via eigen bestaande communicatiemiddelen (site, social media) en regionale/lokale bijeenkomsten.

Op de website www.veiligsportklimaat.nl wordt alle relevante informatie geplaatst, waarna deze via social media wordt verspreid (Twitter: @sportenrespect). Succesvolle initiatieven zijn onder andere de theatertour van 'Wel winnen hè!', de workshop 'Sportief Besturen' en de opleiding 'Sportief Coachen'.

Met de maatregelen worden inmiddels aanzienlijke groepen vrijwilligers en verenigingen bereikt. De 94 theatervoorstellingen onder de titel 'Wel winnen hè!' werden bezocht door ruim 24.000 bezoekers van 2.000 verenigingen. Aan 'Sportief Besturen' werd deelgenomen door 29 bonden, ruim 500 verenigingen en 1.000 deelnemers, en aan de ruim 200 trajecten 'Sportief Coachen' door nog eens 210 verenigingen en 3.300 deelnemers.

Wat betreft het bereik van genoemde programma's is het plafond nog niet bereikt, naar planning loopt de implementatie goed in de pas. In 2013 maakte 12 procent van de verenigingen in hun aanpak van ongewenst gedrag gebruik van ondersteuning/materiaal van NOC*NSF of andere organisaties (11% in 2008). Onder voetbalverenigingen ligt het gebruik van ondersteuning twee maal zo hoog (25% in 2013). Verenigingen die ondersteuning zoeken, vinden die met name bij hun eigen bond (78% in 2013), maar daarnaast in toenemende mate ook bij gemeentelijke ondersteuning (15% in 2008, 32% in 2013).

13 procent van de verenigingen is bekend met de kernmodule 'Sportief Besturen'; 5 procent maakt daar ook gebruik van. Voor 'Sportief Coachen' liggen die cijfers iets hoger (resp. 18% en 6%). Van de arbiters geeft 47 procent aan geschoold te zijn in mentale weerbaarheid, 32 procent heeft behoefte aan meer scholing.

12.4 Betekenis: bewustzijn en veiligheid sportklimaat

Bewustzijn

Zowel bonden, scheidsrechters als verenigingen lijken zich bewust van het feit dat ze een rol te spelen hebben in het realiseren van een veiliger sportklimaat. Bij vrijwel alle verenigingen worden clubregels et cetera ook bespreekbaar gemaakt, bijvoorbeeld tijdens vergaderingen, trainingen of informatieavonden. Gepresenteerd met een lijst met twintig 'VSK-producten', blijkt 82 procent van de verenigingen ten minste één product te kennen. Het bekendst zijn de zogeheten VOG's en de theatervoorstelling 'Wel winnen hè!' (resp. 44% en 41%).

[30] De KNVB heeft eind 2012 de campagne 'Zonder respect geen voetbal' gelanceerd. In maart 2013 is de campagne 'De aanvoerders' van de stichting Meer dan Voetbal gelanceerd.

Dat hulpmiddelen bekend zijn wil echter nog niet zeggen ze allemaal ook daadwerkelijk worden gebruikt. Gemiddeld wordt een hulpmiddel gebruikt in de verenigingen van een op de drie (36%) respondenten die er bekend mee zijn. Onder VSK-voetbalverenigingen ligt dat aandeel, voor een aantal voetbalspecifieke maatregelen, op 11 procent.

Van de scheidsrechters geeft 55 procent aan bekend te zijn met het actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat'. Onder verenigingsbestuurders is dat 45 procent en onder de bevolking 20 procent. De meeste mensen geven aan het actieplan vooral van naam te kennen, en niet inhoudelijk. Vermoedelijk zijn zij vooral bekend met onderdelen van het programma, zonder te beseffen dat deze deel uitmaken van een meeromvattend ministerieel actieplan.

Veiligheid sportklimaat

Het uiteindelijke doel van het VSK-programma is om het sportklimaat veiliger te maken en daarmee bij te dragen aan de sportparticipatie.

Anno 2013 geeft 49 procent van de verenigingen (81% van de voetbalverenigingen) aan te maken te hebben gehad met onwenselijk gedrag. Het gaat met name om verbaal geweld (29%), vernielingen (24%) en pesten (22%). De afgelopen jaren zijn die percentages niet veranderd. Van de arbiters geeft 65 procent aan geconfronteerd te zijn met wangedrag (met name verbaal, 41%).

In 2012 en 2013 geeft een groter aandeel van de bevolking c.q. van de sporters aan getuige te zijn geweest van onwenselijk gedrag dan in eerdere jaren. Na het incident in Almere, in december 2012, liggen die cijfers aantoonbaar hoger dan daarvoor. Dit wijst erop dat vooral het bewustzijn van dergelijk wangedrag is gegroeid. Registraties van het aantal excessen door de KNVB suggereren juist dat er zich minder excessen in het voetbal voordoen (306 in 2011/2012, tegenover 274 in 2012/2013). In 2011/2012 deed zich bij 1 op de 2.465 wedstrijden een exces voor. Een jaar later was dat gedaald naar 1 op de 2.727. Het door de KNVB ingestelde meldpunt wanordelijkheden ontving in de tweede seizoenshelft 263 meldingen, de hulplijn noodgevallen kreeg 68 telefoontjes.

Een klein aandeel van de verenigingsbestuurders (3% in 2008, 2% in 2013, voetbal in 2013 11%) ziet onwenselijk gedrag als een actueel probleem. 90 procent van de sportbestuurders (voetbal 72%) en 71 procent van de sporters voelt zich meestal veilig bij en rondom sportwedstrijden.

De meeste sportbestuurders (78%) en arbiters (74%) nemen weinig veranderingen waar in de veiligheid op en rond de velden. Voor beide groepen geldt dat even grote groepen de veiligheid zien toenemen als afnemen. Onder VSK-voetbalverenigingen zien meer bestuurders de sfeer rond de club zich positief (31%) dan negatief (13%) ontwikkelen. Onder sportbetrokken Nederlanders leeft wel het gevoel dat de sociale veiligheid in de sport eerder is afgenomen dan toegenomen (resp. 13% en 8%). Vooral niet-verenigingssporters zijn negatiever gaan oordelen over de veiligheid (15% afgenomen, 6% toegenomen). Onder verenigingssporters houden beide groepen elkaar in balans.

12.5 Conclusie en kanttekeningen

Het VSK-programma loopt nog door tot en met 2016. Met nog ruim drie jaren te gaan, kan worden geconstateerd dat het programma goed in de steigers staat. Er is een werkbare structuur gerealiseerd, er is veel werk gemaakt van het creëren van voldoende draagvlak en er zijn producten ontwikkeld waarmee kan worden gebouwd aan het realiseren van een veiliger sportklimaat.

Sommige indicatoren laten voorzichtig zien dat er stappen vooruit worden gezet en dat de maatregelen die zijn genomen worden omarmd en geïmplementeerd. Verenigingen stellen vertrouwenspersonen aan, expliciteren gedragsregels en ondernemen vaker actie na onwenselijk gedrag. Bonden ondersteunen verenigingen, experimenteren met spelregels, en werken aan hun tuchtrecht. NOC*NSF ontwikkelt producten, stimuleert het gebruik ervan en het uitwisselen van ervaringen ermee, samen met de bonden. Lang niet iedereen kent het actieplan VSK bij naam, maar velen kennen wel onderdelen van het programma en/of erkennen dat de sociale veiligheid hun aandacht verdient. Dat besef is ook doorgedrongen bij andere takken van sport dan voetbal, al is bij die sport de problematiek het meest tastbaar (en is de aandacht ervoor bovengemiddeld).

‘Kennen’ betekent echter nog niet altijd ook ‘gebruiken’. Aanzienlijke groepen verenigingen passen de beschikbare maatregelen nog niet toe. Binnen verenigingen worden grote groepen vrijwilligers en sporters niet met het programma bereikt, laat staan de lastig te bereiken toeschouwers. De ontdekking en toepassing van nieuwe regels en bestuurstechnieken gaat niet vanzelf, en vergt oefening, overtuigingskracht, diplomatie en geduld. Sportverenigingen zijn nog aan het leren wat het betekent om deel uit te maken van een lokale veiligheidsketen.

In de veiligheid – zowel wat betreft feitelijke cijfers als de indruk/het gevoel van respondenten – doen zich nog weinig ontwikkelingen voor. Veel betrokkenen voelen zich doorgaans veilig in de sport. Meer mensen geven aan getuige te zijn geweest van misstanden, maar vermoedelijk impliceert dit vooral dat zij hiervoor meer oog hebben gekregen.

Stakeholders en experts die over het actieplan VSK werden geïnterviewd, betuigen hun waardering voor de stappen die zijn gezet. Daarbij kan ook worden gewezen op andere maatregelen, zoals het actieplan homoacceptatie van de KNVB uit 2012 (KNVB 2012). Voor zover er punten van aandacht werden benoemd, betroffen die de volgende punten:

- Focus versus brede benadering. Van meet af aan is ervoor gekozen om het thema van een veiliger sportklimaat sportbreed te benaderen. Dit vanuit de visie dat alle bonden en verenigingen baat hebben bij aandacht voor het sociale klimaat binnen verenigingen, ook als daar niet direct sprake is van excessen. Een aantal experts vraagt zich echter af of de ernst van de materie in (lees m.n. voetbal, en dan m.n. in de grote steden) niet rechtvaardigt of de middelen niet meer dáár moeten worden gekanaliseerd waar de problemen het grootst zijn. Ook wordt geconstateerd dat de algemene aanpak soms haaks staat op het feit dat veel thema’s sportspecifiek zijn. Voor het VSK-programma blijft het een uitdaging om de balans te zoeken tussen ‘sportbreed waar dat kan, en sportspecifiek waar nodig’.
- Lokale worteling. VSK is een programma dat door ‘de sport’ (lees: bonden en koepel) is ontwikkeld en wordt aangestuurd. Tegelijk wordt gesignaleerd dat de problematiek zich veelal op lokaal niveau afspeelt en de bemoeienis vergt van veel partijen van buiten de sport. Daar zou zwaarder op kunnen worden ingezet. In die zin is het

bemoedigend dat verenigingen zelf aangeven in de afgelopen vijf jaar meer steun te hebben gehad van lokale adviesorganen, en dat gemeenten blijk geven van erkenning van de ernst van de problematiek. De samenwerking met Halt kan in dezen een impuls vormen.

- Belang betrokkenheid ouders. Arbiters en bestuurders geven aan dat ouders doorgaans slechter op de hoogte zijn van respectievelijk spel- en gedragsregels dan spelers. Van verschillende zijden wordt gehamerd op de rol van ouders in de realisatie van een veiliger sportklimaat. Ouders zijn voor verenigingen niet gemakkelijk te bereiken, omdat zij immers zelf geen lid zijn. Inmiddels wordt eraan gewerkt om ouders binnen het programma beter te bereiken.
- Effectiviteit. In dit eerste deel van het VSK-programma is zinvol voortgeborduurd op initiatieven die eerder positief waren ontvangen, zoals bijvoorbeeld de theatertour 'Wel winnen hè!'. Aan de hand van aanmeldingen hiervoor kan een goed beeld worden verkregen van het bereik van dergelijke interventies. Tegelijk moet worden vastgesteld dat er nog relatief weinig zicht is op de langetermijneffecten van dergelijke interventies. Het ontbreekt aan evidentie dat de genomen maatregelen op termijn beklijven, en de aanzet bieden tot duurzame gedragsverandering. Tegelijk moet worden vastgesteld dat er weinig beproefde methoden bestaan die dergelijke effecten wél kunnen garanderen. De algemene VSK-filosofie is om enerzijds bestuurders en coaches te equiperen, en anderzijds harde maatregelen te treffen en onduidelijke spelregels tegen het licht te houden. Deze filosofie oogt als een verstandige en ontvangt de nodige waardering (Lucassen et al. 2012). Er mag in dezen ook niet te veel van de sport worden verwacht – zeker niet zo lang de sector afhankelijk blijft van vrijwillige, goedbedoelde inzet. Daarvoor is de problematiek te ingewikkeld, en de invloed van de sport te beperkt. Wat van de sport kan worden verwacht, is dat het zijn verantwoordelijkheid neemt en zijn kracht benut. De eerste jaren van het VSK-actieplan geven daarvan blijk.

Bijlage 1 - Brontabellen

Tabel B.1 top-10 ergernissen sportbreed

Ergernis	Functie
Commentaar op beslissing scheidsrechter	43
Niet consequent fluiten	35
Mondelinge agressie	34
Partijdige scheidsrechter	33
Gebrekkige regelkennis	23
Arbitrage beïnvloeden of aanstellen	23
Arbitrage neemt verkeerde beslissingen	22
Vals spelen	21
Arbitrage is niet kordaat	19
Zeuren tegen eigen teamgenoten	11
Troep of lawaai maken	5
Wachttijden te lang	5
Ik heb me niet geërgerd	8

Bron: Totta 2013, overkoepelende rapportage onderzoek naar positieve aspecten en ergernissen in de sport.

Tabel B.2 Top-3 ergernissen naar sportbond

Bond	Ergernissen nr. 1	nr. 2	nr. 3
KNVB	Commentaar op beslissing scheidsrechter	Mondelinge agressie	Partijdige grensrechter
Nevobo	Commentaar op beslissing scheidsrechter	Partijdige scheidsrechter	Niet consequent fluiten
NBB (basketbal)	Commentaar op beslissing scheidsrechter	Mondelinge agressie	Niet consequent fluiten
KNZB (zwemsport/waterpolo)	Niet consequent fluiten	Niet optreden scheidsrechter	Onjuiste beslissingen scheidsrechter
NEFUB (floorball)	Lange reistijden	Onjuiste beslissingen scheidsrechter	Commentaar op beslissing scheidsrechter
KNHS (hipissche sport)	Fysiek wangedrag: wreedheid tav paard	Slechte kwaliteit wedstrijdterrein	Jurybeoordeling niet consequent
JBN (judo)	Commentaar op beslissing scheidsrechter	Onjuiste beslissingen scheidsrechter	Mondelinge agressie
KNZB (schoonspringen/synchroon)	Partijdige juryleden	Watertemperatuur	Accommodatie
Watersportverbond (zeilen/surfen)	Gebrekkige regelkennis	Mondelinge agressie	Onreglementair zeilen/surfen
KNLTB (tennis)	Spelers die vals spelen	Mondelinge agressie	Wachttijden te lang
NIJB (ijshockey)	Niet consequent fluiten	Mondelinge agressie	Partijdige scheidsrechter
NRB (rugby)	Commentaar op beslissing scheidsrechter	Niet consequent fluiten	Partijdige scheidsrechter
NTFU (toerfietsen)	Gedrag automobilisten	Beeldvorming fietsers in media	Niet houden aan verkeersregels
KNZB (wedstrijdzwemmen)	Volle banen bij inzwemmen	Vieze accommodatie	Niet consequent fluiten starter
NHV (handbal)	Commentaar op beslissing scheidsrechter	Niet consequent fluiten	Partijdige scheidsrechter
KNBSB (base- en softbal)	Commentaar op beslissing scheidsrechter	Niet consequent fluiten	Partijdige scheidsrechter
NHB (handboogsport)	Sporters die vertrekken voor de prijsuitreiking	Wachttijden te lang	Onevenwichtige aandacht disciplines door de bond

Bron: Totta 2013, overkoepelende rapportage onderzoek naar positieve aspecten en ergernissen in de sport.

Tabel B.3 Overzicht excessen in 2011/2012

2011/2012					
District	Wedstrijden	Individuele excessen	Collectieve excessen	Wedstrijden met excessen	In 1 op de [...] wedstrijden vind een exces plaats
Noord	93.789	9	4	7	13.398
Oost	158.709	49	13	44	3.607
Zuid II	78.421	32	15	33	2.376
Zuid I	113.490	27	12	26	4.365
West II	130.236	109	73	101	1.289
West I	174.896	52	90	95	1.841
Landelijk	4.817	0	0	0	.
Totaal	754.358	278	207	306	2.465

Tabel B.4 Overzicht excessen in 2012/2013

2012/2013					
District	Wedstrijden	Individuele excessen	Collectieve excessen	Wedstrijden met excessen	In 1 op de [...] wedstrijden vind een exces plaats
Noord	91.120	9	2	8	11.390
Oost	158.884	55	24	44	3.611
Zuid II	76.948	49	7	43	1.789
Zuid I	115.019	30	8	30	3.834
West II	131.269	94	28	82	1.601
West I	168.855	75	30	66	2.558
Landelijk	4.975	0	1	1	.
Totaal	747.070	312	100	274	2.727

Tabel B.5 Overzicht ontwikkeling excessen tussen 2011/2012 en 2012/2013

% ontwikkeling tov 2011/2012				
District	Wedstrijden	Individuele excessen	Collectieve excessen	Wedstrijden met excessen
Noord	97%	100%	50%	114%
Oost	100%	112%	185%	100%
Zuid II	98%	153%	47%	130%
Zuid I	101%	111%	67%	115%
West II	101%	86%	38%	81%
West I	97%	144%	33%	69%
Landelijk	.	.	.	.

Bijlage 2 - Bronnen

VSK-programma

De VSK-programmaleiding en de projectleiders van de zes deelprogramma's (Bewustwording en communicatie; Verenigingen en bestuurders; Trainers, coaches en begeleiders; Scheidsrechters/officials; Effectief tuchtrecht en Aanpak excessen) hebben de benodigde informatie en gegevens over de behaalde resultaten van het programma 'Naar een veiliger sportklimaat' aangeleverd. De informatie heeft betrekking op de periode januari 2012 tot en met september 2013. Het betrof informatie over ontwikkelde activiteiten/interventies, deelname van bonden/verenigingen en individuen aan programmaonderdelen en ontwikkelingen binnen het programma.

Vanaf november 2013 wordt de deelname van bonden, verenigingen en individuele kaderleden aan de diverse interventies binnen VSK geregistreerd in het programma REGIS.

Sportbonden

Bondenmonitor 2012

De Bondenmonitor 2012 is in opdracht van NOC*NSF uitgevoerd door Buro7. De bestaande monitor is uitgebreid met een aantal vragen met betrekking tot het VKS-programma. Alle 76 bij NOC*NSF aangesloten bonden zijn uitgenodigd om de monitor digitaal in te vullen. In totaal hebben 58 bonden deelgenomen, een respons van 74 procent. Van de 58 bonden nemen 34 bonden deel aan het VSK-programma. De dataverzameling heeft plaatsgevonden in oktober 2013. De resultaten van de vragen in het kader van de monitor Veilig Sportklimaat zijn nog niet elders gepubliceerd.
Informatie over de Bondenmonitor is te vinden op: http://www.nocnsf.nl/onderzoeksportbeleid.

Verenigingen

Verenigingspeiling VSK 2013

De Verenigingspeiling VSK 2013 is uitgevoerd door het Mulier Instituut. Voor de monitor Veilig Sportklimaat is een onderzoek uitgezet onder de verenigingen van het Verenigingspanel. Het Verenigingspanel bestaan momenteel uit bijna 1.200 verenigingen. Allerlei categorieën verenigingen (grootte, type sport, gespreid naar regio) zijn naar evenredigheid vertegenwoordigd. Daarmee is het panel representatief voor de georganiseerde breedtesport in Nederland.

De verenigingspeiling VSK is gebaseerd op eerdere onderzoeken onder verenigingen van het verenigingspanel op dit thema: 'Samen voor Sportiviteit en Respect' in 2011 en 'Weinig over de schreef' in 2008. De vraagstellingen zijn zoveel mogelijk identiek aan die in deze onderzoeken, zodat vergelijking tussen jaren mogelijk is. Aan de vragenlijst zijn vragen toegevoegd afgestemd op de monitor Veilig Sportklimaat.

In totaal zijn 1172 verenigingen uitgenodigd. De gegevens van 469 sportverenigingen zijn geanalyseerd, een respons van 40 procent. De dataverzameling heeft plaatsgevonden van 6 september tot en met 25 oktober 2013. Een zestal verenigingen (o.a. tennis, volleybal,

schietsport en toerfietsen) gaf expliciet aan dat de thematiek van de vragenlijst voor hun vereniging niet van toepassing of relevant is.

Om vergelijkbaarheid met voorgaande metingen bij het panel mogelijk te houden, zijn de gegevens gewogen naar aard van de sport (binnen-/buitensport) en naar soort sport (team-/semi-individuele/individuele sport). De resultaten van de verenigingspeiling VSK zijn nog niet elders gepubliceerd.
Informatie over het verenigingspanel en de verenigingsonderzoeken is te vinden op: http://www.mulierinstituut.nl/projecten/monitoringprojecten/verenigingsmonitor_panel.html.

Overige bronnen

- Monitor Samen voor Sportiviteit en Respect in 2011: onderzoek onder de Nederlandse sportverenigingen en de verenigingen van de elf sportbonden die deelnamen aan het programma Samen voor Sportiviteit en Respect (van Kalmthout en de Jong, 2012).
- Onderzoek naar (de aanpak van) onwenselijk gedrag binnen sportverenigingen in het kader van het Masterplan Arbitrage en het onderzoek 'Weinig over de schreef' in 2008 (Tiessen et al. 2008).

VSK-voetbalverenigingen

Het onderzoek onder verenigingen die deelnemen aan het programma 'Naar een veiliger sportklimaat' (VSK-verenigingen) is er op gericht om de activiteiten, de ervaringen en resultaten van deelnemende verenigingen gedurende het programma te kunnen volgen. Het onderzoek onder voetbalverenigingen die deelnemen aan het programma 'Naar een veiliger sportklimaat' (VSK-voetbalverenigingen) vormt een pilot. Op basis van de resultaten en ervaringen uit dit onderzoek wordt de vragenlijst sportbreed gemaakt (afgestemd op alle deelnemende sportbonden). Vanaf november 2013 ontvangen alle sportverenigingen die deelnemen aan het VSK-programma een online vragenlijst via het registratieprogramma REGIS. De jaren daaropvolgend worden deze VSK-verenigingen ieder jaar automatisch weer bevraagd over hun ervaringen met en resultaten van de activiteiten in het programma 'Naar een veiliger sportklimaat'.

Vanuit de KNVB is een aantal voetbalverenigingen die deelnemen aan het VSK-programma uitgenodigd om een online vragenlijst in te vullen. De vragenlijsten zijn ingevuld in de periode mei tot en met augustus 2013. In de huidige rapportage zijn de resultaten opgenomen van 134 VSK-voetbalverenigingen.

Arbitrage

Tevredenheidsmeting scheidsrechters/officials

De tevredenheidsmeting scheidsrechters/officials wordt in opdracht van NOC*NSF uitgevoerd door Buro7. Aan de meting onder scheidsrechters en officials van bonden en verenigingen in 2013 zijn vragen toegevoegd in het kader van de monitor Veilig Sportklimaat. Aan het

onderzoek in 2013 doen achttien sportbonden[31] mee. De dataverzameling heeft plaatsgevonden van 5 oktober tot en met 5 november 2013. In totaal zijn 21.975 scheidsrechters en officials van achttien bonden uitgenodigd om de vragenlijst digitaal in te vullen. Iedere sportbond afzonderlijk heeft per e-mail of brief de eigen scheidsrechters/officials uitgenodigd om de lijst in te vullen.

In totaal hebben 5.094 scheidsrechters en officials de vragenlijst ingevuld, een respons van 23 procent. Voor de monitor Veilig Sportklimaat zijn de gegevens van 3.872 bondsscheidsrechters geanalyseerd. Op deze manier is een zo homogeen mogelijke analysegroep gecreëerd en is vergelijkbaarheid met eerdere metingen mogelijk.

De resultaten van de vragen in het kader van de monitor VSK zijn nog niet elders gepubliceerd. Informatie over de tevredenheidsmeting scheidsrechters/officials is te vinden op: http://www.nocnsf.nl/onderzoeksportbeleid.

Overige bronnen

- Tevredensheidsmetingen onder scheidsrechters in 2009 en 2011 (Schouten, 2009 en 2011).

Bevolking

VTO, Vrijetijdsomnibus

De Vrijetijdsomnibus (VTO) wordt uitgevoerd door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De omnibus bevat vragen over zowel cultuur- als sportparticipatie en stelt vragen over interesse, bezoek en beoefening van beide kernthema's. De vragenlijst is in overleg met vertegenwoordigers van de sport- en cultuursector en de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en VWS tot stand gekomen.

De eerste dataverzameling heeft plaatsgevonden van november 2012 tot en met februari 2013. De steekproef bestaat uit in Nederland wonende personen van 6 jaar of ouder, ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie. De steekproef is 'trapsgewijs' getrokken; eerst zijn willekeurig een aantal wijken/deelgemeenten geselecteerd, en vervolgens binnen deze wijken op basis van toeval personen. Alle geselecteerde personen zijn door middel van een brief verzocht deel te nemen aan het onderzoek. Kinderen van 6 tot 12 jaar zijn via de ouders/verzorgers benaderd. De ouders/verzorgers vullen namens het kind de vragenlijst in. Ook kinderen van 12 tot 16 jaar heeft het CBS via de ouders/verzorgers aangeschreven. Deze kinderen mochten in overleg met hun ouders de enquête zelf invullen. Personen vanaf 16 jaar en ouder zijn persoonlijk aangeschreven.

[31] Deelnemende bonden met responsaantal bondscheidsrechters: American football (n=23), badminton (n=50), base- en softball (n=55), basketball (n=284), gymnastiek (n=323), handbal (n=113), hockey (n=294), judo (n=179), kaatsen (n=25), korfbal (n=483), paardensport (n=799), rugby (n=30), squash (n=8), tafeltennis (n=19), tennis (n=91), voetbal (n=930), waterpolo (n=60) en wielrennen (n=105).

Het onderzoek startte met een bevraging via internet. Wanneer respondenten hier niet op reageerden, werden zij benaderd voor een *face-to-face*-interview. Ruim drieduizend respondenten hebben de vragenlijst ingevuld, wat neerkomt op een respons van 59 procent. In het VTO is gebruik gemaakt van een *split-half design*. De ene helft van de respondenten begint met de vragen over sport; de andere helft met de vragen over cultuur.

Voor de monitor Veilig Sportklimaat zijn een aantal vragen uit VTO gebruikt. De vraagstelling en opzet van het onderzoek zijn niet vergelijkbaar met eerdere onderzoek op dit thema uitgevoerd door het SCP in 2008 (Tiessen et al. 2008). De analyse van de gegevens uit VTO is op verzoek van het Mulier Instituut door het SCP uitgevoerd en is gebaseerd op de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder. De resultaten van de vragen in het kader van de monitor Veilig Sportklimaat zijn nog niet elders gepubliceerd. Informatie over de Vrijetijdsomnibus is te vinden op:
http://www.scp.nl/Onderzoek/Bronnen/Beknopte_onderzoeksbeschrijvingen/Vrijetijdsomnibus_VTO.

Achmea Sportparticipatie Index
Middels de Achmea Sportparticipatie Index wordt maandelijks de sportdeelname van de Nederlandse bevolking gemeten (5-80 jaar) in de gemeenten. De Achmea Sportparticipatie Index bestaat uit drie vaste vragen en één variabele maandvraag. De index wordt uitgevoerd door GfK in opdracht van NOC*NSF.

In het kader van de monitor Veilig Sportklimaat is een vragenlijst van twaalf vragen opgesteld, die in september 2013 mee heeft gelopen met deze maandelijkse sportparticipatie index. Voor dit kwantitatieve online onderzoek is gebruikgemaakt van het online panel van GfK (ConsumerJury).

De dataverzameling heeft plaatsgevonden van dinsdag 3 september 2013 tot en met vrijdag 13 september 2013. In totaal zijn 4500 respondenten uitgenodigd. Netto hebben 3017 respondenten de vragenlijst ingevuld, een responspercentage van 67 procent.

De doelgroep van de vragenlijst in het kader van VSK bestaat uit Nederlandse bevolking van 15 tot 80 jaar. Om representativiteit ten opzichte van de Nederlandse bevolking te bewerkstelligen wordt gewogen naar leeftijd*geslacht*opleiding en op randtotaal van etniciteit.
De gegevens zijn geanalyseerd door GfK (NOC*NSF/GfK 2013).

De vraagstelling uit dit onderzoek is niet vergelijkbaar met die in eerdere onderzoeken naar wangedrag in de sport in het kader van de monitor Samen voor Sportiviteit en Respect (Van der Werff en van Kalmthout 2012). Voor die onderzoeken werd het veldwerk ook uitgevoerd bij het online panel van GfK en werden de data geanalyseerd door het Mulier Instituut.
Meer informatie over de Achmea Sportparticipatie Index is te vinden op:
http://www.nocnsf.nl/onderzoeksportbeleid.

Overige bronnen
- Onderzoek naar de beeldvorming onder de bevolking omtrent onwenselijk gedrag in de sport en daarbuiten in 2007 (Tiessen et al. 2008) .

- Monitor Samen voor Sportiviteit en Respect, onderzoek in 2010 en 2011 onder de Nederlandse bevolking naar beeldvorming omtrent het voorkomen van onwenselijk gedrag in de sport (Van der Werff en van Kalmthout 2012).
- Onderzoek naar misstanden in de sport: naar opzettelijke overtredingen, fysiek en verbaal geweld in 2012 (VeiligheidNL 2013). VeiligheidNL heeft in het Nationaal Sport Onderzoek van het Mulier Instituut drie vragen laten opnemen over lichamelijk en verbaal geweld in de sport. Het NSO 2012 is een online bevolkingsonderzoek onder respondenten uit het GfK ConsumerJury Panel dat informatie verschaft over diverse aspecten van sportbeoefening en -betrokkenheid van de Nederlandse bevolking. Informatie over het Nationaal Sport Onderzoek is te vinden op: http://www.mulierinstituut.nl/projecten/monitoringprojecten/sportersmonitor-nationaal-sportonderzoek.html.

Literatuur

Duijvestijn, P., P. van Egmond, E. Lagendijk & A. Verwest (2013). *Opmaat naar een incidentenprotocol en zwarte lijst voor de sport*. Amsterdam: DSP-groep.

Kalmthout, J. van & M. de Jong (2012). *"Je gaat het pas zien als je het doorhebt": sportverenigingen aan de slag met sportiviteit en respect.* Utrecht: Mulier Instituut.

Klein, M., M. van der Los & R. Verwijs (2013). *In veilige handen met gratis VOG evaluatieonderzoek. Integriteitsinstrumenten ter voorkoming van seksueel overschrijdend gedrag in het vrijwilligerswerk*. Utrecht: Verweij-Jonker Instituut.

KNVB (2012). *Voetbal voor iedereen. Actieplan homoacceptatie in het voetbal.* Zeist.

KNVB (2013). *Tegen geweld, voor sportiviteit*. Zeist.

Lucassen, J., J. van Kalmthout, J. Steenbergen, H. van der Werff, F. Smits & M. de Jong (2012*). "Je gaat het pas zien als je het door hebt": conclusies en slotbeschouwing van de monitor samen voor sportiviteit en respect 2009-2012*. Nieuwegein: Arko Sports Media, website: http://www.mulierinstituut.nl/ssr_ezine.html.

NOC*NSF (2012). *Voortgangsrapportage 'Naar een veiliger sportklimaat'*. Arnhem.

NOC*NSF (2012). *Samen naar een veiliger sportklimaat, activiteitenoverzicht 2013*. Arnhem.

NOC*NSF/GfK (2013) *Onderzoek naar een veilig sportklimaat in Nederland.* Arnhem.

Tiessen-Raaphorst, A & K. Breedveld (2007). *Een gele kaart voor de sport: een quick scan naar wenselijke en onwenselijke praktijken in en rondom de breedtesport*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

Tiessen-Raaphorst, A., J. Lucassen, R. van den Dool & J. van Kalmthout (2008). *Weinig over de schreef: een onderzoek naar onwenselijk gedrag in de breedtesport.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

Schouten, F. (2009). *Tevredenheidsonderzoek scheidsrechters: nul-meting, overzicht 13 sportbonden.* Tilburg: Buro7.

Schouten, F. (2011). *Tevredenheidsonderzoek scheidsrechters: de een-meting* .Tilburg: Buro7.

Steenbergen, J., J. Hilhorst, A. van der Sluis, & M. Gijsbers (2010). *Samen voor Sportiviteit en Respect. Analyse spel- en gedragsregels.* Nijmegen: Kennispraktijk.

Totta (2013). *Onderzoek naar positieve aspecten en ergernissen in de sport. Overkoepelende rapportage*. Arnhem.

VWS (2011a). *Actieplan naar een veiliger sportklimaat.* Den Haag.

VWS (2011b). *Uitwerking actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat'*. Den Haag.

VWS (2013). *Kamerbrief over intensiveringsmaatregelen 'Naar een veiliger sportklimaat'*. Den Haag.

Werff, H. van der & J. van Kalmthout (2012). *'Minder klappen, meer applaus?': beeldvorming Nederlands publiek rondom voorkomen onwenselijk gedrag in de sport, 2011*. Utrecht: Mulier Instituut.

Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl